

Univerzita Pardubice

Fakulta zdravotnických studií

Zdravotníci ve 2. světové válce

Bc. Markéta Gabrielová

Diplomová práce

2016

Univerzita Pardubice
Fakulta zdravotnických studií
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Bc. Markéta Gabrielová
Osobní číslo: Z14368
Studijní program: N5341 Ošetrovatelství
Studijní obor: Ošetrovatelství ve vybraných klinických oborech
Název tématu: Zdravotníci ve 2. světové válce
Zadávající katedra: Katedra ošetrovatelství

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

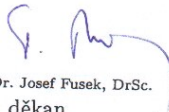
1. Studium literatury, sběr informací a popis současného stavu řešené problematiky.
2. Stanovení cílů a metodiky práce.
3. Příprava a realizace výzkumného šetření dle stanovené metodiky.
4. Analýza a interpretace získaných dat.
5. Zhodnocení výsledků práce.

Rozsah grafických prací: dle doporučení vedoucího
Rozsah pracovní zprávy: 50 stran
Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická
Seznam odborné literatury:

1. EMMERT, František. 2012. Československý zahraniční odboj za 2. světové války na západě. Brno: CPress. 112 s. ISBN 978-80-251-2756-8.
2. EMMERT, František. 2015. Československý odboj za druhé světové války. Praha: Mladá fronta a.s. 208 s. ISBN 978-80-204-3886-7.
3. NÁLEVKA, Vladimír. 2014. Druhá světová válka. 2. dopl. vyd. Praha: Triton. 280 s. ISBN 978-80-7387-669-2.
4. VALIŠ, Zdeněk. Sokolovo: první bojové vystoupení čs. vojáků na východě. In: Historie a vojenství: Časopis vojenského historického ústavu. Vol. 62, No. 1/2013, pp. 38-62. ISSN 0018-2583.
5. SINGER, Gustav. 2007. Židé v boji a odboji. In: Rezistence československých židů v letech druhé světové války. Uspořádala Zlatica Zudová-Lešková. Praha: Historický ústav AV ČR. 414 s. ISBN 978-80-7286-115-6.

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Kateřina Horáčková, DiS.
Katedra ošetřovatelství

Datum zadání diplomové práce: 1. prosince 2014
Termín odevzdání diplomové práce: 6. května 2016

prof. MUDr. Josef Fusek, DrSc.
děkan

L.S.

PhDr. Kateřina Horáčková, DiS.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 1. března 2016

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích 3. 5. 2016

Bc. Markéta Gabrielová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala těm, kteří se se mnou podělili o své vzpomínky a umožnili tak vzniknout této diplomové práci. Děkuji tedy: MUDr. Gustavu Singerovi (†) a jeho synu Michalovi Singerovi, Parasce Štoudkové, Jiřině Jirákové (†) a Julii Kostíkové. Děkuji také za poskytnutí kontaktů Mgr. Aleně Vitákové Ph. D. a Ing. Františku Bobkovi z Čsol. Dále děkuji VHA za poskytnuté materiály a jeho pracovníkům za rady.

Děkuji mé vedoucí práce PhDr. Kateřině Horáčkové za podporu, vedení a trpělivost. V neposlední řadě děkuji všem, kteří mou práci četli, opravovali, připomínkovali a tak zlepšovali.

ANOTACE

Diplomová práce představuje stručné dějiny československých vojenských jednotek v období 2. světové války včetně zdravotní a ošetrovatelské péče. Další část práce představuje práci zdravotníků na základě metody obsahové analýzy výpovědí pamětníků v kombinaci se syntézou archiválií Vojenského historického archivu. Závěr poukazuje na společně sdílené fenomény, s kterými se na frontě během 2. světové války zdravotníci potýkali.

KLÍČOVÁ SLOVA

Československá armáda, 2. světová válka, zdravotnictví, ošetrovatelství, vzpomínky

TITLE

Medics in the World War II.

ANNOTATION

This diploma thesis presents a brief history of Czechoslovak military units during the World War II, including medical and nursing care. Another part of this thesis presents information about work of the medical staff collected through content analysis of testimonies of witnesses, combined with the synthesis of archival records from Military Historical Archive. The conclusion of this thesis points to the shared phenomena with which the World War II paramedics had to deal during the war.

KEYWORDS

Czechoslovak army, World War II, healthcare nursing, memories

OBSAH

ÚVOD.....	1
CÍLE PRÁCE.....	2
Primární zdroje	3
1 Historie 2. světové války	5
1.1 Cesta k nové válce.....	5
1.2 Začátek druhé světové války.....	5
1.3 Letecká válka o Anglii	6
1.4 Boje v Severní Africe a na Balkáně	6
1.5 Napadení SSSR.....	7
1.6 Pearl Harbor	7
1.7 Spojenci v Itálii	8
1.8 Osvobozování západní fronty	8
1.9 Geopolitické zájmy	8
1.10 Jalta a konec války	8
2 Československo a jeho občané v době 2. světové války.....	10
2.1 Zdravotnická služba československých jednotek v zahraničí v letech 1939-1945	11
2.2 Emigrace z protektorátu	11
2.3 Českoslovenští emigranti v Polsku	12
2.4 Čechoslováci ve Francii 1939 -1940.....	13
3 Čechoslováci ve Velké Británii 1940-1945	16
3.1 Historie čs. voj. jednotek na území Velké Británie.....	16
3.2 Čechoslováci v bitvě u Dunkerque	17
3.3 Západní vojska na čs. území	17
3.4 Českoslovenští zdravotníci ve Velké Británii	18
3.4.1 Čs. lékaři ve Velké Británii.....	18
3.4.2 Čs. zdravotnice ve Velké Británii	19

3.4.3	Brigádní ambulance	20
3.4.4	Brigádní ambulance v Cholmodely Leamigton Spa, Walton Hall a Yeovil.....	21
3.4.5	„Khaki mor“	22
3.4.6	Hammersmith.....	22
3.4.7	Návrat domů	23
3.4.8	Čs. zdravotníci u Dunkerque	23
4	Čechoslováci na Blízkém východě	25
4.1	Historie čs. voj. jednotek na Blízkém východě.....	25
4.2	Českoslovenští zdravotníci na Středním východě a v severní Africe	28
4.2.1	Čs. polní nemocnice na Středním východě číslo 3	29
4.2.2	Československá polní nemocnice v Jeruzalémě	32
4.2.3	Zdravotní stav vojáků a ošetrovna v Tobruku	33
5	Čechoslováci v SSSR.....	36
5.1	Historie čs. voj. jednotek v SSSR	36
5.2	Zdravotníci v čs. legiích v SSSR.....	39
5.2.1	Dotazníky zdravotnického personálu.....	40
5.2.2	Sokolovo	41
5.2.3	Kyjev.....	42
5.2.4	Bílá Cerkve	42
5.2.5	Karpatsko - dukelská operace	42
5.2.6	Organizace zdravotní služby samostatné pěší brigády	46
5.2.7	Fungování zdravotní služby.....	47
5.2.8	Zdravotní stav 1. čs. sam. brigády	48
5.2.9	Volné chvíle na frontě.....	48
6	Zdravotnice v čs. jednotkách v Jugoslávii	50
7	Pražské povstání	51
7.1	Zdravotnická služba v době pražského povstání.....	52

8	Ženy ve 2. světové válce.....	55
9	Ženevská konvence.....	56
10	Teoretické shrnutí	57
11	Výzkumná část.....	58
11.1	Přípravná fáze výzkumu.....	58
11.2	Metodika	58
11.2.1	Kvalitativní výzkum	59
11.2.2	Fenomenologie.....	59
11.2.3	Případová studie.....	60
11.3	Organizace Post Bellum.....	60
11.4	Vojenský historický archiv v Praze.....	60
11.5	Rozhovory.....	61
11.5.1	Organizace výzkumného šetření.....	61
11.5.2	Životní příběhy narátorů	62
11.5.3	Důvěra při rozhovoru.....	62
11.5.4	Charakteristika výzkumného souboru	63
11.6	Výsledky výzkumu.....	63
11.6.1	Plk. v. v. MUDr. Gustav Singer, CSc.	64
11.6.2	v. v. Jiřina Jiráková, roz. Křížková.....	66
11.6.3	v. v. Paraska Štoudková, roz. Houbanová	66
11.6.4	v. v. Julie Kostíková, roz. Tomčakovská.....	67
11.7	Zkoumané fenomény.....	68
11.7.1	Dobrovolný vstup do čs. jednotky, jeho důvody a okolnosti.....	68
11.7.2	Uniforma.....	69
11.7.3	Zdravotní pomůcky a léky	69
11.7.4	Náročné podmínky zdravotníků.....	70
11.7.5	Co pomáhalo překonávat těžké situace.....	73

12	Diskuze	74
12.1	Dobrovolný vstupu do čs. jednotky, jeho důvody a okolnosti.....	74
12.2	Uniforma	75
12.3	Zdravotní pomůcky a léky	76
12.4	Náročné podmínky zdravotníků.....	77
12.5	Co pomáhalo překonávat těžké situace	78
13	Závěr	79
14	Seznam zdrojů.....	81
15	Seznam vyobrazení	88
15.1	Seznam obrazových příloh.....	88
15.2	Seznam textových příloh.....	89

SEZNAM ILUSTRACÍ A TABULEK

Obrázek 1. Organizace zdravotní služby samostatné pěší brigády.....46

Tabulka 1. Charakteristika narátorů.....64

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ATA - Air Transport Auxilary

ATS - Auxiliary Territorial Servis

čet. - četař

Čs. - Československo

ČSČK - Československý červený kříž

des. - desátník

FANY - First Aid Nursing Yeomanry

gen. - generál

GUPVI - Hlavní správa válečných zajatců a internovaných

i. č. - inventární číslo

kpt. - kapitán

M.E.F. - Middle East Force

N - number

NAAFI - Navy, Army, Air Force Institute

odd. - oddělení

por. - poručík

pplk. - podplukovník

RAMC - Royal Army Medical Corps

roz. - rozená

SSSR - Svaz sovětských socialistických republik

st. - starší

sv. - světová

svob. – svobodník

škpt. – štábní kapitán

v. - válka

v. v. - válečný veterán

VHA - Vojenský historický archiv

voj. - vojín

VÚA - Vojenský ústřední archiv

WAAF - Woman's Auxilaliary Air Force

ÚVOD

Před více jak 70 lety skončila 2. světová válka. Konflikt, jenž zásadně ovlivnil historii naší republiky, Evropy a celého světa. Historie, minulost tvoří budoucnost. Nejsme jen bytosti, které se v daný den narodí a v určitý den zemřou. Jsme součástí rodiny, města, národa, civilizace. Během našeho života se setkáváme s druhými lidmi a naše osudy se navzájem prolínají. Býváme ovlivněni rodiči a prarodiči a jednou my budeme spjati s našimi dětmi a vnuky. Tak je to i se zdravotnickým povoláním. Je velmi staré. Začalo se tvořit a vyvíjet s prvním lidským zraněním. Rozvíjelo se mimo jiné vždy tam, kde byla válka, protože právě zde se zrodila potřeba pomáhat.

V této diplomové práci jsem se zaměřila na 2. světovou válku. Konflikt pro nás ne až tak vzdálený. Stále žijí přímí svědci, kteří hrůzy války dokládají ve svých vzpomínkách. Setkání s nimi mi pomohla lépe prozkoumat a osobněji pochopit toto téma.

Téma zdravotníků ve 2. světové válce nebylo dosud kompletně zpracováno. Byla to i výzva otevřít novou, velmi zajímavou kapitolu dějin nejen ošetřovatelství. Avšak s postupem získávání dat, jsem zjišťovala jejich množství a mou malou kapacitu časovou i vědomostní. Nebylo v mých silách všechny materiály dostatečně prozkoumat a dát do historických souvislostí. V této oblasti je ještě mnoho bílých míst, a proto doufám, že touto prací tyto místa zmenším.

Čtenář zde tedy nalezne nezbytná historická fakta, která se v teoretické části prolínají s nalezeným archivním materiálem z Vojenského historického archivu. Dále jsou v práci použity vzpomínky mnoha zdravotníků - pamětníků války, včetně čtyř osobních rozhovorů.

CÍLE PRÁCE

Cíle teoretické části

Zmapovat historii Československých vojenských jednotek během 2. světové války.

Cíle výzkumné části

Zmapovat zdravotnickou a ošetrovatelskou péči v Československé armádě během 2. světové války.

Na základě analýzy vzpomínek pamětníků specifikovat zdravotnickou a ošetrovatelskou péči v Československé armádě během 2. světové války.

Na základě analýzy vzpomínek pamětníků představit práci zdravotníků v Československé armádě během 2. světové války.

Primární zdroje

Pro získání dat byly využity následující primární zdroje.

Oblast Západní fronty

Pro oblast Západní fronty byly použity archivní materiály z Vojenského historického archivu (dále jen VHA) v Praze. Většinou šlo o chorobopisy pocházející z činnosti vojenské nemocnice v Hammersmithu a korespondenci čs. lékařů s anglickými lékaři. Zajímavým nálezem byl list o zřízení vojenské nemocnice Hammersmith. Do vzhledu jednotky byla velmi pomocná autobiografie Zdeňka Václavíka *Jediná hvězda – Domov* (1946), který se jako emigrant přes Blízký východ dostal do Anglie, kde sloužil v armádě a byl jeden z prvních tří Čechoslováků vyslaných na Československé území. Dále byly využity vzpomínky veteránů působících na Západní frontě z pamětnické databáze Paměť národa, vytvořené neziskovou organizací Post Bellum. Využila jsem i soukromý rodinný archiv vzpomínek, které pro svou rodinu sepsal František Starý (2003). Působil na Západní frontě a účastnil se i obléhání Dunkerque.

Oblast Středního východu

Mezi stěžejní materiály patří archiválie z VHA v Praze. Nejvíce informací poskytl deník Československé polní nemocnice na Středním východě (1942-1943). Tento fond dále obsahuje rozkazy, nařízení a domácí řád, různé druhy spisů, jmenný seznam příslušníků československé polní nemocnice, denní přehledy nemocných, knihy příchodů a odchodů, atd. Dále zde byly použity vzpomínky, které vydal ve své knize *Od Eufratu až po Benghazí* (1947), šéflékař Leopold Firt. Vedle líčení jednotky a postupu bojů. Zmiňuje zdravotní stav vojáků, jako šéflékař byl s jednotkou i v obléhaném Tobruku a odjel s ní do Velké Británie. Díky tomu poskytuje jedinečné vzpomínky se zřetelem na zdravotní složku.

Oblast Východní fronty

Pro oblast Východní fronty byly použity archiválie z VHA v Praze. Archiválie se vztahovali k 1. čs. arm. sboru. Zajímavé informace poskytly dotazníky zdravotnického personálu, ale i popis organizace zdravotní složky. Také se v archiváliích nalézá deník zdrav. služby, avšak je špatně čitelný a popisuje jen dobu dvou měsíců v létě 1944. Dále je to velké množství rozličné korespondence. Jako velmi hodnotný je použitý vzpomínkový materiál z databáze

Paměť národa. Nejvíce vzpomínek zdravotníků se vztahuje právě k Východní frontě. Nejpodrobnější informace jsou získány rozhovory se čtyřmi pamětníky. K dokonalejšímu popisu a přiblížení problematiky jsou přínosné fotografie z fotoarchivu VHA.

1 Historie 2. světové války

1.1 Cesta k nové válce

Válka začala v září 1939, avšak předcházely jí mnohé důležité události: možná již mírová konference v Paříži r. 1919 a světová hospodářská krize na přelomu 20. a 30. let 20. stol. Ale jistě to byl nástup Adolfa Hitlera a nacismu v Německu a vznik tzv. Třetí říše roku 1933, občanská válka ve Španělsku roku 1936, při níž nakonec zvítězili fašisté v čele s generálem Frankem, porušení smlouvy z Versailles, a to remilitarizací Porýní roku 1936 a zavedení branné povinnosti, „anšlus“ Rakouska 1938 a mnichovská konference 29. září 1938 a obsazení zbytku protektorátu Čechy a Morava 15. března 1939. (Čornej, 2006, s. 188-191; Nálevka, 2014, s. 13-25)

1.2 Začátek druhé světové války

1. září 1939 nad ránem Německo napadlo Polsko a 3. září vyhlásila Anglie a Francie Německu válku. 17. září na základě německo - sovětského paktu, napadla Rudá armáda v čele se Stalinem z východní hranice Polsko. Začala tzv. podivná válka, kdy Velká Británie a Francie nepodnikly žádné výrazné kroky proti Německu. Jejich jednotky se soustředily za Maginotovou linií. Na jaře 1940 Německo zaútočilo proti severní a západní Evropě. Obsadilo Dánsko, Norsko, v květnu pak neutrální Nizozemsko, Belgie, Lucembursko. V květnu napadlo také Francii, a to přes hornaté Ardeny na severu. Útok byl nečekaný a odhalil nepřipravenost Francie. Němcům se podařilo průlomem obklíčit spojenecké britské jednotky v Belgii, které přes přístav Dunkerque unikly (i díky rozluštění německých šifer a hlavně Hitlerovu rozkazu 23. května zastavit postup tanků na Dunkerque, poskytl tak britským jednotkám čas do 27. května. Diskutuje se, že Hitler chtěl s Brity uzavřít mírovou smlouvu). 22. června Francie podepsala kapitulaci v lesíku u Compiégne v železničním voze, ve kterém roku 1918 podepsali kapitulaci Němci. (Čornej, 2006, s. 200-201; Nálevka, 2014, s. 21-27, 33-37)

1.3 Letecká válka o Anglii

Hitler nabídl Velké Británii uzavření míru, ta však oficiálně nereagovala. V srpnu 1940 začala letecká bitva o Anglii, která měla připravit fázi vylodění. V bitvě se vyznamenali letci RAF (včetně československých) a v říjnu již nemohla Luftwaffe odvrátit porážku, neměla již dostatek leteckých sil k obraně vlastního území, které jako nedotknutelné říšské území deklaroval Hermann Göring. Anglie totiž napadla Hamburk či Brémy. (Nálevka, 2014, s. 37-39)

1.4 Boje v Severní Africe a na Balkáně

Italská armáda v srpnu 1940 zaútočila na Egypt (ten byl v té době strategicky důležitou anglickou kolonií). Tento útok však Angličané odrazili. Již v říjnu 1940 zaútočila Itálie z okupované Albánie na Řecko. Německo však muselo špatně organizovanému italskému vojsku pomoci, to znamenalo porážku Řecka. V únoru 1941 se zvyšovala německá aktivita v Řecku. Byly povolány německé jednotky Afrika Korps pod velením gen. Erwina Rommela. V dubnu 1941 německá, italská, ale i maďarská a bulharská vojska napadla Srbsko a Makedonii. Tyto státy byly částečně připojeny právě k Maďarsku a Bulharsku. Zbytek Jugoslávie okupovalo Německo. Zde však vypukla partyzánská válka vedená Josipem B. Titem. Na chorvatském území vznikl fašistický režim spolupracující s Hitlerem. (Nálevka, 2014, s. 39-46)

Koncem března 1941 Němci v Severní Africe zaútočili. Byli úspěšní i díky přesunutí části britských vojáků do Řecka a Britům zůstal zachován jen přístav Tobruk, který osm měsíců bránili. Poté se podařilo spojencům (zde bojoval i 11. čs. pěší prapor - Východní) Tobruk dobýt a Rommel musel ustoupit. Avšak v červnu 1942 dobyl Rommel Tobruk zpět a spojenci museli ustupovat. V říjnu 1942 se uskutečnila pro spojence důležitá vítězná bitva u Alamejnu. Boje probíhaly také s Itálie, kteří v létě 1940 obsadili některé britské kolonie. Roku 1941 přemohla vojska Commonwealthu proněmeckou vládu v Iráku, Sýrii a Libanonu a v listopadu 1941 italské oddíly kapitulovaly. Tak Velká Británie získala strategicky důležité vítězství ve Východní Africe. (Nálevka, 2014, s. 37-46, 89-91, 106-111)

1.5 Napadení SSSR

Po napadení Polska 17. září 1939 napadl SSSR v listopadu Finsko, v tzv. Zimní válce. Skončila v březnu 1940 a Finsko postoupilo 11 % předválečného území SSSR. Dále v červnu 1940 SSSR zahájil okupaci Estonska, Litvy, Lotyšska, Besarábie a Severní Bukoviny. (Nálevka, 2014, s. 55-75)

Již 18. prosince 1940 Hitler podepsal plán „Barbarossa“, ve kterém byl plánován útok na Sovětský svaz. Němci shromažďovali své vojenské síly v blízkosti hranic se Sověty. (Německo s Ruskem mělo podepsaný pakt o neútočení a Rusko podporovalo Němce dodávkami ropy a obilí). Přestože i Churchill upozorňoval Stalina na možnost napadení Německem, Rusko bylo 22. června 1941 zaskočeno německým vpádem. Němci velmi rychle postupovali. Zahájili blokádu Leningradu (ta trvala více než rok, přes velké lidské ztráty civilistů a hladomor ve městě Němci nikdy Leningrad nedobyli) a zastavili se až u Moskvy, kde Rudá armáda přešla po zhruba dvou měsících do ofenzívy. Němci pronikli až k Donu v květnu 1942 a zahájili bitvu o Kavkaz. Velkým zvratem na východní frontě byla bitva o Stalingrad a tanková bitva u Kurska v červenci 1943, kde zvítězily sovětské jednotky a přešly do ofenzívy. (Nálevka, 2014, s. 66-73, 95-106)

1.6 Pearl Harbor

Již od konce první světové války přetrvával spor mezi Spojenými státy a Japonskem o Čínu. Američané uvalili určité embargo na dovoz a mořeplavbu. Již roku 1887 dostaly USA právo používat přístav Pearl Harbor jako námořní vojenskou základnu. V neděli 7. prosince 1941 Japonsko napadlo Pearl Harbor a USA vstoupily do války. Japonská armáda dále rychle postupovala přes Barmu, Filipíny, Hongkong a Singapur. Singapur byl zdánlivě nedobytný britský přístav, avšak Japonci přešli džunglí po souši. Do zajetí padlo 85 000 britských vojáků, byla to jedna z největších katastrof Britů. Útoky proti Austrálii zabránila bitva v Korálovém moři v květnu 1942. Obrat ve válce v Tichomoří nastal v červnu 1942 v bitvě u ostrova Midway, kde USA porazilo Japonsko. (Nálevka, 2014, s. 81-86)

1.7 Spojenci v Itálii

V srpnu 1942 došlo k neúspěšnému vylodění Britů u Dieppe, ale v létě 1943 se podařilo britským a americkým vojskům obsadit Sicílii a následoval rychlý postup Itálií a zatčení Mussoliniho. Němci však obsadili severní Itálii a zde probíhaly tvrdé boje až do konce války. (Nálevka, 2014, s. 119-121, 129-130)

1.8 Osvobozování západní fronty

Zásadní význam mělo vylodění v Normandii 6. července 1944. V srpnu 1944 byla osvobozena Paříž a v polovině září britská a americká vojska dospěla k německým hranicím. Postup západních vojsk aktivizoval i národně osvobozené hnutí v okupovaných zemích. V srpnu proběhlo Varšavské povstání, to však bylo potlačeno. Sovětská armáda s osvobozováním příliš nespěchala, nechala Varšavu vykrvácet a vkročila do ní až na jaře 1945. (Nálevka, 2014, s. 65-191)

1.9 Geopolitické zájmy

V říjnu 1944 se v Kremlu sešli Churchill se Stalinem a došlo k procentové dohodě o rozdělení vlivu v nacisty okupovaných státech. Tuto schůzku inicioval Churchill, který se bál ztráty vlivu ve Středozemním moři. Británie si ponechala vliv v Řecku, Sovětský svaz v Rumunsku a většinově také v Bulharsku. Rovnocenný vliv byl dohodnut u Jugoslávie a Maďarska. (Nálevka, 2014, s. 162-164)

1.10 Jalta a konec války

Poslední německý pokus o zastavení spojeneckých vojsk na přelomu let 1944 a 1945 v Ardenách byl neúspěšný. V únoru 1945 se v Jaltě na Krymu sešli Churchill, Roosevelt a Stalin, aby dohodli závěrečné postupy týkající se konce války. Také zde byla rozhodnuta demarkační linie, kde se vojska setkají. Linie probíhala i naším územím na trase Plzeň, České Budějovice. 21. dubna 1945 byl Američany osvobozen Aš. 25. dubna se setkala americká a sovětská vojska u města Torgau na Labi a 9. května osvobodily sovětské jednotky Prahu.

2. května sovětská armáda dobyla Berlín, v němž Adolf Hitler spáchal sebevraždu. Postupně kapitulovaly německé jednotky v Dánsku a Nizozemí. V červnu 1944 byl obsazen spojeneckými jednotkami Řím. V pondělí 7. května 1945 byla v Remeši podepsána bezpodmínečná kapitulace Německa a 8. května oficiálně skončila v Evropě válka. Dále však pokračovala v Asii, kde 6. a 9. srpna byly shozeny atomové bomby na města Hirošima a Nagasaki a 2. září 1945 byla podepsána kapitulace Japonska. Tak oficiálně skončila druhá světová válka. (Nálevka, 2014, s. 191-221)

2 Československo a jeho občané v době 2. světové války

Na jaře 1935 se uskutečnily parlamentní volby, v níž vyhrála Sudetoněmecká strana, proti níž se spojila většina ostatních stran do opozice. Na Slovensku si posílala pozici profašistická strana Andreje Hlinky. Koncem roku odstoupil z úřadu prezidenta T. G. Masaryk a novým prezidentem byl zvolen Edvard Beneš. Československo bylo posledním státem ve střední Evropě, kde fungovala parlamentní demokracie. Postupně se Čs. dostávalo do stále větší izolace. V březnu 1938 bylo násilně k Německu připojeno Rakousko. V květnu 1938 byla vyhlášena částečná mobilizace. Čs. armáda byla tehdy dobře vyzbrojená, měla přes milion mužů ve zbrani, dobré letectvo. Naši občané byli odhodláni k boji. V září byla vyhlášena všeobecná mobilizace. 29. září se sešla mnichovská konference bez čs. účasti. Dne 30. září se vláda rozhodla diktátu podvolit. A tak byly podstoupeny Sudety, Těšínsko, jižní část Slovenska a Podkarpatská Rus. V tomto období ještě odboj nevznikl. Beneš opustil zemi jako soukromá osoba. Prezidentem se stal Emil Hácha. Mnichovská dohoda byla podepsána Velkou Británií i Francií. Tudíž obě země uznávaly německé jednání. Sovětský svaz měl s čs. uzavřenou dohodu o vzájemné pomoci, avšak byla podmíněna pomocí Francie. 14. března byl vyhlášen Slovenský stát. Dne 15. března 1939 došlo k německé okupaci českých zemí a vzniku Protektorátu Čechy a Morava. Londýnské Times tehdy napsaly *“Mnichov je mrtev... byl to poslední pokus zachránit evropský mír“* Francie a Velká Británie protektorát neuznaly a tak daly impulz ke vzniku odbojového hnutí tzv. zahraniční akce, kdy 22 čs. zastupitelských úřadů ve světě vypovědělo Praze poslušnost. U těchto úřadů začaly vznikat první struktury zahraničního odboje. Nejdůležitější byly v Londýně, Paříži a Moskvě. (Emmert, 2012, s. 13-16; Tigdir, 2013, s. 81, 113; Čornej, 2006)

V protektorátu všechna státní moc přešla do rukou okupační správy, tu řídí říšský protektor. Pravomoc protektorátní vlády podléhala říšským příkazům. Úředním jazykem ve styku s německými úřady se stala němčina. Hospodářství bylo řízeno z Říše. Byl zaveden příděl na některé potraviny a textil. Došlo k rozsáhlé konfiskaci českého a židovského majetku. Desetitisíce Čechů bylo najímáno na práci v Říši. Docházelo k častým udáním Čechů Čechy, byl zaveden systém informátorů. V neposlední řadě docházelo k ničení mravních hodnot českých občanů. (Tigrid, 2013, s. 112)

2.1 Zdravotnická služba československých jednotek v zahraničí v letech 1939-1945

Zdravotnická služba u československého (dále již jen čs.) zahraničního vojska měla pečovat o zdravotní stav čs. vojáků, provádět výcvik ke zdravotní službě a rozdělovat zdravotnický materiál. Řídícím orgánem zdravotnické služby bylo Ministerstvo národní obrany sídlící ve Velké Británii a to 4. odd. III. odboru. Odbor zabezpečoval osobní záležitosti po stránce duchovní a zdravotní, evidenci raněných, zemřelých a padlých, osvětovou a tělovýchovnou činnost. Chod zdravotní služby spadal pod velitelství štábu sboru, divizí a brigád. Fungovali zde přednostové zdravotnické služby, kteří ji řídili u vojenských těles a útvarů. Veliteli ošetřoven vojenských těles a útvarů byli šéflékaři, těm podléhal všechen přidělený zdravotnický personál. Výjimku tvořili letci v zahraničí, kteří byli ve zdravotní péči svých útvarů. V čele III. odboru 4. odd. stál spisovatel, veterán z první světové války a lékař MUDr. František Langer. (Plachý)

Již v březnu 1939 první lékaři kontaktovali naše úřady v Paříži, Londýně a Jeruzalémě a nabízeli svoje služby pro budoucí čs. zahraniční armádu. Po vypuknutí války se zdravotníci, kteří emigrovali zapojili do válečného úsilí a boje proti nacistickému Německu. Českoslovenští zdravotníci působili v čs. jednotkách ve Francii a poté ve velké Británii, na Středním východě a Severní Africe, v Sovětském svazu, ale také mimo čs. jednotky na různých místech fronty, v civilních nemocnicích. Jednalo se o zkušené lékaře, nebo i čerstvé absolventy. O zdravotní již vystudované sestry, absolventky kurzů Červeného kříže, absolventy/ky „rychlou kurzů“. Na Východní frontě to byly často mladé dívky, které nasazovaly své životy, aby zachránily raněné. (Procházka, 2007; Singer, 2007, s. 297-300)

2.2 Emigrace z protektorátu

V době vzniku protektorátu zůstali vojáci v Čechách. V zahraničí pracovalo několik tisíc československých občanů, hlavně ve Francii, Palestině a zahraničních pobočkách firem (např. Baťa). První úniková cesta vedla přes Polsko. Hranici na Ostravsku překročilo do srpna 1939 několik tisíc Čechoslováků. Avšak po napadení Polska v září se cesta uzavřela. To už fungovala balkánská trasa. Ta vedla přes Slovensko a Maďarsko do Jugoslávie, dál přes

Řecko, Turecko a Bejrút, cílem byla většinou Francie. Tato trasa skončila německou invazí v dubnu 1941. V letech 1939 až 1941 opustilo protektorát sedm až osm tisíc dobrovolníků. Především šlo o letce - do jara 1941 jich bylo 1 265. Byly velké snahy rekrutovat je do německé Luftwaffe. Dále šlo o důstojníky, generály, legionáře z první světové války, politiky. Největší část dobrovolníků byli mladí muži bez vojenského výcviku, kteří chtěli vstoupit do Československé zahraniční armády. Došlo také ke spontánní emigraci desítek tisíc obyvatel Podkarpatska do Sovětského svazu, neboť nechtěli zůstat pod maďarskou okupací. Avšak v SSSR putovali do pracovních táborů – gulagů. Až po roce 1941 se ti, co nezemřeli, dostali do československé jednotky. Další emigrační skupinu tvořili Židé v rámci tzv. nucené emigrace Židů z protektorátu. Ti se většinou dostali na Blízký východ. (Emmert, 2012, s. 13-22)

2.3 Českoslovenští emigranti v Polsku

S Polskem jsme měli společnou jen krátkou hranici na Ostravsku. Československo s Polskem v té době nemělo dobré vztahy a nacistické agresí každý stát čelil samostatně. Přetrvával spor o Těšínsko, které Polsko anektovalo, a tím se podílelo s Německem na parcelaci republiky. Uprchlíkům pomáhalo velvyslanectví ve Varšavě a především konzulát v Krakově a britský konzulát v Katovicích. Zastupitelské úřady musely činnost vykonávat téměř v utajení, protože polská vláda československou legitimitu na rozdíl od západních vlád po 15. březnu neuznávala. V období od března do srpna 1939 se na konzulát v Krakově zaregistrovalo 3 872 Čechoslováků. Asi 40% z nich tvořili Slováci. Významné zastoupení mezi uprchlíky měli komunisté a Židé. 30. dubna 1939 v Krakově vznikla Zahraniční vojenská skupina československá, vedení se ujal npor. letectva Jiří Král. Skupina se přihlásila k E. Benešovi. V květnu skupinu navštívil posel z Paříže a dobrovolníkům oznámil, že exilové ústředí vyjednalo přesun do Francie a přijetí do cizinecké legie, ze které v případě vypuknutí války budou uvolněni do Československých legií. Během léta bylo lodními transporty převezeno 1 112 Čechoslováků. Tyto přesuny pomohly řešit materiální zabezpečení skupiny. Takto byl popisován příjezd Čechoslováků, kteří vstoupili do cizinecké legie a přijeli na nádraží do Saint - Charles. „*Většina z nich, mladíci energických tváří, na nichž mnozí nosí plnovous, jde za vojenským posláním, věcí cti a pevného rozhodnutí. Neboť tito emigranti reprezentují svůj lid, dočasně potlačené Československo, a rozhodli se, že budou sloužit v naší cizinecké legii*

pod praporem svobodného národa. Bylo jich přes pět set. Tito cestující bez zavazadel, bez ničeho, přinesli s sebou svůj prapor. Viděli jsme je tiché, ale ne bez naděje. Můžeme klidně věřit spolu s těmito představiteli svobodného lidu, že všechny cesty vedou do Prahy.“ Na konci června 1939 Německo vystoupilo s požadavky na polská území. Polská vláda tak změnila postoj k československým emigrantům. Dala jim k dispozici tábor v Malých Bronovicích. Později se stěhovali do Lešné, tam 1. září dorazil hlavní transport s šesti sty dobrovolníky. Některé české emigranty získala na smlouvu polská armáda, šlo hlavně o piloty. 3. září vydal polský prezident Mościcki dekret o zřízení Legie Čechů a Slováků, avšak Čechoslováci včetně pluk. Ludvíka Svobody jednotku nazývali Československou legií. Přes neshody v názvu vznikla **první československá jednotka v zahraničí**, byť byla dle dekretu začleněna pod polskou armádu. Velel jí gen. Prchal. Jednotka musela zahájit evakuaci před blížící se německou armádou. 13. až 17. září se legie zdržovala u Tarnopolu, polské vedení požádalo o pomoc. Dvacet sedm mužů tehdy bránilo protiletadlovou kulometnou palbou letiště. Při plnění tohoto úkolu dva vojáci zemřeli. Československá jednotka mohla buď ustoupit do Rumunska, nebo SSSR. Když 17. září SSSR napadl Polsko, jednotka se vydala Sovětské armádě vstříc, i když nebylo jisté, jak bude přijata. Cestou se odpojila malá skupina, která se rozhodla vstoupit do Rumunska. 18. září u obce Rakowiec přešla jednotka k Sovětům, byla odzbrojena a poslána do internace. (Emmert, 2012, s. 23-36; Václavík, 1946, s. 52-53)

2.4 Čechoslováci ve Francii 1939 -1940

Již na koci srpna 1939 Štefan Osuský, československý velvyslanec v Paříži, zahájil jednání s francouzskými představiteli o výstavbě československé jednotky ve Francii. Byl pro ni vyhrazen bývalý utečenecký tábor Agde na jihu země. Podmínky zde nebyly příliš dobré, jednalo se o dřevěné baráky bez sociálního zázemí. 15. září přijela první skupina vojáků. Na sv. Václava 1939 byl sestaven **1. československý náhradní prapor**. I přes rozpory uvnitř exilu byla 2. října v Paříži podepsána československo-francouzská dohoda o obnově československé armády ve Francii. Do Agde přicházeli uprchlíci z Protektorátu z tzv. balkánské cesty a vojáci a důstojníci, kteří vypluli z Polska a již nestihli vstoupit do cizinecké legie. V polovině října byl sestaven **1. čs. pěší pluk**. Byly založeny i výcvikové skupiny, mezi nimi i zdravotnická. 13. listopadu 1939 se konečně podařilo dosáhnout určité dohody mezi

Osuským a čs. exilem a vznikl Národní výbor československý jako vrcholný politický orgán emigrantů reprezentující Československo. Předsedou se stal E. Beneš (pobýval v Londýně), místopředsedou J. Šrámek. Osuskému připadly záležitosti týkající se zahraničních věcí. Za obranu odpovídal gen. S. Ingr. 17. listopadu 1939, v den kdy nacisté uzavřeli vysoké školy a vysokoškoláky poslali do koncentračních táborů, francouzská vláda Národní výbor československý uznala (20. 12. pak i vláda Velké Británie) a byla vyhlášena druhá všeobecná mobilizace. Podle mnoha historiků povinná mobilizace nebyla dobrým řešením. Ve Francii v té době žilo mnoho Čechů i Slováků. Často zde byli již mnoho let a neplánovali se do Československa vrátit, ztratili i určité vazby k republice. Slováci také mála odtržená Slovenská republika, která si je nárokovala. Pokud by franci nevyhověli požadavkům, hrozila jim internaci ve francouzském táboře. Avšak díky povinné mobilizaci armáda získala ke svým již třem tisícům dobrovolníků dalších osm tisíc nových vojáků. V lednu 1940 přibylo dalších 444 československých interbrigadistů z uprchlického tábora. Tito českoslovenští dobrovolníci bojovali v letech 1936 – 1939 ve Španělsku. Většina z nich se po porážce Francie rozhodla zůstat a neevakuovat do Velké Británie. Díky mobilizaci vznikla 15. ledna 1940 1. československá divize. Měla přes osm tisíc vojáků, z toho 3 810 Slováků, 3 845 Čechů, 289 Němců a přes 1000 Židů. Byla zařazena jako „divize typu B“, to znamenalo, že je záložní, a vybavení obdrží až po vybavení „divizí typu A“. To byl také důvod nedostatku zbraní, výstroje i výcvikových prostor. Tábor v Agde již nestačil, naši vojáci byli rozmístěni podél středomořského pobřeží (Agde, Avignon, Montpellier a další). V divizi také panovaly problémy vnitřní. Vojáky tvořili dobrovolníci z Protektorátu, krajané z Francie (převážně vlažní Slováci), marxističtí „španělé“, čeští Němci, Židé. Objevovale se nekázeň, antisemitismus, šikana. 10. května 1940 byla Francie napadena Německem. Na frontu byla vyslána jen část našich vojáků - pouze divizní pěchota o dvou plucích v celkovém počtu 5 000 mužů. Byli vysláni téměř bez přípravy a s minimem střeliva na bojiště. Podíleli se na obraně pozic jihovýchodně a východně od Paříže. Jednotky byly rozděleny na 1. a 2. pěší pluk. Bojovaly blízko sebe, avšak mezi francouzskými jednotkami. Oba pluky kryly ústup francouzských jednotek a vyklízely pozice jako poslední. Stahovaly se do nových pozic na řece Seině a Yonne, zde pravděpodobně prošly nejtvrďšími boji. Francouzští ženisté odpálili u města Montereau-Faut-Yonne most přes Seinou dříve, než ji stačil 1. prapor 1. pluku přejít. Širokou řeku musel nouzově překonat bez krytí. Pod silným leteckým a dělostřeleckým bombardováním se na jižním břehu ocitly také ostatní čs. jednotky. Ty ustupovaly opět jako poslední, pod palbou se stáhly k Loire a Oere. Zde Čechoslováci překvapili Němce tvrdými

obrannými boji. Poté naše jednotky absolvovaly ústup, z 5 000 jich zůstalo jen 1 600. Je nutné poznamenat, že mnoho vojáků jednotku opustilo samo a vrátilo se domů, to se týkalo krajanů žijících ve Francii. Později se spekulovalo, že v tomto týdnu padlo si 400 vojáků. Přesunuli se do Seté, kde čekali na evakuaci do Velké Británie.

Na tyto události vzpomíná Vladimír Pekárek, v té době nedostudovaný medik. *„Tam jsme také ztratili první dva vojáky. Jako pomocný lékař jsem měl kolo, což mi při ústupu mnohokrát zachránilo život. Jeden z našich vojáků byl raněný a já jsem byl poslán, abych ho ošetřil. Kousek přede mnou padl granát, tak jsem skočil do jámy po tom granátu, druhá střela většinou na stejné místo nepadne. Němci po mně cestou stříleli z kulometu, kulky kolem mě hvízdaly.“* (Post Bellum, 2001)

17. června byla zrušena všeobecná mobilizace. Do evakuace se přihlásilo více vojáků, než se počítalo a evakuaci doprovázely zmatky. Nakonec odplulo více jak 4 500 Čechoslováků. Stovky dalších se do Velké Británie dostalo na vlastní pěst. (Emmert, 2012, s. 37-52)

3 Čechoslováci ve Velké Británii 1940-1945

3.1 Historie čs. voj. jednotek na území Velké Británie

Evakuovaní vojáci byli odesláni do tábora v Cholmondeley. Ubytování byli ve dvou až čtyř lůžkových stanech, tekla zde teplá voda. Velitelem jednotky zůstal Bohumil Neumann, který velel necelým čtyřem tisícům vojáků. I přes lepší podmínky a dobré přijetí místními obyvateli byla v táboře velmi napjatá atmosféra. Panovalo zklamání z porážky Francie, stále přetrvával antisemitismus a fyzické násilí, nespokojenost s vedením. Němci a Židé si stěžovali na špatné zacházení. Část vojáků sympatizovala s komunismem. Nespokojení vojáci dokonce oznámili, že z jednotky vystoupí, pokud se poměry nezlepší. K dohodě nedošlo, vojáci byli přiděleni do britských oddílů Pioneer Corps, v letech 1941-1942 se někteří z nich vrátili. Celkem odešlo 539 mužů, většina z nich byli Židé. V jednotce tedy zůstalo 3 250 mužů. Z nich 12. srpna 1940 Ministerstvo národní obrany vytvořilo **1. československou smíšenou brigádu**. Zformovaná jednotka se přesunula do Leamingtonu. 28. října vojáci složili přísahu a převzali nové uniformy. Zde jednotka zůstala do května 1942. Pomáhali obyvatelům nedalekého Coventry, které bylo vystaveno těžkému bombardování Luftwaffe. V této době jednotku opustily stovky vojáků, kteří byli zklamáni z toho, že stále nejsou nasazeni do boje. Přihlašovali se k letectvu, parašutistům, nebo do britské armády. 1. července 1941 byla brigáda přejmenována ze „smíšené“ na „samostatnou“. Když v červnu 1941 Německo napadlo SSSR, došlo k obratu. Do Čs. armády se začali hlásit čeští Němci, komunisté, krajané z USA, britských dominií, Latinské Ameriky. Do poloviny roku 1942 se přihlásilo téměř 2 500 mužů. Zastoupení Němců bylo až 11%. Šlo hlavně o bývalé německé vojáky ze zajateckých táborů, většinou se jednalo o Čechy ze smíšených manželství z oblasti Těšínska a Hlučínska. To však vedlo k nové vlně nespokojenosti. V květnu 1942 se jednotka přesunula do prostoru kolem města Ilminster, kde jí byly přiděleny první bojové úkoly. Střežila místní letiště a později převzala ochranu východního pobřeží mezi městy Great Yarmouth a Southwold. V únoru 1943 byla přesunuta a rozmístěna na pobřeží v hrabství Essen mezi městy Felixtown a Walton. Vojáci se účastnili různých kulturních akcí, avšak služba pro ně byla nudná a frustrující. Došlo také ke změně vedení v lednu 1943, gen. Neumanna vystřídal gen J. Kratochvíl, a již v březnu byl odeslán do SSSR a nahrazen Aloisem Liškou. V srpnu 1943 se připojilo k jednotce více jak 1 300 příslušníků 200. lehkého protiletadlového pluku ze

Středního východu pod vedením pluk. K. Klapálka. Spojením tak vznikla **1. československá samostatná obrněná brigáda**. Zkušení frontovní vojáci znamenali pro jednotku velký přínos. Atmosféra v jednotce se velmi zlepšila. Očekávalo se vyslání na frontu a také začal aktivní výcvik, řízení vozidel, koordinace akcí přes vysílačky, manévrování v terénu. Avšak na opravdové frontové nasazení si ještě vojáci museli rok počkat. Do bojů nejvíce zasáhli českoslovenští letci. V roce 1944 jich ve Velké Británii bylo 1465, 531 letců padlo. Stíhači měli 315 úspěšných sestřelů a 56 pravděpodobných. (Emmert, 2012, s. 53-74)

3.2 Čechoslováci v bitvě u Dunkerque

V „Den-D“ 6. června 1944 se spojenci vylodili v Normandii. Naše jednotka stále neměla dostatečný výcvik, ani nenaplněovala předepsané stavy. V srpnu však přišel rozkaz k jejímu nasazení. 30. srpna se obrněná brigáda přesunula do francouzského přístavu Courseulles a Arromanches. Pohybovala se pouze v prostoru Palaise a byla pověřena provádět pouze cvičné rekonstrukce. V obrněné brigádě narůstala nervozita a vojáci se obraceli na své velitele s žádostmi na odeslání na frontu. Britské jednotky se tedy rozhodly nasadit jednotku u severofrancouzského přístavního města Dunkerque, ve kterém byla obklíčena německá posádka čítající asi 12 000 německých vojáků s nejmodernějším vybavením a zásobami na déle než rok. Prostor kolem města byl zaplaven vodou a zaminován. 5. října 1944 Čechoslováci převzali perimetr v délce 26 km kolem Dunkerque. Na státní svátek 28. října jednotka podnikla první útok. Byl mimořádně úspěšný, avšak ostatní útoky již tak úspěšné nebyly a přes zimu se příliš nebojovalo. (Emmert, 2015, s. 47-48;)

V dubnu 1945 německé jednotky obsadily areál blízké továrny. Avšak to se již blížil konec války. Ráno 8. května ustala střelba na základě podepsání kapitulace Německa 7. května v Remeši. 9. května byla podepsána kapitulace u Dunkerque, jediná kapitulace před československou armádou. Celkové československé ztráty byly 167 padlých, 461 raněných a 40 nezvěstných vojáků. (Emmert, 2015, s. 47-48;)

3.3 Západní vojska na čs. území

18. dubna 1945 vstoupila americká armáda pod velením gen. Pattona na československé území. K této armádě se mohl připojit jen malý oddíl československých vojáků, a tak 23.

dubna Dunkerque opustil zvláštní československý kombinovaný oddíl 138 mužů. 1. května americké a československé jednotky vstoupily do Chebu. 7 až 9. května se oddíl přesunul do Plzně. Další postup však nebyl umožněn kvůli demarkační linii. 7. května dokonce českoslovenští letci v Anglii byli připraveni letět do Československa, avšak na poslední chvíli, když už část z nich seděla v kokpitech, byla akce odvolána. Naši vojáci ze západu se dostali do Plzně až 18. května, kdy dorazila 1. československá samostatná obrněná brigáda. 30. května byla uspořádána vojenská přehlídka v ulicích Prahy. (Emmert, 2012, s. 97-110)

3.4 Českoslovenští zdravotníci ve Velké Británii

O zdravotnictví a zdravotnících naší jednotky ve Velké Británii nejsou dosud publikovány žádné ucelenější informace. Nejucelenější informace uveřejnila ve své bakalářské práci Bc. Vladimíra Stará (2012). Dále vzniklo několik článků o této problematice, např. článek I. Procházky z roku 2007. Vzhledem k tomu, že jednotka po celou dobu pobytu v Anglii do bojů (kromě letců RAF) nezasáhla, nevznikala žádná válečná zranění. Lehčí zranění se řešila v jednotce, v brigádní ambulanci, případně v čs. nemocničním oddělení ve Warwicku a Stratfordu, ozdravovně v Shottebrooke Park, nemocnici Hammersmith v Londýně, nebo v nemocnicích anglických. (Terry, 2013; Kutnohorská, 2010, s. 97-98; Stará, 2012, s. 49; VÚA-VHA, sl. *Čs. voj. nem. Hammersmith*)

V dopise z 3. 6. 1942 informovalo Ministerstvo národní obrany, že hodlá zřídit v budově Ferry Hill v oblasti náhradního tělesa ozdravovnu pro plicní nemocní. (VÚA-VHA, sl. *Čs. voj. nem. Hammersmith*)

3.4.1 Čs. lékaři ve Velké Británii

Již začátkem války v roce 1939 se pod vedením profesora Kabelíka v Londýně sdružila skupina čs. lékařů. Bylo jich přes 200. V později utvořených čs. vojenských jednotek jich z kapacitních důvodů působila jen menší část. Lékaři reagovali odesláním memoranda Zdravotní službě Ministerstva národní obrany. Poukazovali na nevhodnou reorganizaci armády (lékařů bylo více, než jednotka potřebovala, proto někteří byli přidělováni ke zbrani, práci ošetřovatele apod.). Až v lednu 1941 po jednání s britskými lékařskými organizacemi došlo k vydání zákona, který určoval podmínky zařazení našich lékařů do britských služeb.

Mnoho našich lékařů tak sloužilo ve složkách Královské zdravotní služby britské armády (RAMC). V záchranných sborech při náletech na Anglii, na lodích přivázejících přes Atlantik válečný materiál, byli přidělováni do nemocnic a ozdravoven po celé Anglii. Mezi emigranty bylo i několik desítek nedostudovaných lékařů. Ti si mohli medicínu v Anglii dokončit. Například Karel Macháček dostudoval medicínu v Sheffieldu a působil v čs. voj. nem. Hammersmith, a poté u RAF, jako lékař 311. bombardovací perutě. Mezi lety 1941 – 1945 bylo do RAMC přijato celkem 50 čs. lékařů. (Terry, 2013; Španěl, 1945, s. 56; Kutnohorská, 2010, s. 97; Procházka, 2007)

3.4.2 Čs. zdravotnice ve Velké Británii

V Anglii bylo v roce 1939 jen pět diplomovaných čs. sester. Koncem září dostaly k dispozici sál a pomůcky pro školení. Tak mohl měsíc po vypuknutí války začít první kurz dobrovolných čs. sester. Přihlásilo se přes 200 žen, ale i z důvodů velké vzdálenosti jich bylo vybráno 80. Přesto některé chodily na přednášky i 20 km pěšky. Kurz probíhal tři dny v týdnu a trval do Vánoc, tedy 3 měsíce. Počátkem roku 1940 se podařilo zajistit spolupráci s Britským červeným křížem. Z formálních důvodů tak ženy absolvovaly ještě 16 hodin přednášek zaměřených na domácí ošetřování a první pomoc. Absolventky nastoupily v čs. uniformách a s čs. odznaky do nemocnice Guy Hospital v Londýně. Díky iniciativě Hany Benešové vznikl spolek Československá pomoc, který se podobal Československému červenému kříži. Poskytoval hlavně sociální péči Čechoslovákům v Anglii. Vzhledem k postupujícím válečným událostem byl zakázán vstup cizinkám do důležitých válečných institucí, včetně nemocnic. Do Anglie začali také přicházet uprchlíci a mezi nimi i z Československa. Vznikla tzv. ambulatoria, kde působily právě sestry. Navštěvovaly nouzové ubikace a hledaly byty pro uprchlíky. V létě 1940 byla uznána exilová vláda, a tím se také legalizovala činnost ČSČK. Byl ustanoven ošetřovatelský odbor ČSČK, ten se stal mluvčím čs. ošetřovatelek. Vytvořil se registr, který v té době vedl záznamy 80 dobrovolných a pomocných sester, 5 diplomovaných a 15 žákyň v anglických ošetřovatelských školách. V době letecké bitvy o Anglii se podařilo vyškolit dalších 60 sester. V prosinci dostaly čs. sestry povolení ke vstupu do anglických nemocnic jako placené ošetřovatelky. Vznikly tři skupiny ošetřovatelek, které byly spojeny registrací v odboru ČSČK. Byly to ošetřovatelky, které pracovaly v ambulatoriích s českými lékaři, dále ošetřovatelky, které pracovaly v anglických nemocnicích, a třetí skupina byly absolventky anglických ošetřovatelských škol.

Ty pracovaly po celé Anglii. V červenci 1941 vzniklo mimo Londýn nemocniční oddělení čs. zahraničního odboje, tam se přesunuly všechny československé sestry. Protože mezi nimi bylo jen 5 diplomovaných sester, vedoucími silami se staly anglické sestry. Proběhl také další kurz pro dobrovolné sestry. V květnu vyhořela budova ČSČK, včetně ambulatorií, archivů a skladů, podruhé byla zničena koncem války. Roku 1942 ambulatorium navštěvovalo zhruba 200 nemocných. Koncem roku 1942 se vojenské nemocniční oddělení stěhovalo do Londýna. (Kutnohorská, 2010, s. 96-98)

V roce 1944 čítal registr ČSČK 17 diplomovaných sester, z toho 5 z Československa, ostatní získaly vzdělání v Anglii. Dále 25 žákyň v anglických školách a přes 200 dobrovolných sester. Z nich 120 působilo v sociálních službách, nebo pracovaly v anglických zdravotnických a sociálních službách. Sestry se také staraly o české děti. Ve Walesu byla zřízena škola pro čs. děti, zde pracovalo 4 - 5 sester. Dále existovaly čs. jesle se zhruba 40 dětmi. (Kutnohorská, 2010, s. 98)

3.4.3 Brigádní ambulance

V roce 1940 po reorganizaci čs. vojenských jednotek přesunutých z okupované Francie byla 18. 8. 1940 utvořena brigádní ambulance s centrální ošetrovnou z vojáků dělostřeleckého pluku a 3. pěšího pluku. Prvním velitelem byl jmenován škpt. zdrav. MUDr. Antonín Novotný. Další lékaři, kteří zde působili např.: MUDr Vlast. Janča, Eg. Kohn, Karel König, Bohd. Hejduk, Jos. Liškutin a další. Brigádní ambulance se skládala z těchto složek: velitelství útvaru, velitelská rota, zdravotní rota (zde byla četa pomocného zdravotního personálu a četa nosičů raněných zároveň to byla hudební četa), dále pomocné orgány (hospodář, duchovní, dopravní důstojník, zubní lékař, plynový, výchovný důstojník). Činnost zdravotní služby útvaru byla velmi různorodá a zahrnovala mnoho oblastí. Vedle vojenského činnosti, jako jsou vojenská cvičení, prováděli lékaři lékařské prohlídky, a to u aktuálně nemocných, tak i pravidelné pololetní prohlídky, prohlídky při příchodu a odchodu k útvaru, před i po dovolené, při nástupu do vězení. Dále to byla preventivní činnost spočívající hlavně v očkování proti neštovicím, tyfu atd.. Hygienická činnost zahrnovala starost o ubytování, topení, stravu, kuchyně, skladiště o kvalitu vody, umývárny, odstraňování odpadu, toalety, osobní hygienu, holení stříhání, obuv atd., výchovu ke zdraví, činnost posudkovou. S lékaři se o tyto zdravotní stránky staral i pomocný zdravotnický personál. Kvalita tohoto personálu

byla různá, nebyly zde žádné zkušené zdravotní sestry, a tak probíhal odborný výcvik. Ten se skládal z praktické a teoretické části. V teoretické části byli vojáci seznamováni s anatomíí, fyziologií, poznatky z bakteriologie, hygieny a infekčních chorob. Vojáci byli obeznámeni s organizací zdravotní složky, s Ženevskou konvencí a zdravotnickou administrativou. Praktická část seznamovala s poskytováním první pomoci, nošení raněných, obvázáním ran a zlomenin. Dále jak podávat léky, upravovat postele, dbát o hygienu, výživu nemocného, jak sterilizovat a udržovat lékařské nástroje. Takto cvičený personál musel umět pracovat i v noci, v plynových maskách a umět improvizovat při nedostatku materiálu. Byli i speciální výcvikové kurzy pro sanitační a vodní služby. Existovaly však i kurzy pro lékaře, jako kurz válečné chirurgie, nebo stáže u britských útvarů. Stále také probíhal vojenský zdravotní výcvik, a to dle britských vojenských předpisů. Zdravotní rota se teda skládala z velitele a jeho zástupce, výkonného rotmistra, dvou písařů, 38 nosičů raněných, 6 ošetřovatelů a specialistů. Velitelskou rotu tvořil velitel a jeho zástupce, hospodář, 2 písaři, 16 spolujezdců, 12 spolujezdců ambulance a specialisté. Dopravní sled tvořil velitel a jeho zástupce, výkonný rotmistr a 30 řidičů. Útvar měl povinnost v poli postavit předsunuté obvazště, které zajišťovalo odsun raněných a hlavní obvazště, které zajišťovalo odsun raněných pomocí dopravního sledu. (Stará, 2012, s. 12 – 30 a s. 35 -38)

3.4.4 Brigádní ambulance v Cholmodely Leamigton Spa, Walton Hall a Yeovil

K ambulanci byla přidělena ošetřovna a odborné ambulance. Ošetřovna se nacházela ve dvou stanech a disponovala dvaceti lůžky. Léčiva a materiál pocházel ještě z evakuované Francie. Stále nebylo vyřešeno uznání zdravotní způsobilosti našich zdravotníků. program začínal budíčkem v 7.00, pak byla snídaně, úklid, raport v 9.00 nástup mužstva a odchod do zaměstnání. Velitelé a zdravotníci si dali ranní půlhodinu na fotbalovém hřišti a poté probíhala v zámecké čítárně výuka lékařské terminologie a angličtiny. Přednášky probíhaly pod vedením Dr. Liškutina od 15. – 17.00 hodiny ve stanu důstojnické jídelny. Večerka byla v 22.30. (Stará, 2012, s. 30 – 33)

Ambulance byla umístěna na hlavní třídě Parede v domech číslo 17 a 19. V domě číslo 17 bydlela zdravotní rota a hudebníci a v domě č. 19 byla umístěna velitelská rota, ošetřovna a dopravní sled. Ošetřovna se skládala z pokoje pro nemocné mužstvo a pokojů odborné ambulance. Ve druhém patře se nacházel pokoj pro nemocné gážisty a zubní ambulance.

Změnou polohy umístění ambulance od mužstva (to bylo rozmístěno v okolí) došlo k malé změně organizace. Vojáci odesílání na ošetrovnu, byli svázeni ambulantními vozy. Vysokou vytiženost zaznamenala zubní ambulance, proto byla zřízena pojízdná zubní ambulance s „jízdním řádem“. Pater Mjr. Hugo Vaníček, který jako kněz jezdil navštěvovat nemocné, vzpomíná, že britské podzimní mlhy vedly k nárůstu nemocných, kteří byli dopravováni na brigádní ošetrovnu v Leamingtonu a vážnější případy do vojenské nemocnice ve Stratford a Warwick (zde byla také čs. nemocniční oddělení). Do obou nemocnic byli přiděleni čeští lékaři. Materiál a léky byly dokupovány i díky finanční podpoře ČSČK. V listopadu 1940 ambulanci navštívila Hana Benešová a předala dar od krajanských organizací v USA, a to dvě ambulantní vozidla a jeden Chevrolet. Později roku 1941 obdržela darem ambulance další dvě sanitky od čs. emigrantů z Texasu. Jeden z vozů byl dokonce s kompletním operačním zařízením. V srpnu 1941 dochází k dalšímu přesunu, tentokrát k Walton Hall. V Leamingtonu zůstává brigádní ošetrovna, chirurgická mobilní skupina a hygienická sekce. Brigádní ambulance a specializované ambulance s lékárnou se přesouvají. je zřízeno oddělení s 25 lůžky pro mužstvo a 5 lůžky pro gážisty. Již v květnu 1942 došlo znovu k přesunu, tentokrát do Yeovilu. Zde brigádní ambulance pořádala večírky za doprovodu hudby (zároveň to byli i nosiči raněných). V říjnu uspořádala večírek k jednoletému výročí zapojení Ruska do války a sbírku pro raněné vojáky Rudé armády. (Stará, 2012, s. 33-41; Flosman, 2009, s. 73)

3.4.5 „Khaki mor“

Život v jednotvárném rytmu vojenského výcviku, bez kontaktu s domovem a aktivním zapojením se do boje proti fašismu, způsoboval sklíčenost a deprese. Této špatné náladě plynoucí z vojenské atmosféry, se také říkalo „khaki mor“. Někteří vojáci museli být přesunuti do vojenské psychiatrické léčebny, nejčastěji v Talgarthu ve Walesu, nebo do psychiatrie v Mill Hill, s kterou si dle archivních materiálů VHA korespondovali naši lékaři. (VÚA-VHA, *Čs. voj. nem. Hammersmith*; Toman, 2015, s. 65)

3.4.6 Hammersmith

Dne 22. 3. 1943 byla v Londýně ve starém křídle nemocnice zřízena čs. vojenská nemocnice - Czechoslovak Military Hospital - Hammersmith. Disponovala všemi tehdejšími

nemocničními odděleními i operačním sálem. Sloužili zde jen čeští lékaři a ošetřovatelky. V té době již vyšlo několik diplomovaných sester z anglického výcviku, které tak mohly pracovat na vedoucích pozicích. Pouze vedoucí sestrou a spojkou mezi anglickou administrativou byla anglická sestra Miss Kennardová. Velitelem nemocnice se stal major zdrav. MUDr. N. Mahler. (Kutnohorská, 2010, s. 98; VÚA-VHA, Čs. voj. nem. *Hammersmith*)

Hana Mejdrová, která byla v nemocnici ošetřovatelkou vzpomíná. „*Náš pavilon (československý) měl tři patra, šest oddělení, na každém dvacet lůžek, dohromady tedy sto dvacet lůžek. V jednom pavilonu bylo ještě speciální oddělení pro důstojníky. Těžkých případů u našich vojáků nebylo mnoho, protože k jejich bojovému nasazení došlo až na konci války. Pokud jde o letce, ti většinou nepřicházeli k nám do nemocnice, byli součástí britské armády a šli do britské nemocnice. Navíc zraněných letců nebylo zas tak mnoho, buď to přežili, nebo nepřežili. Panovaly tam více mírové podmínky než válečné. Civilní obyvatelstvo v Londýně bylo více vystaveno válečným podmínkám než vojáci, kteří byli většinou kdesi na venkově. Pomáhali jsme jim při běžných potížích. Nějaké popáleniny tam také byly. Je zajímavé, že nikdo z českých emigrantů při bombardování Londýna nezahynul. Pracovala jsem tam od roku 1941 do konce války. Za hrdinu se rozhodně nepovažuji.*“ (Post Bellum, 2001)

3.4.7 Návrat domů

Roku 1944 byla vytvořena nová složka, která se zabývala přípravou na návrat domů. Byla vytvořena skupina sester, které se vracely domů ještě v době války přes Střední východ a Sovětský svaz. Také o lékaře chystající se vrátit domů měli zájem státní úřady a armáda. Nabízeli jim účast v lékařské výpravě na osvobozené území, pořádané ČSČK a Ministerstvem sociální péče. (Procházka, 2007; Kutnohorská, 2010, s. 98)

3.4.8 Čs. zdravotníci u Dunkerque

Prvním zraněným, který zahynul na předsunutém obvažišti byl 13. 10. 1944 svob. Leopold Katz. Zemřel na následky střepinového poranění do hlavy. První útok na německé jednotky proběhl 28. října. V deníku ambulance se píše, že za dopoledne ambulancí prošlo 80

zraněných z toho 40 čs. příslušníků, 22 Němců a ostatních, většinou se jednalo o Francouze. (Stará, 2012, s. 44 -46)

Můj strýc František Starý vzpomíná: *“Po útoku druhý den (29. 10) bylo veliké horko, náš velitel nechal zastavit palbu a zorganizoval s německým velitelem z Dunkerq vyzvednutí mrtvých těl z obou stran. Zastavení palby bylo ve tři hodiny a trvalo dvě hodiny. Bylo nařízeno vzít pár nákladních vozů a jet do přední linie k Dunkerq vyzvednout mrtvé a raněné. Na mé cestě jsem potkal německého důstojníka, poručíka, který mě ukázal cestu skrz minové pole. Zeptal jsem se ho, zda mohu vzít smrtelně zraněného vojáka. Půlka jeho hlavy byla prakticky v jeho helmě, avšak byl stále naživu. Poručík odmítl, měl rozkaz, že všichni zranění vojáci jsou jejich váleční zajatci. Takže muž byt vzat do Dunkerq, kde pravděpodobně zemřel.“* (Starý, 2003, s. 51)

Josef Franc u Dunkerqu zastával po výcviku pozici sanitáře. Vzpomíná, že se pilo víno trochu ředěné s vodou, aby vojáci nebyli opilí. Velitelé měli totiž strach, aby z vody nebyla otrava.

Josef sloužil v lehké brigádní ambulanci tři kilometry od frontových bojů. Prováděla se v ní jen lehčí ošetření, těžká zranění se posílala dále za frontu do Saint-Omer nebo do Anglie. Do brigádní ambulance tak přivezli jen dva mrtvé, jinak se jednalo o lehká zranění střepinou či o lehčí nemoci. (*Post Bellum, 2001*)

Další zvýšený příliv raněných byl až 15. dubna 1945 po útoku na továrnu. Ambulancí bylo ošetřeno 60 až 80 raněných. Během tohoto útoku 49 čs. vojáků zemřelo a 75 jich bylo zraněno. (Stará, 2012, s. 45 -47)

4 Čechoslováci na Blízkém východě

4.1 Historie čs. voj. jednotek na Blízkém východě

Po napadení Polska byla otevřena další úniková cesta z protektorátu, balkánská trasa. Ta vedla přes Slovensko a Maďarsko do Jugoslávie, Řecka, Turecka a lodí do Bejrútu a odtud do Francie. Libanon a Sýrie byly pod mandátní správou Francie a Palestina pod Velkou Británií. Po napadení Francie museli uprchlíci zůstat v severní Africe. V letech 1939 – 1942 se tedy na území severní Afriky a Palestiny nacházeli uprchlíci z balkánské cesty, ale také židovští uprchlíci, členové uvolnění z legie ze Sovětského svazu, Čechoslováci v rámci povinné druhé mobilizace, kteří žili a pracovali na území kolonií, a také příslušníci cizinecké legie. Díky všem těmto okolnostem se mise pro Balkán, Blízký a Střední východ se sídlem v Jeruzalémě stala těžištěm bojových aktivit československé zahraniční armády. Československá strana navrhovala již v roce 1939 Francouzům vytvoření jednotky v Libanonu, ale Paříž odmítla. Po napadení Francie se velitel francouzských vojsk v Libanonu podřídil kapitulaci, přestože francouzské vedení v Anglii vyzvalo, aby se v koloniích pokračovalo v boji proti Němcům. Tak se část našich uprchlíků ocitla v ohrožení zadržení a předání gestapu. Vše tehdy zachránil československý konzul v Jeruzalémě Miloslav Kadlec (později byl ustanoven čs. misí na SV gen. Gak), který poslal pro 206 mužů a 3 ženy nákladní automobily, a tak nelegálně v červnu 1940 přešli Libanonsko-palestinskou hranici. Uprchlíci byli ubytováni v táboře as-Sumajrja, bylo zde 47 důstojníků a 162 dobrovolníků. Postupně se skupina rozrůstala o 16 uprchlíků ze Sýrie pod vedením Karla Klapálka, dále o uprchlíky z Libanonu i Sýrie a brance z Palestiny. V červenci se Čechoslováci přesunuli do Gederu. V táboře panovaly lepší podmínky, začal zde řádný vojenský výcvik, obdrželi uniformy - britské tropické stejnokroje, směli na nich nosit československou trikoloru. Avšak stále scházelo oficiální povolení. To dostala jednotka až den po uznání naší exilové vlády v Londýně 21. července 1940. Díky tomuto uznání koncem srpna byla ustanovena vojenská mise pro Střední Východ a Egypt, představitelem se stal div. gen. Andrej Gak (to bylo jeho krycí jméno, pravé bylo Ondřej Mézl) a trvalým sídlem se stal Jeruzalém. V jednáních, která se vedla před tím, panoval i strach z Židů v naší jednotce. Velká Británie řešila strach ze silícího sionistického hnutí, které hlásalo návrat biblické pravlasti Židům, a to se nelíbilo Palestincům, protože počet Židů díky emigraci stále rostl. Židé v naší jednotce tvořili jen šestinu mužstva. Byl vystavěn 4. pěší pluk (divize

o třech plucích se nedávno po porážce Francie rozpadla, exilová vláda však doufala, že po přesunu do Velké Británie se obnoví). Avšak jednotka nedosahovala počtu pluku, ten tak zůstal jen na papíře. Velení se ujal pluk. Koreš. Velitelem jediného 1. praporu se stal pplk. Klapálek. 25. října 1940 byla podepsána československo-britská vojenská dohoda o vytvoření československé armády ve Velké Británii. 28. října na státní svátek se konala velká přehlídka a přísaha nováčků. 1. listopadu byl zrušen 4. pěší pluk a vznikl **11. pěší prapor – Východní** s velitelem ppluk. Karlem Klapálkem. Ministerstvo obrany tehdy počítalo, že dalších deset praporů vytvoří ve Velké Británii. 10. prosince se prapor přesunul z pohodlné Gedery do Judské pouště nedaleko Jericha, do prolákliny 400 metrů pod hladinou moře. Zde absolvoval mimořádně tvrdý jedenáctitýdenní výcvik. Na konci února se jednotka přeplavila do tranzitního tábora Sidi Bishr v Egyptě - sypký písek se bořil pod nohama a způsoboval časté pády, mimo jiné i několik vážných úrazů, zlomenin nohou, rukou i klíčních kostí. Dále pokračovala do Agami na předměstí Alexandrie, sem se také přemístilo výcvikové středisko. Naši vojáci zde plnili první úkoly, společně s Poláky střežili zajatecké tábory. Také vykonávali strážní službu na letišti v Deghejle a Alexandrijském přístavu. V té době byla vyhlášena československá mobilizace na území britské říše. Přihlásili se Židé z Palestiny, ale i zaměstnanci zahraničních poboček československých podniků. Dále to byli i misionáři a řeholníci, dobrodruzi z Číny, Indie, Iráku. Mobilizace byla však náročná, někteří odvedenci se dostali k jednotce až roku 1942, protože někteří např. měnili adresy, vymlouvali se na zdravotní potíže. Část Slováků se dokonce hlásila k Slovenské republice, přestože s ní v té době byla Velká Británie ve válečném stavu. Významnou posilou byla ze sovětské internace propuštěná bývalá Česká a Slovenská legie na jaře 1941. Tito muži již prošli výcvikem a měli i určité bojové zkušenosti. Do jednotky jich vstoupilo téměř 500. Společně s nimi do jednotky pronikli „hvězdáři“ a vznikla dobře organizovaná komunistická buňka, přestože v armádě byl zákaz činnosti jakékoli politické strany. Posílením nových vojáků se prapor stal plně bojeschopnou jednotkou. Prapor byl tedy přidělen k britské 23. pěší brigádě, začleněn do indické 4. divize. Kontingent měl 49 důstojníků a 714 vojáků, dalších 252 jich bylo ve výcvikových táborech. Na jaře 1941 se situace na severoafrické frontě zkomplikovala, v Tripolisu se vylodily německé Afrikakorps s polním maršálem Rommelem a překvapivě zaútočily, byl obklíčen důležitý přístav Tobruk a Britové museli ustupovat. 11. pěší prapor se přesunul do západní pouště poblíž fronty. Zpevňoval zákopy a chránil několik pouštních letišť, zde také vojáci prošli svým prvním bojovým křtem. 24. března obdržel prapor rozkaz k přesunu zpět na Blízký východ. Libanon a Sýrie byly obsazeny spojeneckými silami.

1. července stanul 11. prapor pod Golanskými výšinami na palestinsko-libanonsko-syrské hranici. Měl postupovat na město Banjás, do cesty mu ale vstoupila cizinecká legie, kde bojovali i Čechoslováci, zde padl i první příslušník praporu dvacetiletý Jiří Haas. 9. července jednotka obsadila městečko Šibaá a o tři dny později byly boje přerušeny a začala vyjednávání o francouzské kapitulaci. Díky kapitulaci se k 11. praporu připojili všichni příslušníci cizinecké legie. Počátkem srpna byla jednotka přesunuta na strážní službu v severní Sýrii do Aleppa. Vojáci dohlíželi na pořádek a rovnali spory pouštních vesnic o vodu, pastviny i ženy. (Firt, 1947, s. 25 a 66; Emmert, 2012, s. 85- 90)

Na konci října dostal 11. pěší prapor rozkaz k obraně klíčového přístavu Tobruk. Cestou v Aleppu navýšili počty na 634 mužů a 22. října připluli do Tobruku, který byl obklíčen Němci a Italy. Tobruk bránil 11. pěší prapor společně s polskou brigádou. Československá jednotka hlídala tzv. červenou linii a modrou linii. Byly to vyprahlé oblasti s betonovými nebo pískovými pevnostkami. Činnost znamenala spíše průzkumné hlídky a vzájemné ostřelování z minometů. Bojová aktivita začínala až po setmění. Během akce bylo 81 vojáků raněno a 14 jich padlo, dva vojáci zemřeli při bouři, kdy byli smeteni do moře. Při bouři byla mimo jiné zatopena i ošetřovna. Největší bojové akce proběhly 21. listopadu, kdy naši vojáci palbou bránily polský útok a 10. prosince, v den prolomení obklíčení, kdy se k Tobruku probíla britská armáda. (Firt, 1947, s. 154; Emmert, 2012, s 90-104)

Na jaře 1942 11. pěší prapor vyklidil pozice a byl odeslán do Palestiny do tábora Bath Galimu. Zde došlo k jeho reorganizaci, díky novému náboru branců dostal rozkaz na založení **200. lehkého protiletadlového pluku – Východního**. V jeho rámci vznikly protiletadlové prapory: 500., 501., 502 s rotami 1 - 12. Pluk byl přiřazen k 17. britské protiletadlové brigádě. 500. prapor byl vyslán k ochraně přístavu a ropné rafinerie v Haifě, 501. prapor k Bejrútu a 502. prapor k ochraně pobřeží u Ez Zibu. V říjnu a listopadu britská armáda prorazila frontu u El- Alamein a Němci museli ustoupit, díky tomu se změnil akční rádius německým letounům. Československé jednotky byly povolány znovu do Tobruku, tentokrát jako protivzdušná obrana osvobozeného týlu. Kromě Tobruku, který byl stále atakován německými bombardéry, naše jednotky střežily také několik místních letišť, železniční stanici a pobřežní osady. V květnu 1943 válka v oblasti severní Afriky skončila. Německá armáda se vzdala, dokonce se z ní přihlásilo 43 vojáků české národnosti z Těšínska, kteří byli posláni do Velké Británie. Pluk se stáhl do Egypta, skupina důstojníků odjela posílit jednotky do SSSR. Dál byl odeslán do Velké Británie. 5. července 1943 se v egyptském přístavu Teffik nalodilo

na loď Mauretnia 1 326 čs. příslušníků pluku. Plavba trvala 6 měsíců a táhla se kolem celého afrického kontinentu. Celkem bylo na lodi přes 6 000 vojáků. V prostorech přepychového tanečního a divadelního sálu byla zřízena nemocnice. Kajuty byly přeplněné a vody bylo málo. Vojáci se enormně potili, proto lékař nařídil jídla více solit. V důsledku vlhkosti a přílišného pocení měli vojáci vyrážky a vředy. Mnoho z nich trpělo mořskou nemocí. Nakonec 11. srpna dorazila loď do Liverpoolu. Vojáci byli přemístěni do tábora Wivenhoe u Colchestru, sem také přijel E. Beneš a byla uspořádána přehlídka. 26. srpna byl 200. lehký protiletadlový pluk - Východní rozpuštěn a začleněn do 1. československé samostatné brigády. Díky tomuto sloučení mohla být jednotka přestavěna na obrněnou brigádu. (Emmert, 2012, s. 104-108; Firt, 1947, s. 248 -246)

4.2 Českoslovenští zdravotníci na Středním východě a v severní Africe

Není lehké zmapovat zdravotní péči a zdravotníky v této oblasti. Zatím neexistují žádné publikace, ani konkrétní články o tomto specifickém tématu. Avšak velmi cenný materiál poskytl deník čs. polní nemocnice a materiály nalezené v VHA. Dále jsem informace sbírala pouze po dílčích výpovědích nebo okrajových zmínkách ve vzpomínkách, publikacích a člancích zabývajících se obecnou tematikou naší jednotky v severní Africe. A z článku o čs. lékařích v britských službách od Ivana Procházky.

Od srpna do listopadu 1940 zastával funkci šéflékaře na Středním východě dr. E. Reichenthal, poté po celou dobu existence jednotky npor. dr. Leopold Firt (někde je psán pod jménem Fürth, domnívám se, že šlo o pozdější změnu na Firth, jako u několika jiných vojáků. Jako důvod udávali, že nechtějí mít německá příjmení). Na Středním východě vznikla pro lékaře podobná situace, jako ve Velké Británii. Do armády vstoupilo více lékařů, než bylo tabulkově nutné. Nadpočetní lékaři byli uvolňováni pro službu u RAMC – Royal Army Medical Corps. Postupně s růstem jednotky, vytvořením pluku a nemocnic se pro některé lékaře našlo kvalitní uplatnění. Několik mediků dokonce nastoupilo na univerzitu do Bejrútu. Od roku 1941 do 1945 bylo do RAMC v Palestině přijato 39 čs. lékařů. 1 v Persii a Iráku, 2 v Egyptě a 2 ve východní Africe. Střední východ byl pro zdravotníky novou kapitolou v jejich vzdělání. Lékaři vděčně vzpomínali na přednášky o tropických chorobách. Nezvyklé podnebí způsobovalo u nás neznámá onemocnění. Např. i malá rána se podebírala a hnisala. Jako

vděční pomocníci se ukázali angličtí, a zvláště indiští lékaři. (Firt, 1947, s. 17-18; Brod, 1967, s. 219-221; Procházka, 2007)

S pouští byla také spojena specifická funkce tzv. vodáka. Byl to poddůstojník podřízený lékaři. Měl zajišťovat nezávadnou vodu. Voda se musela filtrovat a chlorovat, aby se zbavila choroboplodných zárodků. V poušti tak voda byla teplá a čpěla chlorem. (Firt, 1947, s. 100)

Jednotka prošla několika zeměmi, každá země s sebou nesla jiné zdravotní obtíže. Například při vstupu do Sýrie byla jednotka „uvítána“ anglickou zdravotní policií. Zde se nebojovalo jen s Němci, ale i s téměř neporazitelným soupeřem malárií. Každý voják hned odebíral sítě proti moskytům, flit, rozprašovač a tisíc tabletek chininu. Chinin se stává denní složkou potravy každého vojáka, ale přesto ho nedokáže zcela ochránit. Ambulantní vůz i lékař byli v pohotovosti, velitel praporu s lékařem obcházejí večer po táboře a dohlížel, zda mají všichni muži moskytiéru (museli jí mít i na stráži a to zahalené obličej a ruce). Na stojaté vodní hladiny vylévala zdravotní služba olej, který pak zapálila, aby usmrtila komáry a jejich larvy. Přesto nemocných přibývalo, a to nejen v naší jednotce. Wilsonova spojenecká armáda měla dvakrát větší ztráty z malárie, než z bojů. Je to také jeden z důvodů k impulzu zřízení čs. nemocnice. V situaci, kdy přišel povel k přesunu ze Syrské pouště, popisuje dr. Firt zdravotní stav vojáků takto: *„Nervy narušené dlouhým pobytem v pouštích a v maláriovém území, žaludky pokažené chininem snášely už špatně nové zatížení. Konečně tedy změna – bohudík.“* Při cestě zpět se teploty vzduchu vyšplhaly tak vysoko, že popraskaly i lékařské teploměry. V praporu řádila malárie, papatači, kala azar, dysenterie, alepská boule a jiné tropické choroby. (Firt, 1947, s. 111-123; VÚA-VHA, *Válečný deník 15. 6. 1942 – 29. 7. 1943*)

Postupné narůstání počtu nemocných vedlo k zřízení nemocnice. Bylo zřízeno i zubní ambulatorium při polním stanovišti Ez Zibu na břehu v Nahariyyi. (Firt, 1947, s. 218)

4.2.1 Čs. polní nemocnice na Středním východě číslo 3

Čs. vojáci byli ošetřováni v anglických nebo australských polních nemocnicích v Palestině, Sýrii i Egyptě. Po zřízení samostatné polské nemocnice v Alexandrii byla snaha centralizovat naše nemocné vojáky tam. Centralizační snaha vyplynula ze snahy čs. lékařů docílit snazší kontrolu a kontakt s nemocnými. Přestože v anglických, nebo australských nemocnicích byla dobrá péče, necítili se naši vojáci spokojeni. Stěžovali si, že s nimi není zacházeno jako

s britskými příslušníky. Důvodem byla rozdílnost předpisů. Hlavní nespokojenost tkvěla v neznalosti angličtiny, když se naši vojáci nedokázali dorozumět s personálem nemocnic. Další byla v odlišném stravování. Byl vzat zřetel na rozdílnost povah českých a anglických. Naši vojáci těžko snášeli neinformovanost o dění ve vlasti a o osudu drahých doma, a žili ve stálém strachu o ně. Intenzivnější podnět přišel při polním tažením praporu v Sýrii, kdy onemocnělo cca 425 důstojníků a vojáků malárií, která se jim občas vracela, a když byl prapor přesunut do obraného pásma Tobruku. Tehdy přibylo mnoho nových onemocnění žaludečních orgánů, jakož i zranění válečných a jiných souvisejících s výkonem vojenské služby v poli. Po dlouhém jednání s australskými vojenskými úřady v Cairu byla rozkazem velitele čs. vojenské mise v Jeruzalémě zřízena čs. polní nemocnice a zahájila po vykonání přípravných prací svoji činnost dne 23. 3. 1942. Byla to General Hospital N°3 v Ruscilli Campu nedaleko Rosetty. Vznikla zde samostatná československá sekce s vlastní administrativou a hospodářstvím. V její oblasti se také nalézala jihoafrická a indická nemocnice. Celkový počet lůžek byl 3 500. General Hospital N°3 měla své vlastní operační sály i speciální ambulatoria pro choroby oční, nosní, zubní atd., chybělo zde oddělení pro venerické choroby. Velitelem čs. pol. nemocnice byl skpt. zdrav. MUDr. Gans Viktor. Nemocnice byla ve stanech s vycementovanými podlahami, vycementovány byly i spojovací chodníky. Ve stanech bylo elektrické osvětlení, železná lůžka s pérovými vložkami a matracemi. U každého lůžka byl noční stolek. Kanceláře, ordinační místnosti a kuchyně byly zděné. Ruscilla leží asi 15 km od Egypského města Rosetty (arabsky Rashid) jižním směrem v poušti. Měla své vlastní nádraží i vodárnu. Vodárna byla zásobována rezervoáry z nilského zavodňovacího kanálu, který protékal v blízkosti nemocnice. Podél kanálu rostla řada stromů, v kterých se vyskytují moskyti, takže se občas objevily nové případy malárie. Každé lůžko bylo proto opatřeno moskytiérou. Klimatické poměry campu byly celkem dobré. Přes den teploty dosahovaly i 50° C, ale noci byly chladné. Často vanoucí větry od moře přinášely osvěžující chlad, proto byl pobyt v nemocnici příjemný. Zásluhou C. Hope Carltona byl zřízen biograf a zátiší s malou zahrádkou. Nemocnice měla tři stany: F1 pro 20 osob, F2 pro 33 osob a F3 pro 13 osob. V každém stanu byl rozhlasový přijímač, u čs. výcvikového střediska východního vycházel časopis Zpravodaj. Nemocní si mohli zapůjčit české knihy. Nemocnice byla vyzdobena dokonce i úlomky kamenů, do kterých naši vojáci zhotovili československé znaky. Mezi nejčastější typy onemocnění patřila malárie, bronchitis, fraktury, polyarthritis, abscesy, ale třeba i nervosa. Do 15. 6. 1942 přišlo do čs. polní nemocnice celkem 156 nemocných. Čs. příslušníků bylo 121, 52 bylo Jugoslávců a 12 Poláků. Ze začátku

fungování nemocnice musely být vráceny dvě anglické sestry pro neshody s pacienty a bylo požádáno o dva anglické ošetřovatele. V nemocnici tedy pracovali sami muži. Nemocniční materiál byl dodáván Angličany. Hned v prvních dnech fungování nemocnice žádal velitel Gans o fonendoskop, 4 pinzety, 1 kazetu na obvazy, 2 teploměry, dále o morfin, coffein a kafr atd. Například v prosinci 1942 bylo dodáno hlášení k požadavku na léčiva a lékařský materiál pro jeden prapor o stavu 300 mužů na jeden měsíc: aspirin tbl. 150 ks., chinin tbl. 100 ks., bismuth 150 ks., sírová mast 100g., rtuťová mast 50g., kaolin prášek 50g., ichthyoli mast 100g. V květnu 1942 dostala nemocnice darem od Anglického červeného kříže dvě ambulantní auta, která si však musela opravit. (VÚA-VHA, *Válečný deník 15. 6. 1942 – 29. 7. 1943*)

V návrhu na organizaci a systematizaci čs. nemocnice ze dne 24. června 1942 je popsána následující organizace personálu: první je velitel, dále pobočník, dva přidělení lékaři, výkonný rotmistr, účetní poddůstojník, dva podd. oddělení, vedoucí kmenové agendy- písař, správce chirurgického náčiní, obvazového materiálu a sterilizace, 6 ošetřovatelů, 5 příkazníků a 3 kuchaři. Odůvodněná oprávněnost funkcí:

„Poddůstojníci oddělení: vrchní ošetřovatelé pečují o nemocné, starají se o odebrání potřebných léčiv a přísné vydávání a braní léků. Vedou nemocniční lístky. Připravují nemocné na roentgen i k operacím a po operaci je ošetřují. Provádějí obvazy. Jsou odpovědní za práce ošetřovatelů a příkazníků.“ (VÚA-VHA, *Trvalé platné rozkazy, nařízení a domácí řády*)

„Správce chirurgického náčiní: obvazového materiálu a sterilizátor má na starosti vyžádání i vydávání léčiv. Vede knihu léčiv. Opatruje veškeré chirurgické náčiní, stará se o jejich čistotu a přípravu k použití. Vyžaduje a vydává obvazový materiál. Při tom vypomáhá vrchním ošetřovatelům v jejich práci.“ (VÚA-VHA, *Trvalé platné rozkazy, nařízení a domácí řády*)

29. 6. 1942 ve 20 hod. byl vydán rozkaz připravit nemocné k evakuaci. 30. 6. začaly přijíždět evakuační vlaky. 1. 7. bylo nařízeno sbalit věci a tajné dokumenty zničit. 3. 7. v 7 hod byl vlakem evakuován personál do transit Campu Sidi Bishr. 10. 8. odjely dvě vojenské ambulance s několika nedolčenými případy do ozdravovny (někdy je uváděn název přímo nemocnice) v Jeruzalémě. Ozdravovna se nacházela ve vyhrazené části britské polní nemocnice N°16 v Jeruzalémě - N°16 British General Hospital – czechoslovak section. (Tato

britská nemocnice číslo 16 byla od dubna 1942 do prosince 1946 v Jeruzalémě). V říjnu 1942 se rušilo staré znění adresy čs. polní nemocnice. Nově se udávalo No. 1 Czechoslovak Military Hospital, M. E. F. (Brod, 1967, s. 96; Light; Procházka, 2007; VÚA-VHA, *Válečný deník 15. 6. 1942 – 29. 7. 1943*)

4.2.2 Československá polní nemocnice v Jeruzalémě

Oficiální název nemocnice zněl: N°16 British General Hospital – czechoslovak section a od října 1942 to byla Čs. voj. nem. číslo 1. Dle vzpomínek Viktora W., které uveřejnil v časopise Maskil (2002), dostal pan Viktor furunkulózu, když jednotka byla ve výcviku před přesunem do Tobruku v Jerichu r. 1941. Tehdejší šéflékař Dr. Firt ho poslal do naší nemocnice v Jeruzalémě. Jednalo se o dřevěný přízemní baráček, kde ošetrovna byla asi 3x3 m velká a bylo zde lůžkové oddělení asi pro 10 pacientů. Léčba probíhala dietou, injekcemi vlastní krve a otevřením vředu. Pan Viktor vzpomíná, že skalpel vyndaný zpod skříně byl tupý a hned na poprvé se vřed nepodařilo otevřít. Takto pravděpodobně vypadala ozdravovna v Jeruzalémě v roce 1941, nebo 1942. Nemocnice se nacházela v Jeruzalémě. Budíček byl v 6:30 a večerka ve 22 hod., dvakrát denně probíhaly lékařské prohlídky: v 9:30 a v 15:30. Při příchodu museli nemocní odevzdat vše cenné a vyzvedli si nemocniční výstroj. Mohli si ponechat jen ocelovou přilbici, plynovou masku, čepici, knihy, hygienické potřeby, domácí střevíce, kartáč na šaty a boty, krém na boty. Nemocní byli rozděleni: na „ležící“, kteří neopouštěli lůžko, dále na „opouštějící lůžko od x do x“, dále „vstávající a ležící“ - ti po snídání odpočívají na svých lůžkách, a „vstávající“, ti se mohou procházet. Další kategorií byla "velmi lehká služba" - pomáhají v úklidu na oddělení, a „lehká služba“ - pomáhají venku. Všichni kromě ležících se museli ráno ještě před snídaní umýt, oholit a obléct. Zápisy v jídelních tabulkách jsou brány jako rozkazy. Nemocní, ale i všichni vojáci, byli varováni anglickou stranou o riziku malárie, leishmaniózu (parazitické onemocnění), škorpiónech a kontaminované vodě. (VÚA-VHA, *Spisy obyčejné*; Viktor W., 2002)

Mezi denní povinnosti dozorčího vojína patřil budíček, ohlašování nástupů na snídání, oběd, vizitu, kontrola odchodů a příchodů. Noční a denní služba společně sepisovaly ranní hlášení. Přes noc měl službu noční ošetrovatel. Byl seznámen lékařem oddělení, jaká je nutnost ošetření nemocných, podávání léků a vykonával lehčí ošetření. Musel se pohybovat tiše

v trepkách. Službu měl 7 dní a poté od 18. hod. 48 hod. volno. (VÚA-VHA, *Trvalé platné rozkazy, nařízení a domácí řády*)

Velitelem čs. pol. nemocnice byl stále skpt. zdrav. MUDr. Gans Viktor, který 31. 12. 1943 požádal o změnu jména na Garda z důvodu, že nechtěl používat jméno německého původu. V nemocnici byli jako lékaři například Vilém Brod, Karel Heller, Karel Kafka, Desider Kvapil, Bedřich Pick, Artur Pick, Jan Pollert, Gerhard Stark, Joseg Steiner, Jan Weis, Antonín Schäcker, Gerhard Stark. Většina z nich byli Židé a někteří se účastnili kurzu pro lékaře v čs. pol. nemocnici –Vých. V archivních materiálech jsem našla program kurzu, který probíhal polovinu měsíce října 1942, jako přednášející se v dopoledních a odpoledních blocích střídali lékaři skpt. V. Gans, ppluk E. Reichenthal, por. F. Krucky a kpt. Ph. Mr. R. Weis. Témata přednášek byla např. malárie, válečné plyny, válečná chirurgie, odsun zraněných a nemocných v poli, nebo třeba obstarávání léčiv na Středním východě, angl. voj. farmakopea. Další personál tvořili ošetřovatelé nebo pomocní zdravotníci voj. Tomický, svob, Tuch, voj. Karel Hájek (ten byl později odsouzen za rvačku a celkově nebyl dobře hodnocený ošetřovatel), voj. Rott- Rovnanský a voj. Saks. voj. Kolínský, voj. Konig, voj. Rendel, voj. Rivěnko. Jako příkazníci pracovali voj. Goldštejn, voj. Kupsa. Dále zde působili kuchaři, písaři, účetní, skladník. V květnu 1943 skončily boje v severní Africe a začátkem července 1943 odplula jednotka do Velké Británie. Pověřen sepsáním deníku čs. polní nemocnice na Středním východě byl kpt. Pujman. Deník je veden od 15. 6. 1942 do 29. 7. 1943. (VÚA-VHA, *Trvalé platné rozkazy, nařízení a domácí řády, Spisy důvěrné, Spisy obyčejné, Spisy zdravotní*)

4.2.3 Zdravotní stav vojáků a ošetřovna v Tobruku

Čs. jednotky hájily Tobruk dvakrát. Poprvé od října 1941 do dubna 1942 a podruhé od prosince 1942 do června 1943. Při prvním hájení střídaly anglické oddíly. Ty jim zanechaly v Tobruku část věcí. Na ošetřovně tak zbyla kočka a gramofon s deskami. Praporní ošetřovna se nalézala ve dvou přírodních jeskyních, vyztužených nosníky. Měla dokonce několik oddělení. Při lehčím zranění zůstal voják po ošetření se svou četou, nebo v praporní ošetřovně, zde působili čs. lékaři v čele s dr. Firtem. Vojáci s těžkými zraněními byli v noci převáženi do spojenecké nemocnice ve městě. Nemocnice byla silně demolovaná leteckými nálety a dělostřelectvem, přestože uprostřed nádvoří byl obrovský červený kříž. Chirurgické

sály, v nichž se operovalo dnem i nocí, musely být obloženy pytli s pískem. Zde však zranění dlouho nezůstávali. Několikrát týdně připlouvala loď červeného kříže, která nemocné odvážela do Alexandrie. Raněné pravidelně odvážely právě lodě červeného kříže, které jediné pluly osvětlené. (Hnělička, 2012, s. 104-107; Firt, 1947, s. 139 a 144; Brod, 1967, s. 228)

Při hájení Tobruku se vojáci kromě bojového nasazení museli vypořádat s dalšími těžkostmi. Zvláště s klimatickými faktory, kdy přes den panovalo velké horko a v noci teplota prudce klesala až k bodům mrazu. Dále s vlhkým prostředím betonové kobky, kde nebyl přístup světla, a proto si vojáci svítili petrolejovými lampami, a poté vykašlávali černé hleny. Všudypřítomný hmyz, téměř nulová hygiena, špatná strava i pitný režim a všudypřítomný písek. To vše působilo na tělesný stav vojáků. Objevovaly se dyzentérie, podvýživa, úplavice, avitaminóza, chudokrevnost. Značný úbytek na váze 10-15 kg nebyl vzácností. Vlhkost v zemljankách, nedostatek suchého prádla způsoboval reumatismus, hnisavé kožní záněty, bronchiální onemocnění, až zápal pohrudnice a plic. Vyskytovala se také vysoká kazivost zubů, po návratu muselo být zřízeno zubní ambulatorium. Takto popisuje stav L. Firt *„Pouze vysoká morální úroveň i vštěpované vědomí zodpovědnosti a povinnosti udržovaly jednotku v bojové pohotovosti. Jen asi 30% mužstva mělo čistou klasifikaci „A“, ostatních sedmdesát procent trpělo více méně různými fyzickými vadami.“* (Hnělička, 2012, s. 104-107; Brod, 1967, s. 128)

Dál se na strádání podepisovala poušť - jednotvárné, nekonečné prostory, odloučenost od světa a k tomu přidávající se stres z bojů. Dle šéflékaře byl věkový průměr dvaatřicet let, což bylo na frontového vojáka již dost. Nejmladšímu vojákovi bylo sedmnáct a nejstaršímu třiašedesát let. Všechny tyto faktory vedly k narůstající nemocnosti. (Hnělička, 2012, s. 104-107; Brod, 1967, s. 127-128; Firt, 1947, s. 170)

Vánoce v Tobruku provázel déšť, vlhko a zima. To vedlo k častým onemocněním ledvin a močového měchýře ze stálého nachlazení. Po Vánocích takto popisuje stav vojáků lékař Firt: *„Také u československého praporu se vzmáhá z únavy melancholie. Je tomu právě rok, co opustil Palestinu. Mnohem déle už žije polním životem. Krev mnohých jeho příslušníků je zředěna jedem malárie, všichni mají v kloubech a v morku kostí sychravý, vlhký chlad tobruckých krytů. Skoro po celý únor zuřily písečné bouře, vyčerpávající duševně i tělesně. K tomu stálá drásavá nejistota zítřků, ba příštích hodin, denní i noční nálety, nepřipouštějí,*

aby si vojn dopřál několik hodin nepřetržitého posilujícího spánku. - Není to omrzelost, pokles bojové morálky, jen únava, prostá lidská únava vyčerpaného organismu“ (Firt, 1947, s. 183 a 192)

5 Čechoslováci v SSSR

5.1 Historie čs. voj. jednotek v SSSR

Československá legie byla brána jako cizí vojenský útvar, který nebyl v nepřátelském vztahu s SSSR, avšak vůči Německu, s kterým měli Sověti uzavřený sovětsko-německý pakt, v nepřátelském vztahu byl. Jednotka prošla internacemi v Kamenci Podolském, dále v osadě Olchovcy a v listopadu 1939 byla umístěna v Jarmolincích. Zde panovaly nuzné podmínky, chybělo teplé oblečení, neměli postele, přikrývky. K 4. 1. 1940 bylo v táboře 673 mužů a jedna žena. Z toho 507 Čechů, 63 Slováků a 104 Židů. Na jaře 1940 byla jednotka přesunuta do městečka Oranky do areálu zrušeného pravoslavného kláštera. Legionáři zde tábor vylepšovali a bylo zde vybudováno i medicínské centrum. V této době byla legie rozdělena do tří skupin. První tvořili tzv. „Francouzi“, kterých bylo asi 400 a byli připraveni odjet do Francie. Druhou skupinu tvořili „hvězdáři“, kterých bylo 150 - 200 osob, její členové chtěli zůstat v SSSR. Třetí skupina, která čítala asi 100 osob, byla bez vyhraněného názoru a vyčkávala. V červnu 1940 byl útvar přesunut do Suzdazu, zde bylo 683 Čechoslováků. Po celou dobu panovaly v jednotce různě napjaté, nespokojené nálady a konflikty mezi „hvězdáři“ a ostatními vojáky. Dokonce byl zákaz slavit Vánoce, nebo docházelo k zadržování knih pro knihovnu tábora. Celou dobu exilová vláda vyjednávala přesunutí legie do Francie. Skutečně docházelo k transportům, během roku 1940 a 1941 bylo do Francie a hlavně na Blízký východ transportováno asi 650 osob. V květnu 1941 v táboře zůstalo asi 160 Čechoslováků pro případnou budoucí jednotku v Sovětském svazu. 22. června 1941 napadlo Sovětský svaz Německo. Útvar byl v říjnu 1941 znovu přesunut do Oranského tábora. 5. 2. 1942 se zbývajících 88 čs. příslušníků přesunulo do města Buzuluk, kde se začala formovat čs. vojenská jednotka pod velením ppluk. Svobody. Možnost formace 1. čs. samostatného polního praporu na území SSSR přinesla československo-sovětská úmluva o vzájemné pomoci ve válce proti fašismu z 18. července 1941. Vláda SSSR tak přijala za cíl obnovení československých předmnichovských hranic a souhlasila s vytvořením čs. vojenské jednotky na svém území. 3. 1. 1942 pak státní výbor obrany SSSR schválil organizování čs. jednotky (organizovat ji měla čs. vojenská mise vedená z Moskvy pluk. Heliodorem Píkou) a udělil amnestii vězňům a internovaným čs. příslušníkům. Probíhal také dobrovolný nábor příslušníků čs. národnosti žijících v SSSR. Jednalo se o výjimečnou akci ve Stalinovi

podřízeném režimu. Na území SSSR během druhé světové války vznikly jen dvě cizí armádní jednotky: československá a francouzská letecká stíhací skupina (v letech 1942-1945). 7. 2. začala v Buzuluku pracovat přijímací a odvodní komise. Začali přijíždět Židé, kteří po pádu Polska se dostali na území Sovětského svazu a zůstali na svobodě, dále přicházeli internovaní příslušníci z gulagů (v překladu hlavní správa táborů) a GUPVI (v překladu Hlavní správa válečných zajatců a internovaných). Pokud se příslušník jiného státu ocitl na území SSSR, byl považován za nepřítele a internován buď do gulagů, nejčastěji na Sibiř, nebo do GUPVI - tyto tábory vznikly r. 1939, kdy do země přicházeli Poláci, ale i Francouzi a Čechoslováci utíkající z napadeného Polska. Z táborů GUPVI bylo mezi lety 1941- 1949 propuštěno celkem 9 089 čs. občanů. Celkové počty všech internovaných Čechoslováků nejsou přesné, byli mezi nimi obyvatelé Podkarpatské Rusi, ta však byla zabrána Maďarskem, a tak někteří měli změněné doklady, sovětská zpráva je často nezařazovala mezi Čechoslováky, ale Ukrajince. Celkově je tato problematika nedostatečně zmapována. Avšak chci zmínit, že internace v táborech, ať už to byly gulagy nebo GUPVI, byla velmi náročná a provázela ji vysoká úmrtnost. Do roku 1949 bylo evidováno přes 4 tisíce československých obětí. (Vališ, 2013; Gelbič, 2015; Emmert, 2015, s. 74-92)

Jednotka v Buzuluku tehdy plnila také funkci sociální. Musela se postarat i o neodvedené, nemocné a rodinné příslušníky. Přestože byla v září 1942 sociální složka odloučena, vojáci stále vypomáhali ve zdravotní i sociální péči. Jednotka se také potýkala s nedostatkem téměř všeho: jídla, výzbroje, výstroje, mýdla atd. V zimních měsících musel být kvůli tomu výcvik přerušen. V té době se v Buzuluku nacházelo asi 10 000 mužů. V jednotce byli zbylí členové čs. armády v Polsku, emigranti z 20. a 30. let., Volyňští Češi, obyvatelé Podkarpatské Rusi a Čechoslováci z internačních táborů. V květnu vojenská jednotka konečně dostala potraviny. Tak 15. 7. 1942 prapor docílil předepsaných počtů a dokončil reorganizace dle vzoru Rudé armády. To znamenalo tuto organizaci: velitelství praporu, spojovací četa, tři pěší roty, kulometná rota, rota protitankových pušek, zásobovací a zdravotnická četa. Avšak stav praporu nebyl nějak dobrý, stále panovaly nedostatky výzbroje, výstroje a zásob. Ani morálka nebyla příliš dobrá, objevovaly se drobné krádeže, ale i deserce. Tyto přestupky zákona nabyly trestány, protože nebyl sestaven polní soud a tak ochabovala morálka mužstva. První zbraně praporu došly 21. 10 1942. Po celou dobu probíhal v Buzuluku vojenský výcvik. K prvnímu bojovému křtu praporu došlo v bitvě u Charkova. Československý prapor zde od 20. 2. do 20. 3. 1943 prošel 600 km pochodem a vedl obranné boje na řece Mže u Sokolova.

Prapor utřil velké ztráty na životech a výzbroji. Když německé jednotky dobyly 15. března Charkov, povraždili v místní nemocnici československé vojáky raněné u Sokolova. V té době se v Buzuluku zformoval 1. čs. záložní pluk pod velením plk. Jana Kratochvíla. Po ztrátách prapor postupně doplňoval stavy v Novochofersku. Nejvíce přibýlo Rusínů, ale také Židů a Slováků. Tito přicházeli nejčastěji ze zajateckých táborů, ze zajaté maďarské armády (jižní Slovensko a Podkarpatská Rus připadly roku 1938 Maďarsku). Nálada v praporu nebyla příliš dobrá z důvodů odlišných názorů „hvězdářů“ a ostatních vojáků, většina z nich přišla ze sovětského zajetí a neměla příliš kladný vztah k Sovětům. V květnu 1943 prapor čítal 1410 příslušníků. Náhradní těleso zůstalo v Buzuluku. Sem také stále přicházeli noví dobrovolníci. V září 1943 přišlo do Novochoferska asi 2 000 mužů. V Novochofersku se z praporu stala **1. československá samostatná brigáda v SSSR**. Skládala se asi z 85% z Rusínů. Jako velitel byl jmenován plk. Jan Kratochvíl. Svoboda však odmítl funkci zástupce. A tak vedení exilové vlády podlehl sovětskému nátlaku a velitelem ustanovilo Svobodu. Plk. Kratochvíl se stal velitelem všech čs. vojenských jednotek v SSSR. Brigáda, která čítala kolem 3 300 osob čs. státní příslušnosti, odjela na frontu. V lednu 1943 se účastnila bojů u Bílé Cerkve. Během bojů padlo 66 čs. vojáků a dalších 75 bylo prohlášeno za nezvěstné. 270 mužů a žen bylo raněno. V bojích údajně způsobili Němcům mnohem větší ztráty. V říjnu toho roku byla jednotka nasazena při osvobození Kyjeva. Již při přesunu došlo k velkým ztrátám, když při náletu zahynulo 54 vojáků. Dne 3. 11. začala ofenziva proti německým pozicím u Kyjeva. 6. 11. naše jednotky jako první dorazily do centra Kyjeva a zastavily se až na březích Dněpru. Účast na osvobození Kyjeva je nejúspěšnější bojové vystoupení čs. zahraniční armády na východní frontě. Dosáhla obrovských bojových úspěchů s relativně malými ztrátami. (Emmert, 2015, s. 73-92)

V této době vznikla v Jefremově 2. čs. samostatná paradesantní brigáda v SSSR. Jednalo se o výsadečnou jednotku, která byla složena převážně ze Slováků. (Čejka; Gelbič, 2015)

Čs. brigáda byla přesunuta na Volyň dále do Lucku, Rovna, Zdobunova a Kvasilova. Začali se houfně hlásit Volyňští Češi a Židé. Další přesuny byly do Čemovců v Bukovině, kde vznikl **1. čs. armádní sbor v SSSR**, jehož velitelem se stal plk. Jan Kratochvíl. 1. 9. 1944 měl čs. armádní sbor 16 451 osob. 29. 8. 1944 vypuklo Slovenské národní povstání. 7. září čs. jednotky zaujaly pozice v blízkosti města Krosna, den poté začal útok a tím Karpatsko-Dukelská operace. Byl také odvolán plk. Kratochvíl a velení se znovu ujal gen. Svoboda. Velitelem celé operace byl ruský maršál Koněv. Boje probíhaly až do listopadu 1944.

Výsledek je dodnes rozporuplný. Došlo k velikým ztrátám na životech. Odhad padlých (přesná čísla nejsou) je asi 1 600 čs. vojáků. Po náročné operaci se oslabená jednotka přesunula v lednu 1945 do obrany na horní tok řeky Ondavy. Postupně společně s Rudou armádou pokračoval čs. armádní sbor v pronásledování německých jednotek. Velmi krvavé boje podstoupila jednotka u Liptovského Mikuláše. Dále došlo ke změně velení, kterého se ujal gen. Karel Klapálek (bývalý velitel čs. praporu východního) a náčelníkem sboru byl jmenován gen. Bohumil Boček. 2. 5. 1945 překročila jednotka československé hranice u Malých Petrovic na moravsko-slovenské hranici. Pokračovala v osvobozování Ostravy. Ostravská operace je považována za největší operaci druhé světové války na území dnešní České republiky. Při této operaci byla v Ostravě-Vítkovicích ošetřovna. Dále jednotka osvobodila Opavu, Vsetín a 8. května se zastavila u Prostějova. 10. května dorazily první čs. jednotky do Prahy, kde se 17. května konala vojenská přehlídka. (Gelbič, 2015; Vališ, 2013; Perutková, 2012)

5.2 Zdravotníci v čs. legiích v SSSR

V rámci VHA jsem našla záznamy spíše z období 1. čs. armádního sboru. Proto jsou předešlé události zmapované spíše ze svědectví a vzpomínek samotných zdravotníků z nalezených článků, publikací a výpovědí z portálu Post Bellum.

Ještě před odjezdem praporu na frontu k Sokolovu čítal prapor 38 žen, z toho 21 židovských sanitárek. Vyškolené zdravotní sestry byly jen dvě nebo tři. Dále zde bylo asi 15 lékařů, většinou Židů. Vznikla tak otázka, co s tolika lékaři. Organizačně praporu stačili lékaři dva. Rota lékařů nemá vůbec, jen zdravotníka s brašnou pro poskytování první pomoci. Díky velkému počtu lékařů, kteří se chtěli bojů účastnit, byli přiděleni k první a druhé rotě (u první byl MUDr. Scheer a u druhé rotě MUDr. Singer). Šéflékař jednotky MUDr. Engel organizoval kurzy pro zdravotnice. Sám je učil, jak poskytnout první pomoc, obvázat ránu, zastavit krvácení, použít dlahu apod. Ze začátku musely zdravotnice zvládat přenášet raněné z bojiště na nosítkách. Později, kdy jednotka byla doplněna, tuto funkci vykonávali vojáci. Později byly také zhotoveny saně, na kterých se zranění vozili. Nejtěžší a nejnáročnější práci vyžadující velkou obětavost, až nasazení vlastního život, měla děvčata v bojích o Sokolovo. Tam musely zdravotnice v probíhajícím boji ošetřovat raněné a odnášet je na stanoviště

lékařské pomoci. Později s vytvořením sboru bylo v každé brigádě průměrně 6-8 lékařů. (Singer, 2012, s. 297-302)

5.2.1 Dotazníky zdravotnického personálu

Z dotazníků zdravotnického personálu vyplývá, že mezi ošetřovatelkami a ošetřovateli (muži tvořili nezanedbatelnou část) nebyli téměř žádní, kteří se narodili na českém území, jen dvě ženy narozené na Slovensku. Dokonce se vyskytli i dva narození v USA. Většina je narozená v Podkarpatské Rusi, v Rusku a na Ukrajině, samozřejmě jsou národnosti československé. MUDr. Engelová vzpomíná, že měla k dispozici samé ošetřovatelky. „*Žádného sanitáře jsem neměla. Pokud to šlo, bývaly na těchto pozicích ženy, muži museli bojovat. Někdy jsme tam měli ale i studenty.*“ Mnoho ošetřovatelů a ošetřovatelek absolvovalo různé typy kurzů již před vstupem do jednotky. Např. v Popradě u horského pěšího pluku 3, v kurzu čs. armády, dále přicházeli absolventi felčarského dvouletého kurzu, jedna a půlletého kurzu na med. sestru. Např. Rudolf Krauskopf, jeden z ošetřovatelů, v dotaznících uvedl, že prodělal šesti nedělní sanitární kurz v Osvětimi, kde byl skoro dva roky. Další ošetřovatelé absolvovali kurz až po přijetí do jednotky, nejčastěji v Kyjevě, a to čtyř měsíční, v Lucku čtyř měsíční, dvouletý na med. sestru v Buzuluku, Rovnu atd. Někteří absolvovali i kurzy pro zdrav. poddůstojníky, např. ve Zvoleně nebo Popradě. Zdrav. poddús. měl na starost hygienu u svého mužstava, jako je očkování, koupele, atd. Vyskytly se i dezinfekční kurzy, kurzy v různých nemocnicích, felčarský kurz. Někteří jako zdravotní vzdělání uváděli přímo předešlou praxi v nemocnici. (VÚA-VHA, *Dotazníky , Dotazníky zdrav. personálu, ošetřovatelky* ; Vitáková, 2015, s. 60; *Post Bellum*, 2001)

O zdravotnickém kurzu v Buzuluku takto mluvila v. v. Paraska Štoudková: „*Měli jsme třítydenní kurz. Večer byly přednášky, jak zastavit krvácení, obvázat ránu. Přes den jsme měli normální vojenský výcvik. Už jsem jednou i myslela, že z toho bláta nevstanu. Měli jsme i zbraně.*„ (Interview, 2015)

Dle vzpomínek Emilie Závodské zdravotní kurz probíhal v nemocnici, na okraji Kyjeva. Zde absolvovaly dívky čtyřměsíční zdravotnický kurz pod vedením dvou starších ruských zdravotních sester, které jim dost pomáhaly, vše jim vysvětlovaly i v praxi. Po této době skládaly zkoušky, které všechny úspěšně složily na jedničku. Paní Jiráková vzpomínala, že

v kurzu v kyjevské nemocnici je učili: „*Ten, který nekřičí, toho, prosím vás, vezměte. Protože to jsou lidi třeba v šoku nebo v tak špatném stavu, že už nemají sílu si naříkat. Ten, který křičí, ten to ještě chvíli vydrží.*“ (Post Bellum, 2001)

5.2.2 Sokolovo

V bitvě u Sokolova zdravotnice poskytovaly první pomoc raněným vojákům a pomáhaly je odsunout do zázemí. Pan dr. Singer na bitvu vzpomíná: „*Když šel dne 9. 3. protiútok, běžel jsem se zdravotnicemi ke břehu. Byla tam i moje Gréta (manželka Greta v Buzuluku absolvovala kurz pro zdravotnice)...při střelbě jsme museli všichni zalehnout a naše oblečení okamžitě nasáklo vodou...Za mnou ležela Gréta.*“ Po ústupu ze Sokolova dr. Singer hned zorganizoval obvaziště, kde s dalšími zdravotníky poskytovali ošetření raněným a nemocným. (Interview, 2015; Post Bellum, 2001)

Avšak bojové podmínky v poli, jako je blízkost nepřítele, trvajících střelba atd., neumožnily provádět lékařské zákroky. Asi až 8 km za frontou na praporečném obvazišti byl dr. Engel, tam už klidnější situace umožňovala provádět větší ošetření. „*U Sokolova neměla naše jednotka ještě vyšší zdravotní složky a zranění byli po prvním ošetření odsunuti na nejbližší sovětský divizní zdravotní prapor, nebo do sovětské odsunuté polní nemocnice, odtud podle povahy poranění do týlu.*“ (Singer, 2007, str. 297)

Jarmila Kaplanová byla ráno 8. března ve škole v Sokolově, kde bylo obvaziště. Poté začaly přijíždět tanky, ale zdravotnice stále obvazovaly raněné. Dostaly rozkaz vzít obvazový materiál a přesunout se na okraj vesnice ke kostelíku. Tam už na ně čekali ranění, které zdravotnice obvazovaly u zdi kostela. Jednoho chlapce strefil plamenomet a on uhořel. „*Člověk se nesměl bát, prostě jsme musely obvazovat raněné.*“ (Post Bellum, 2001)

Rota byla zdecimovaná, Jarmila Kaplanová měla s dalšími děvčaty (Danutou Drnkovou, Vandou Biněvskou, Ritou Novákovou a Editou Tobiášovou) odejít přes řeku Mži na velitelství praporu k Ritě Novákové: „*Představte si to, my jsme zapoměly v kostele pytel obvazového materiálu. Teď tam někdo měl pro něj jít, protože to byla vzácnost. Nikomu nic neřekla, to byla taková drobná holka, pro ten obvazový materiál letěla a přinesla ho.*“ (Post Bellum, 2001)

5.2.3 Kyjev

Ženy již nebyly na pozicích nosiček raněných přímo z první linie, ale poskytovaly první pomoc na předsunutých obvazistiších. Na bitvu u Kyjeva takto vzpomíná zdravotnice Věta Tichá. *„My jsme všichni seděli v tý sanitce a všichni jsme brečeli. Včetně doktora. Protože ty lidi prostě před náma klekali, objímali nás. Nikdy nezapomenu na ten obraz, jak tam takový starci s dlouhýma bradama klečeli na kolenou a drželi ikony. Takže to bylo, jako by vítali svatý vojsko.“* To bylo v listopadu 1943. Z Kyjeva se pokračovalo do Vasilkova, zde se německou chladicí kapalinou, kterou zaměnili za víno, otrávil 21 vojáků. (*Post Bellum, 2001; Vitáková, 2008, Vitáková, 2015, s. 62*)

5.2.4 Bílá Cerkve

Již začátek roku 1944 byl poznamenán těžkým bojem a spoustou raněných u Bílé Cerkve. Zde zdravotníci měli hodně práce, ošetřili několik set zraněných. Věra Tichá s Idou Daidovičovou ošetřily kolem 200 raněných, za což získaly sovětskou Medaili Za bojové zásluhy. (Vitáková, 2008) Paní Tichá dále vzpomíná na vatové obleky, v kterých všichni vypadali jako medvídci. Avšak k jejich rozstříhnutí museli používat nůžky na sádku. Ruce, které museli zdravotníci nořit do vařáků, měli po lokty od krve. Zde u Bílé Cerkve zemřelo mnoho raněných. (*Post Bellum, 2001*)

MUDr. mjr. Gertruda Engelová vzpomíná. *„Nejhorší naše práce byla u Bílé Cerkve. To bylo strašně moc raněných. Tam jsem musela operovat. Můj manžel, šéfchirurg, operoval, ale chodil od jednoho operačního stolu k druhému a prověřoval, radil, poněvadž bylo tolik raněných, že jsme museli všichni operovat. Nejhorší to bylo právě u Bílé Cerkve, a potom Dukla.“* (*Post Bellum, 2001*)

5.2.5 Karpatsko - dukelská operace

Ve válečném deníku zdrav. služby 1. čs. arm. sboru, který byl psaný od 9. 8. 1944 do 1. 10. 1944, se píše, že 13. 5. jednotka odjela do Kamence Podolského (dnešní Ukrajina), a pak dále. Bohužel deník nebyl příliš dobře čitelný. 9. 8. jeli dva vyslaní vojáci do Rovna vyhledat asi

35 „*hodných, vzdělaných, inteligentních a česky mluvících*“ děvčat. Ty se pak podle deníku jely učit do Kyjeva, většina na chirurgické sestry a menší část na narkotické sestry. (VÚA-VHA, Vál. deník – zdrav. služby 1. čs. arm. sboru)

9. 9. proběhl přesun na chirurgické obvaziště 1. a 3. brigády. Byl velký příval zraněných, a tak na žádost se zdravotní prapor přesunul asi o 8 km blíže obvazišti. Ulehčil se tak přesun zraněných. V deníku je také uvedeno, že laparotomie a pneumotoraxy se mají dělat na brigádním obvazišti. Byla totiž snaha netransportabilní raněné ponechat vpředu, aby nemocnice zůstala mobilní a mohla se po hlavním návalu likvidovat a postavit na čs. území. Dále byl hlášen nedostatek obvazového materiálu a benzínu. 12. 8. byla nemocnice přeplněna. Objevila se i epidemie dysenterie. 15. 9. proběhla cesta za účelem zjištění raněných, dále cesta na předsunutá obvaziště 3. brigády. V hlášení upozorňovali ppor. Ferman a kpt. Savčenko na nepraktičnost přemístění obvaziště. Nacházelo se 3 km za první linií a zpočátku se vůbec nemohlo etablovat kvůli palbě. 17. 9. přišla návštěva na brigádní obvaziště 1. a 3. brigády. Nalezli nedostatky v podobě nedostatečného ošetření femuru, peritonitidy. Byla slíbena výměna obou chirurgů. 18. 9. bylo navštíveno obvaziště 2. brigády, jako nedostatky uváděli např. nedostatek pomůcek a lékárnu umístěnou odděleně. Slíbili dodat materiál a sanitky. 19. 9. armáda dodala 20 l krve, transfuzní aparát. Stále se zvětšoval prapor rekonvalescentů, byly postaveny již tři stany, zřízena koupelna a provizorní kuchyň. (VÚA-VHA, Vál. deník – zdrav. služby 1. čs. arm. sboru)

Paní Věra Tichá vzpomíná na Karpatsko-dukelskou operaci: „*Já jsem se stala členkou malé operačky spolu s Grétou Singerovou. Střídalý jsme se po čtyřiaadvaceti hodinách. Kromě lékařů a dalších sester, neboť se operovalo nejméně na čtyřech stolech.*“ Dlouhé a náročné pracovní nasazení, při kterém otékaly nohy od dlouhého stání a zdravotníci usínali ve stoje, potvrzuje i doktor Singer. „*Pod Duklou, někde v tom stanu, jsme pracovali tak dlouho, než jsme přímo při práci usnuli. Tak ve vedlejší místnosti jsme si lehli na slámu a ti ostatní mezitím pracovali. A také byly případy, že pracovaly 14 hodin pořád.*“ (Post Bellum, 2001)

Paní Anna Repaská vzpomíná na své vlastní působení u zdravotního praporu: „*Všechny chorobopisy musely být psány rusky. A já jsem ovládala perfektně ruštinu, tak jsem převážnou část – protože chorobopisy lékaři nemohli psát, pouze je diktovali – tak já jsem přecházela od jednoho lékaře k druhému a psala chorobopisy rusky, a ty byly pak odesílány s raněnými do ruských nemocnic. Takže jsem viděla všechny druhy zranění. ... Ať to byly zranění hlavy,*

zranění plic, zranění střev. A nejvíc na mě působily amputace končetin. Když jsem slyšela to pilování kostí, tak... Taky jsem jednou omdlela, když jsem to viděla! Ale pak si člověk po krátké době tak na to zvykne, že jsme mohli jíst rukama od krve a klidně jsme obědvali. Protože to je všechno zvyk, zaprvé. A zadruhé, ty hygienické podmínky nebyly zrovna... Často nebyla ani voda na umytí. Ale vedle u toho zdravotnického praporu byly polní lázně. Že tam vždycky každý raněný před operací prošel koupelí. Takže jsme tu hygienu, přiměřenou, měli. Ale často se stalo, že ruce jsme měli od krve a obědvali jsme.“ (Post Bellum, 2001)

Podle vzpomínek paní Citterbergové byly nejhorší boje na Dukle. „*Dukla byla nejtěžší. Tam když jsme potom jeli auty, tam bylo mrtvol strašně moc. A jak jste vjeli do kaluže, tehdy bylo hodně mokro, pršelo, tak ty mrtvoly se vyhazovaly ven, byly takové nabobtnané. Už byly takový oteklý, když leží mrtvej člověk ve vodě, už se rozkládaly. To bylo hrozný.“ (Post Bellum, 2001)*

Paní Citterbergová koncem války působila jako zdravotnice na předsunutých obvazistích 3. brigády, kam přivázeli raněné přímo z první linie. Jednalo se o první pomoc, kterou prošli všichni ranění. Služba byla velmi těžká. „*A my jsme procházeli první linii, kde pak všichni ranění prošli přes naše ruce, všichni. Takže my vám někdy pět šest dní nemohli ani spát.“* „*Na Slovensku, když jsme byli v Svatém Ondreji, tam jsme pět šest dní odváželi raněný, samá utržená noha. Tak jsme ty nohy museli pilovat, dávat na nohu takovej žgud, já nevím, jak se to řekne česky, aby... Trvalo to dvě hodiny, to musel bejt převáženěj do nemocnice, protože by jinak dostal otravu. A muselo se to pootevřít a okamžitě s nima do nemocnice. Tam to bylo hrozný, to se nedá vypovědět. My jsme byli přímo v poli, přímo v první linii, postupovali jsme.“ (Post Bellum, 2001)*

Zdravotník Boleslav Štěpánek během Karpatsko-dukelské operace nosil zraněné vojáky na obvazistě, kde byl již doktor. Vzpomíná, že všechny raněné museli kvůli náročnému terénu nosit na nosítkách. Jedna nosítka neslo vždy osm mužů. Čtyři nesli a pak se s dalšími čtyřmi střídali. Většinou chodili koryty potoků, kde nehrozilo nebezpečí nášlapných min. (Post Bellum, 2001)

Na další postup jednotek směrem k Českým hranicím vzpomíná bývalá zdravotnice Evženije Meliková: „*To víte, že tam bylo [hodně] raněných a mrtvých. Amputovaly se nohy i ruce. Spát jsme vůbec nemohli. To byla služba ve dne i v noci. (...) Jednou jsme měli tolik raněných*

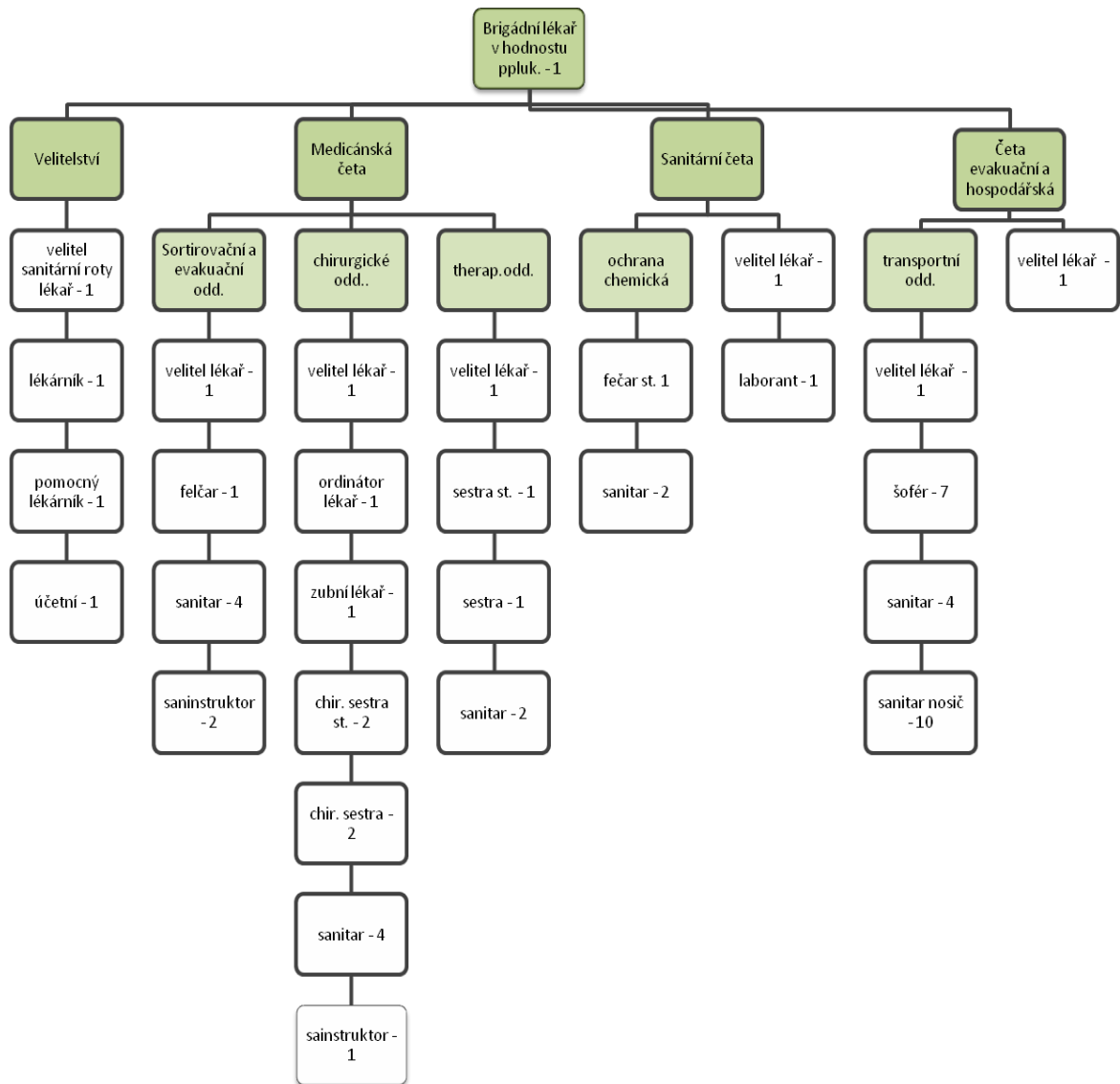
a slyšeli jsme takový řev z operačního sálu. (...) Najednou k nám přilétl nějaký [zraněný voják] a žene se na nás. Já jsem si myslela, že je to ten, kterého operovali. Oni mu dali málo narkózy, on se probudil a hrozně řval. Tak mu ještě potom dali narkózu. On byl [v záchvatu] takový, že by nás uškrtil. My jsme kolem stolu běhali, abychom mu utekli, aby na nás nemohl, a volali jsme: ‚Pojďte sem, on nás tady zabije.‘ A oni nosili raněné. Tam bylo raněných strašně moc. Ani jsme nevěděli, kterého máme dříve brát. Ty, co byli nejvíce poranění, jsme brali nejdříve.“ (Post Bellum, 2001)

Marie odešla s vojáky, kteří byli na Sitnu (kopec ve Štiavnických vrších). Ti ji vzali k bojům u Sv. Kříže, kde bylo potřeba ošetřovat raněné: „U Sv. Kříže byly kruté boje. (...) Já jsem chtěla jít ošetřovat na takový kopec, tam byli partyzáni. Byla tam řeka – vedle toho kopce taková cesta a tam byly dřeva, takové metrové, postavené jako překážka, a tam tekla řeka – a za ní byli Němci. Takže ty stříleli sem a ty stříleli tam. Takže to všechno padalo tam, co byli ty zabraný. A já je chtěla ošetřit, protože tam bylo kraválu, volání o pomoc a tak... a bolestivé... A ten povstalecký lékař mi říká: ‚To nemůžete, tam není přístup, vždyť to je zbytečná práce, tam se nedá nic dělat. To je beznadějně...“ (Post Bellum, 2001)

Diplomovaná sestra Marie Sidorová, která na Slovensku během války pracovala jako sestra načerno. Tajně zásobovala partyzány léky a obvazovým materiálem. V době Slovenského národního povstání byla vedoucí kojeneckého ústavu ve Vrútkách. Takto vzpomíná na boje u sv Kříže: „U Sv. Kříže byly kruté boje. (...) Já jsem chtěla jít ošetřovat na takový kopec, tam byli partyzáni. Byla tam řeka – vedle toho kopce taková cesta a tam byly dřeva, takové metrové, postavené jako překážka, a tam tekla řeka – a za ní byli Němci. Takže ty stříleli sem a ty stříleli tam. Takže to všechno padalo tam, co byli ty zábrany. A já je chtěla ošetřit, protože tam bylo kraválu, volání o pomoc a tak... a bolestivé... A ten povstalecký lékař mi říká: ‚To nemůžete, tam není přístup, vždyť to je zbytečná práce, tam se nedá nic dělat. To je beznadějně...“ (Post Bellum, 2001)

Někteří zdravotníci se také účastnili bojů u Jasla, kam byli spolu s dělostřelci armádního sboru přesunuti. Odtud se vrátili zpět k 5. dělostřeleckému pluku jako zdravotní hlídka. Zúčastnili se bojů u Vrútek a konec války je zastihl u Vsetína. (Post Bellum, 2001)

5.2.6 Organizace zdravotní služby samostatné pěší brigády

Obrázek 1. organizace zdravotní služby samostatné pěší brigády

Zdroj: VÚA-VHA, Organizace zdrav. služby sam. pěší brigády

K tomu bylo i hospodářské oddělení se skladníkem, dvěma kuchaři. Celkem na brigádním obvazišti pracovalo 8 lékařů, 3 starší a 3 mladší sestry, 24 sanitářů (nejvíce v transportním odd.), 8 šoférů, 3 felčari (dle slovníku SCS.ABZ.CZ byl to v SSSR lékařský pracovník s tříletým (středním) lékařským vzděláním, pracoval jako pomocník lékaře), 3 saninstruktoři

(v překladu z ruštiny pomocný ošetřovatel), 2 kuchaři a všichni ostatní po jednom člověku. (VÚA-VHA, Organizace zdrav. služby sam. pěší brigády)

Praporeční obvaziště dle náčrtu mělo 1 lékaře, st. felčara, felčara, 2 saninstruktory, 4 nosiče a 3 vozky.

Plukovní obvaziště dle náčrtu mělo: 1 lékaře, felčara, saninstruktora, sanitáře a šoféra (VÚA-VHA, Organizace zdrav. služby sam. pěší brigády)

5.2.7 Fungování zdravotní služby

Činnost zdravotní služby v armádě závisela z velké části na tom, na kterém stupni vojenské organizace se lékař nebo zdravotník nacházel. V nejnižším stupni - četě byl zdravotník s brašnou, kde měl obvazový materiál a případně injekci proti bolesti. Více dělat nemohl, protože postupoval s četou, to znamená s předními oddíly, které byly vždycky v přímé oblasti nepřátelské palby. Když byl nějaký voják z čety raněný, musel ho vzít a odtáhnout do nějaké „nížiny“ v terénu, kde byli krytí před nepřátelskou kulometní střelbou, protože před granáty krytí nebyli, ty padaly velkým obloukem shora. Tam mohl uvolnit oblečení vojáka a prohlédnout ho, kde má ránu. To první, co musel udělat při zjištění poranění cévy, bylo zastavení krvácení elastickým obinadlem. Musel se co nejrychleji postarat o odsun vojáka, aby byl na nosítkách odnesen a pak eventuálně sanitkou odvezen – na nejbližším bod, a tím bylo praporeční obvaziště. Tam už mohla být sanitka, která ho odvezla na plukovní, nebo brigádní obvaziště. Zde pracoval lékař, dělal jednoduché zákroky na zastavení krvácení. Pak byl další stupeň vojenské organizace, a to pluk a brigáda – divize. Někdy už na brigádě, ale zejména na divizi, byla divizní polní nemocnice. Na vhodném místě se postavil stan, blízko zdroji vody, dopravních prostředků, silnic, aby byl co možná nejvíce krytý před leteckými nálety nepřítele, např. v lese. Tam už byly operační stoly, operační tým, víc lékařů, operačních sester, které se staraly o sterilizaci nástrojů. Zde se už daly dělat větší zákroky, operace. Vzpomínal lékař Gustav Singer. (*Post Bellum, 2001*)

Paní Jirásková přibližuje práci na předsunutém obvazišti, kde ošetřovali zraněné z bezprostřední blízkosti bojů „*To jsme museli být připravení kdykoliv na každý příjem a kolikrát už to trvalo celý den, nohy bolely, a nakonec i hladoví jsme byli, a byli jsme tak sterilní, že jsme se nemohli jít najíst a svlékat se. Tak nám saniťáci odtáhli roušku a dávali*

nám do úst kostku cukru nebo napít.“ Skupina se skládala z velitele, lékaře a deseti zdravotníků. Pamětnice paní Jirásková vypomáhala i v ruské nemocnici Praga. Ve zdravotní službě prý fungoval třístupňový systém. Jedna skupina pracovala, druhá se připravovala k přesunu, a třetí skupina se přesouvala. Tak byla zajištěna plynulá péče. (Post Bellum, 2001; interwiev s Jiřinou Jirákovou)

Jiřina Vítková byla zdravotnice u dělostřeleckého pluku a vzpomíná: „*Věděla jsem, že i když způsobím bolest, tak tomu člověku chci pomoci. Takže chtě nechtě musím zatnout zuby a udělat, co je třeba.“ (Post Bellum, 2001)*

5.2.8 Zdravotní stav 1. čs. sam. brigády

Zdravotní stav 1. čs. sam. brigády za měsíc květen 1944 byl: 27 případů chirurgického onemocnění, 83 vnitřních onemocnění, např. střevní a žaludeční katar, chřipka, angina. Dále 37 infekčních onem., z toho 28 malárie, 4 dysenterie, 2 skvrnitě tyfy a 2 břišní tyfy. Zdravotní stav 2. čs. brigády za duben 1944: nejčastější byly úrazy (85), katar horních cest dýchacích (53), průjmy (35), svrab (32). Nemocných se hlásilo 2 147, z toho bylo odesláno do nemocnice 12, 15 na ošetrovnu a 574 jich zůstalo u setniny. Dále se stalo 14 těžkých úrazů při paravýcviku, většinou šlo o zlomeniny. Zdravotní stav u náhradního praporu v dubnu 1944 byl: nemocných se hlásilo 1 393 vojáků, do nemocnice jich bylo odesláno 12 a 51 na ošetrovnu, u setniny zůstalo 429 vojáků. Nejčastějším onemocněním byl katar horních cest dýchacích (105). Zubní ambulance pro náhradní prapor a 11. brigádu provedla během dubna roku 1944 tyto zákroky: 172 extrakcí, 215 plomb, 433 ošetření zubů, 164 ošetření dásní a další zákroky, celkem jich bylo 864. (VÚA-VHA, Korespondence 1944 (7. 4. – 18. 12), Korespondence 1944 (4. 1. – 16. 5.)

5.2.9 Volné chvíle na frontě

Na frontě byly občas i chvíle relativního míru a zdravotníci, ale i ostatní vojáci, hledali rozptýlení z hrůz války. Byly to chvíle, kdy se zpívalo, hrálo se na harmoniku, na nos, pusou, nebo i na hřebínek. Paní Paraska říká: „*Třeba když se zpívaly písničky z Moravy, z Čech, tak některým vojákům tekly slzy. Tancovali jsme, kdo se mohl trochu hejbat. Dost jsme se*

i smáli. “ 1. brigáda měla i malé umělecké těleso, které vystupovalo v krytech a zákopech, byli to např. Gerta Florová, harmonikářka a zpěvačka a její manžel, Ervín Traubman autor známé písně „Směr Praha“ a vedoucí souboru Vít Nejedlý. Dokonce se i volila královna krásy z řad ošetřovatelek. „Na pódium vystoupí dívka, která má odvahu, a muži řeknou, která je nejhezčí. Všem bylo kolem dvaceti let, tak všechny byly hezké. Dívali se, jaké mají nohy a jaké mají tváře a tím to skončilo. Oblečené byly všechny stejně.“ „Jedno bych zdůraznila ještě, že ty dívky přeci jenom na sebe, i v těch těžkých podmínkách, velmi dbaly. Měly jsme jednu žehličku na dřevěné uhlí a ta byla stále v provozu. Děvčata, jak jen mohly, tak hned praly, žehlily, aby byly hezky upraveny,“ takto vzpomínala Anna Repaská. Jako humornou historku vypráví: „Bylo tam, nevím přesně kolik, asi třicet dívek. A přišla dodávka a přivezli pyžama. A pyžam bylo méně než dívek. Tak velitel, s takovým humorem řekl:, Necháme dívky nastoupit. Která bude mít hezká prsa, dostane kalhotky, a která bude mít hezké nohy, dostane kabátek. K tomu nedošlo, ale vtipkovalo se o tom.“ (Post Bellum, 2001, interwiev s Paraskou Štoudkovou, fotoarchiv VÚA-VHA)

Těžké okamžiky z fronty vytvářely i velmi pevná přátelství, jež pak vydržela po celý život. Paní Anna Repaská vyzdvihuje družnou atmosféru v praporu a oceňuje vynikající chování mužů k ošetřovatelkám. Smutně tak vzpomíná na reakci lidí ve Slaném, kde se po válce jednotka na čas usadila. „A tam na nás to místní obyvatelstvo pohlíželo jako na holky, co se někde válely s vojákama. To byla strašná urážka pro nás. ... Neměli představu, jak to vypadá na frontě a kolik úsilí musí být vynaloženo k tomu, aby byli Němci poraženi!“ (Post Bellum, 2001)

6 Zdravotnice v čs. jednotkách v Jugoslávii

Po okupaci Jugoslávie roku 1941 začaly vznikat partyzánské oddíly, do kterých se hlásili i obyvatelé českých a slovenských vesnic, především ze Slavonie a Vojvodiny. Postupně vznikla národně osvobozenecská armáda, jako její součást v květnu v roce 1943 vznikl 1. čs. prapor a v říjnu toho roku 1. čs. brigáda Jana Žižky. Na konci války brigáda čítala tři tisíce příslušníků, z toho třiatdvacet žen. Většina z nich po absolvování krátkého kurzu sloužila jako zdravotnice. Nenechat raněného v poli napospas nepříteli a za každou cenu ho odsunout z bojiště, bylo nepsané, spolehlivě dodržované pravidlo brigády. Během bojových operací bylo vždy určeno místo obvaziště a trasa přesunu raněných. Pro ochranu raněných jednotka často podstupovala těžký boj, měnila směr pochodu a prováděla náročné přesuny. Potřebný obvazový materiál a léky často opatřovali naši krajané na okupovaném území Chorvatska. Buď je získali darem od místních lékařů, nebo pořádali peněžní sbírky, vše nakoupili a ilegálně dopravili k brigádě. Zdravotníci zde vykonávali velmi těžkou práci. Na osvobozeném území byly lazarety, avšak pokud se boje přesunuly i na toto území, museli být ranění evakuováni do zemljanek připravených v okolí lazaretu. Zde byli ošetřováni a někdy je zdravotnice musely bránit i se zbraní v ruce. (Český svaz bojovníků za svobodu, 1992, s. 15)

7 Pražské povstání

Na jaře 1945 se na českém území stále nacházelo odhadem až milion německých vojáků a domácímu odboji se nedostávalo zbraní. 4. května 1945 byl překvapivě zrušen zákaz vyvěšování čs. vlajek a povinnost dvojjazyčnosti. Pražané začali vyvěšovat čs. vlajky a strhávat německé nápisy. To vedlo k prvním střelným útokům Němců. 5. května převzala vedení Prahy ilegální Česká národní rada. V 11:49 městský rozhlas hlásil: „Českoslovenští občané: Hitlerovo Německo je rozdrveno. Třetí říše přestala existovat! Pryč s válkou! Všichni ihned zastavte práci! Nikdo nesudíte, nikdo nesmíte trestat, ať Čecha nebo Němce, na to jsou lidové soudy. Varujeme všechny Němce před jakýmkoliv zakročením. Česká policie, české četnictvo, vládní vojsko a jiné útvary uposlechnou bezpodmínečně pokynů Národních výborů. Kdo tak neučiní, je zbabělec a zrádce! Stojíme neochvějně za československou vládou!“ (Emmert, 2015, s. 168-171; Šustek)

Již v 11:55 rozhlas vyzýval k ozbrojenému boji proti Němcům. Začal také vysílat volání o pomoc. Ubránění rozhlasu hrálo klíčovou roli v celém povstání, díky tomu se informace rychle šířily a povstání nepřerostlo do neorganizovaného boje. Rozhlas vysílal pokyny k mobilizaci Sokolů, studentů, hasičů, shromáždění motorových aut atd. Z 5. na 6. května začala stavba barikád, bylo jich postaveno asi 2 000. Již 6. 5. Praze pomáhali v boji vojáci gen. Buňačenka, tzv. „vlasovci“. 6. 5. byla Praha bombardována. Největší boje se vedly na Staroměstském náměstí o radnici a o budovu rozhlasu na Vinohradské třídě. 7. 5. byla v Remeši podepsána kapitulace Německa, která nabyla na platnosti 8. 5., avšak boje v Praze stále pokračovaly, dokonce zintenzivněly. Němci totiž viděli jako svoji „záchranu“ padnout do amerického zajetí. V odpoledních hodinách byl podepsán tzv. protokol o provedení formy kapitulace německých branných sil v Praze. Ale jednotky Waffen SS pod velitelem Carlem von Pücklerem kapitulaci ho neuznaly. 9. 5. ráno vjely do Prahy první sovětské tanky maršála Koněva. Začaly poslední okamžiky boje a „čištění“ města od střelců ukrytých po domech. (Marek, 2015; Šustek; Emmert, 2015, s. 168-179)

Přesné počty obětí nebyly nikdy zjištěny. Odhaduje se, že padlo více jak 1 500 Čechů a další tisíce byly zraněny. Povstalcům se podařilo udržet mosty přes Vltavu, železniční dopravu a ubránit rozhlas. Byly to velké úspěchy - jen minimálně ozbrojených povstalců proti velké

přesile. Nevíme ani přesné počty odvážných povstalců. Ale z denního hlášení stavů jednotky podřízené vojenskému velitelství dne 5. 5. stav živých činil: 1 716 důstojníků, 569 rotmistrů a 17 500 mužů a žen. 8. 5. to již bylo: 3 292 důstojníků, 867 rotmistrů a 31 340 mužů a žen. (Marek, 2015)

7.1 Zdravotnická služba v době pražského povstání

Již od počátků bojů byla organizována zdravotnická služba. Jejím přednostou se stal 64 letý, energický a organizačně velmi schopný gen. zdrav. vv. Klement Zrůnek. Hned prvního dne povstání měli povstalci řadu mrtvých a raněných. Mrtvá těla byla ukládána do blízkých kostelů. Ranění obránci v blízkosti radnice byli na samém začátku bojů ošetřováni v přízemí Staroměstské radnice zdravotními sestrami Věrou Novotnou a Annou Týrovou. Brzy se dostavil MUDr. Jan Melichar, který měl svoji ordinaci v Havelské ulici. Ještě 5. 5. mohli být těžce ranění obránci odvezeni sanitkou do nemocnice, avšak další dny to již nebylo možné. Provizorní ošetrovna byla umístěna v radničním přízemí, v narychlo vyklizeném archivu. Byly zde umístěny slavníky, vařič a nádoby na ohřívání vody. Kolem půlnoci 5. 5. se rozhodlo, že ranění budou přinášeni do nouzového lazaretu v sanitním protiletectkém krytu v budově Nové radnice. Zde pracoval MUDr. Jan Melichar a německý lékař (zběh z německé armády) MUDr. Vilibald Richter. Chirurgické zákroky prováděli v improvizovaném operačním sálu, pro ukládání těžce raněných bylo k dispozici 16 lůžek a žíněny. Lékařský materiál byl získán ze zásob protiletectké obrany, a také z nedaleké Schnoblingovy lékárny. MUDr. Melichar si dokonce přinesl svůj vlastní materiál. 6. 5. přibyla lékařům posila v osobě MUDr. Miloše Sováka. Lékařům v práci pomáhali dobrovolné sestry a nosiči raněných. Strava pro těžce raněné byla připravována v bytě MUDr. Melichara, odkud pomocný ošetrovatel JUDr. Oldřich Procházka přinášel krupičnou kaši, magistrátní komisař JUDr. Ivo Politzer opatřil zásobu kondenzovaného mléka. (Šustek)

V pondělí 7. 5. se do radničních budov ukryli někteří Češi, kteří museli uprchnout ze svých bytů; byly mezi nimi i děti mladší tří měsíců. Pro ně byl v krytu otevřen lazaretní sál a bylo postaráno i o jejich zásobování vodou a potravinami. Během bojů o radnici lékaři Melichar, Sovák a Richter s pomocí desítek sester a ošetrovatelů poskytli pomoc 253 raněným, z toho 120 těžce raněných dopravili v době trvání bojů do nemocnic. Na ošetrovně zemřelo 12 raněných a v okolí radnice lékaři ohledali 70 mrtvých povstalců. (Šustek)

Antonie Málková v době povstání studovala na dvouletém kurzu pro zdravotnice, pořádaném Charitou. Kurz vedly sestry boromejky. Studentky byly ubytovány v internátě na Karlově náměstí, kde paní Antonie zažila první nálety na Prahu. Jakmile začaly houkat sirény, nosily sestry pacienty do krytu. „*Začal nálet a my holky vyběhly na ulici na chodník a koukaly jsme, kam letí. Ještě jsem křičela: ‚Holky, oni něco házejí.‘ Myslely jsme, že shazují letáky, chvíli jsme na to koukaly a za chvíli to začalo hřmít a padat. Utíkaly jsme se schovat. Hodně lidí umřelo třeba na tom Karlově náměstí, protože jim tlaková vlna roztrhala plíce.*“ (Post Bellum, 2001)

Den před vypuknutím Pražského povstání se Antonie dobrovolně přihlásila na službu. „*Těšila jsem se, že si lehnu a odpočinu, ale přišla sestra Dolores. Charita volala o pomoc.*“ Charita sídlila ve Sněmovní ulici, tam Antonie nakonec došla a přihlásila se, že donese obvazový materiál, gázu a další potřebný zdravotnický materiál na druhou stranu řeky. „*Šli se mnou ještě dva doktoři, byla jsem v sesterském oblečení, ale přesto po nás stříleli. Tak jsem se vždycky schovala za nějakou tu sochu, obličejem ke zdi a jen to cvrnkalo vedle do dlažby. Chlapi utíkali, a když jsem vyšla do Karlovy ulice, tam to bylo nejhorší. Baráky už tou dobou byly zamčené, každý se bál. Zase jsem se schovala pod takovým schodem a čekala, až to přejde. Vyšla jsem ven, chlapi nikde. Říkám: ‚Kde jste? Nestalo se vám něco?‘ Ten jeden říká: ‚Víte, já nejsem voják, tak jsem se schoval.‘ Můj ty bože, chlap se bál a já tam holka...*“ (Post Bellum, 2001)

Mnoho lidí vděčí za své životy dobrovolným sestrám červeného kříže. Sestrám a lékařům v nemocnicích i těm, kteří se pohybovali přímo na barikádách, ve zřízených stanicích první pomoci (např. Grébovka, Karlín), v provizorních ošetrovnách ve sklepích domů. Také mnohým nezdravotníkům, kteří pomáhali s ošetřováním a odnášením do bezpečí. „*Například lékař profesor Sekla, který bydlel na Malé Straně, se dozvěděl, že nemáme ani obvazy. Sedl na kolo a nedbaje toho, že se po celé Praze střílí, nám přivezl vše, co měl doma.*“ Charita pomáhala s dodáváním zdravotního materiálu i šetřením v době povstání, pomáhala také již před povstáním i poté na nádraží v Holešovicích-Bubnech. To již přijížděly vlaky s vězni z koncentračních táborů. Přestože je Němci stále hlídali, měla charita povoleno jim poskytnout základní zdravotní péči. Překládat z němčiny tehdy dokonce chodila princezna Lobkoviczová. Charita zde založila stálou ošetrovatelskou službu. Charitní sestry ošetřovaly raněné, vyvažovaly pro železniční personál a vojáky. Bylo zde do poloviny června 1945

ošetřeno několik desítek tisíc lidí. Charita také poskytla své ošetřovatelky na karanténní stanici ve Vršovcích, pro ošetřovatelskou službu na Wilsonově, dnes Hlavním nádraží, a na výpravu zdravotníků do Terezína. Ve svém sídle v Pětikostelní ul. 9 (dnes Sněmovní) a v sousedním zapůjčeném domě v revolučních dnech pečovala asi o 250 navrátilců, jimž kromě ubytování poskytovala i stravu a nutné ošetření. (Vondráček, 1988, s. 268; Marek, 2015; Charita České republiky, 2012)

Do Terezína na pomoc se přihlásila i Antonie. „*Byly jsme tam asi čtyři děvčata, ale šli taky kluci, mladý chlapci, takže nás jelo asi dvanáct, ale zůstali jsme jen čtyři. Tu hrůzu člověk viděl, až když tam došel. Vložili nás v sudetských kasárnách a na dvoře byl složený nábytek, co složený, halda, co vyklízeli z úřadu, a v místnostech leželi lidi. To už tam byli z Bulovky, hlavní sestra, která už to trochu režírovala. Říkala: ‚Ty si vezmeš na starost tady ten pokoj.‘ – ‚Ale já toho ještě moc neumím.‘ – ‚Ale už něco víš a chodíš do školy.‘*“ Na starosti měla přidělenou místnost, kde u každé stěny leželo na zemi patnáct nemocných. V budově ani v okolí nebyla tekoucí voda. Panoval zde chaos, špína, nedostatek lékařů, žalostné hygienické podmínky a epidemie tyfu a úplavice. Nejvíce se Antonie bála, aby nechytila vši, které přenášejí skvrnitý tyfus, proto spala buď vestoje opřená o okno, nebo venku na trávě. „*Nejdřív jsem šla do toho haraburdí na dvoře, vytáhla jsem velký hrnec, železnák, a ten jsem dala na pokoj, aby tam aspoň mohli v noci chodit na záchod. Tyfový stolice strašně kvasí, tak jsem to ráno vždycky s někým, kdo byl trochu schopnější, vynesla. Vzala jsem to za jedno ucho, to víte, plnej hrnec, ty, s prominutím sračky, mi tekly po rukách. Nebyla tam nikde voda, dezinfekce už vůbec ne.*“ (Post Bellum, 2001)

8 Ženy ve 2. světové válce

Druhá světová válka znamenala historický milník pro ženy. Bylo totiž poprvé povoleno ženám vstoupit do armády. Vznikla tak nová zkušenost se změnou tradiční role ženy. Nejenom muži, ale i ženy utíkaly z vlasti. Často neměly tolik možností, jak se uživit. V jednotce na východní frontě Ludvík Svoboda, přestože neměl povolení, přijal ženy do armády. Čs. armáda na západě a Středním východě ženy nepřijímala. (Český svaz bojovníků za svobodu, 1992, s. 7-8; Emmert, 2015, s. 78;)

Ve Velké Británii a na Blízkém Východě působily ženy (i několik desítek československých) v ATS (Auxiliary Territorial Servis, Pomocný sbor při pozemní armádě). Přesné číslo není zjištěno, dle evidence anglické početní služby bylo čs. žen u ATS 119. Ženy spíše pracovaly v týlu, jako např. řidičky (současná královna Alžběta II. sloužila právě jako řidička, jednu dobu řídila i sanitku.), telefonistky, kuchařky, zdravotnice, které prodělávaly kurzy červeného kříže atd. V roce 1945 bylo v Británii přes 190 000 žen v ATS mezi nimi i nemálo občanek Československa. Dále existovaly WAAF (Woman's Auxilaliary Air Force, Ženském pomocném sboru při letectvu). Existovala ještě Královská ženská námořní služba WRNS (Woman'sRoyal Naval Servise), ATA (Air Transport Auxilary, Dopravní pomocná letecká služba). A první oficiálně uznanou uniformovanou britskou složku FANY – First Aid Nursing Yeomanry, první dobrovolnická ošetrovatelská pomoc, která je známá už od roku 1907. V důsledku válečných událostí britská vláda v prosinci 1941 vyhlásila povinnou brannou povinnost pro všechny neprovdané ženy a bezdětné vdovy. Již v dubnu 1941 bylo zaručeno všem příslušnicím ATS stejné postavení jako mužům a platily pro ně stejné vojenské zákony. (Campbell, 2012, s. 2-5; Vitáková, 2008; Wild, 2015; Kreisinger, 2013, s. 91-99)

Pokud zůstala žena na Středním východě, mohla si např. udělat kurz Červeného kříže a pak sloužila v nemocnici. Nebo ženy mohly vstoupit právě do ATS, k tomu byly přímo vyzývány Čs. vojenskou misí v Jeruzalémě. Nejvíce čs. žen působilo v armádě v SSSR. L. Svoboda ženy přijímal, ačkoli jednal proti předválečným vojenským předpisům. Ženy zde pracovaly na nejrůznějších pozicích: spojařky, zdravotnice atd. Na rozdíl od žen v ATS mohly ženy v SSSR používat zbraně, protože se pohybovaly v blízkosti fronty a často samy pracovaly pod palbou. Avšak přestože ženy v ATS působily v týlu, dále od fronty, asi 717 se jich nedožilo konce války.(Emmert, 2012, s. 78; Vitáková, 2008)

9 Ženevská konvence

Ženevské úmluvy a mezinárodní humanitární právo „*je soubor norem společně dohodnutých států s cílem maximálně humanizovat válku a zmírnit její následky, dokud nebude možné válku vyloučit*“ Po bitvě u Solferina založil roku 1863 Henri Dunant Mezinárodní výbor Červeného kříže. Rok poté svolal do Ženevy konferenci. Zde byla přijata Ženevská úmluva a roku 1900 ji podepsalo více jak 50 států, což znamenalo její přijetí celým světem. Postupně byla konvence doplňována. V době 2. sv. v. byla konvencí deklarována ochrana zdravotníků, nemocnic, sanitek, lodí Červeného kříže apod. Po 2. sv. v., v níž 50% obětí tvořili civilisté, byly nově formulovány čtyři Ženevské úmluvy o ochraně obětí ozbrojených konfliktů. (Jukl, 2005)

10 Teoretické shrnutí

Na základě studia historických faktů a archiválií jsem došla k těmto závěrům a dovoluji si je uvést v tomto teoretickém shrnutí.

Během 2. světové války nejvíce našich československých vojáků působilo na těchto třech místech: ve Velké Británii, na Středním východě (tento pojem se ustálil i pro oblast severní Afriky) a v Sovětském svazu. Jejich aktivita byla velmi odlišná, přesto cíl měli společný, a to obnovit Československo a porazit Německo v čele s Adolfem Hitlerem.

Naši vojáci ve Velké Británii příliš do bojů nezasáhli, jejich největší bojový úspěch bylo obléhání Dunkerqu na konci války roku 1944. Více do válečných událostí zasáhli naši vojáci na Středním východě. V pouštních oblastech vykonávali strážní služby. Největší bojové úspěchy zaznamenali při bránění přístavu Tobruk. Asi nejtěžší bojové zkušenosti měli naši vojáci na Východní frontě. Byli svědkem krvavých bojů. Ze všech našich jednotek trpěli největším nedostatkem téměř všeho: materiálu, oblečení, jídla atd. Ve Velké Británii nedocházelo k těžkým bojovým zraněním, byli zde českoslovenští lékaři i sestry (sestry však nebyly součástí armády). Podnebí nezpůsobovalo vojákům obtíže. Panovala dobrá spolupráce s anglickým zdravotnictvím, byla zřízena i čs. zdravotnická zařízení. Na Středním východě se vojáci potýkali s odlišným klimatem, které způsobovalo pro nás exotické choroby, jako hnisavé rány, malárie atd. Avšak i zde fungovala zdravotní péče. Působili zde naši lékaři, byla zde i naše zdravotnická zařízení. Avšak na Středním východě, v čs. vojenských jednotkách, nebyly žádné československé zdravotnice. V Sovětském svazu působila naše největší vojenská jednotka. Zpočátku panoval dostatek zdravotníků, avšak s postupem fronty narůstalo zraněných a rekonvalescentů. Zdravotníků tak byl nedostatek. Jednotka postupně rostla. Byli to hlavně čs. občané, obyvatelé Podkarpatské Rusi a Ukrajiny, kteří do ní vstupovali, ale mezi nimi bylo jen málo zdravotníků. Postupně, díky „rychlouřím“, byly školeny zdravotní sestry. Zdravotníci se zde setkávali s opravdovými hrůzami války, jako jsou utrhané končetiny, omrzliny, hlad, smrt. Ve velkém počtu zde působily jako zdravotnice ženy.

Toto teoretické shrnutí je zde tedy z důvodů pochopení vzpomínek a paměti orátorů, a je tudíž vnímáno jako rekvizita pro praktickou část diplomové práce.

11 Výzkumná část

11.1 Přípravná fáze výzkumu

Před zahájením výzkumu bylo nutné detailní zpracování a seznámení se s historickými fakty a souvislostmi. Proto výzkumu předcházelo studium historie 2. světové války a našich vojenských jednotek v období 2. světové války. Dále byly studovány výpovědi pamětníků a proběhla analýza primárních dat dané problematiky. Po tomto pilotním výzkumu byla zjištěna rozsáhlost dané problematiky, a nedostatek informací, které jsou dostupné. Proto došlo ke specifikaci a zaměření se pouze na Československo. Poté byly stanoveny cíle: zmapovat historii našich vojenských jednotek, zdravotnickou a ošetrovatelskou péči u nich v době

2. světové války. Z důvodu zjištění nedostatku informací o zdravotnících ve 2. sv. v. bylo nutné navázat kontakt s VHA v Praze a začít sbírat historická fakta z primárních zdrojů. Pro bližší představení a potvrzení nastudovaných dat o zdravotnících, bylo zahájeno pátrání po žijících pamětnících - zdravotnících 2. světové války. Vzhledem k náročnosti získávání, pro zdravotníka, zcela nových historických informací docházelo k problémům v oblasti vědomostí, časového omezení a v neposlední řadě samotného omezení diplomové práce.

Pro výzkumnou část byly dále použity: rozhovory s pamětníky, vzpomínky zaznamenané v databázi Paměť národa, kterou založila a spravuje organizace Post Bellum. A v neposlední řadě materiály poskytnuté VHA v Praze, jak písemné archiválie, tak fotografie.

11.2 Metodika

Tato práce si neklade za cíl detailně mapovat čs. voj. jednotky za 2. světové války, ani detailně popsat zdravotnickou organizaci ve všech jejích strukturách. K takovýmto cílům je třeba mnohem více historických znalostí, času a hlubšího zkoumání archivních pramenů. Ale jako zdravotní sestra jsem chtěla přispět a otevřít toto velmi zajímavé a dosud nezpracované téma. Cítila jsem možnost se přímo zeptat konkrétního člověka, který si jako zdravotník prošel hrůzami války a svou prací pomohl zachránit životy, které válka bere. Pro takovýto subjektivní vhled do problematiky jsou rozhovory nejlepší technikou. Metodologie výzkumného šetření byla tedy kvalitativní. (Hendl, 2005, s. 72)

11.2.1 Kvalitativní výzkum

Neexistuje jediný obecně uznávaný způsob, jak vymezit nebo dělat kvalitativní výzkum. Není to jen nepřítomnost čísel ve výzkumu. Výzkumník vyhledává a analyzuje jakékoliv informace, které přispívají k osvětlení výzkumných otázek, provádí deduktivní a induktivní závěry. Seznamuje se s novými lidmi a pracuje přímo v terénu. Sběr dat a jejich analýza v kvalitativním výzkumu probíhají v delším časovém intervalu, výzkumný proces má longitudinální charakter. Analýza dat a jejich sběr probíhají současně - výzkumník sbírá data, provede jejich analýzu a podle výsledků se rozhodne, která data potřebuje, a začne znovu se sběrem dat a jejich analýzou. Během těchto cyklů výzkumník své domněnky a závěry přezkoumává. Výzkumník může navrhnout teorii o fenoménu, který pozoroval. (Hendl, 2005, s. 49-51)

Mezi přednosti výzkumu patří podrobný popis a vhled do zkoumaného fenoménu, jedince, skupiny, atd. Zkoumání v přirozeném prostředí, pružnost výzkumu. Nevýhody jsou: znalosti nemusí být zobecněny na populaci, je obtížné testování hypotéz a teorií, výsledky lze snadněji ovlivnit, může se do výsledků promítnout subjektivní názor výzkumníka. (Hendl, 2005, s. 50)

11.2.2 Fenomenologie

Pro zpracování rozhovorů byl zvolen tento typ kvalitativního výzkumu, jehož hlavním sledovaným fenoménem byla zdravotnická zkušenost ve 2. světové válce. Po zpracování všech rozhovorů byly retrospektivně stanoveny jednotlivé zkoumané fenomény. Tento kvalitativní typ výzkumu se snaží popsat a analyzovat zkušenost se specifickým fenoménem-jevem. Je nutné důkladně zachytit data, prožité zkušenosti. Vytváří se popis a interpretace sděleného. Na začátku není nutné stanovovat výzkumné otázky nebo cíle. Určuje se pouze zaměření fenoménu. Cíle a otázky vznikají v průběhu výzkumu. Nejčastěji data získáváme pomocí kvalitativního rozhovoru. Narátor je vyzván, aby spíše on sám vyprávěl, a výzkumník spíše usměřňuje tok vyprávění otevřenými otázkami. Výzkumník musí své předsudky o daném tématu „uzávorkovat“. Není přesně určen počet nutných narátorů, doporučuje se takový, který nám poskytne dostatek informací, a již nová data nám další poznatky nepřinášejí. Doporučuje se více návštěv s orátorem, aby se mohl i zpětně vyjádřit

a upřesnit své vyprávění. Výsledkem bývá text, který poskytuje vhled na daný fenomén pro celou skupinu. Text má reflektovat zkušenosti a poznatky výzkumníka získané sběrem dat. Výzkumník by se měl snažit zachytit rozmanitost dat a pochopit významy, které narátor přisuzuje dané skutečnosti. Fenomenologický přístup se doporučuje tehdy, jestliže se snažíme prozkoumat význam prožité skutečnosti jedince a porozumět mu skrz zkušenosti účastníka, nebo pokud fenomén není dostatečně prozkoumán. (Hendl, 2005, s. 128-129)

11.2.3 Případová studie

Pro představení jednotlivých respondentů, a také pro celkové analýzy rozhovorů, byla zvolena technika případové studie. Jedná se o detailní studii jen malého počtu případů, nebo i jednotlivce, kdy se snažíme sesbírat co největší množství dat. U případové studie se předpokládá, že detailním prozkoumáním malého vzorku porozumíme lépe podobným případům. Data mohou být získávána pomocí rozhovoru, ale i pozorováním, nebo získanými dokumenty, např. lékařské zprávy, deník. Získaná data se třídí a interpretují. Ve výsledcích se odráží i dovednost a postoj výzkumníka. Prohlubuje a rozšiřuje bádání. Výzkum se zpravidla realizuje v přirozených podmínkách, kde zkoumané osoby žijí. (Hendl, 2005, s. 104-114; Kutnohorská, 2009, s. 76-77)

11.3 Organizace Post Bellum

Tato nezisková organizace byla vytvořena v roce 2001. Spravuje pamětnickou databázi Paměť národa, čítající více jak pět tisíc příběhů. Tato databáze má i kategorii „zdravotník během druhé světové války“, čítající 61 příběhů. Všechny tyto příběhy a výpovědi jsem prošla. Nové a zajímavé vzpomínky jsem citovala. Většinou se jedná o vzpomínky z oblasti Východní fronty. (Post Bellum, 2001)

11.4 Vojenský historický archiv v Praze

VHA jsem navštěvovala od října do prosince 2015. Jednalo se o šest tří až čtyř hodinových návštěv. Zkoumala jsem celkem 6 kartonů. Jeden z oblasti Středního východu, jeden z oblasti

Západní fronty a čtyři z fronty Východní. Dále jsem dostala k dispozici fotoarchiv 1. čs. armádního sboru v SSSR.

11.5 Rozhovory

Je to již více jak sedmdesát let od konce 2. světové války. Pamětníkům je tak již více jak osmdesát let. Bohužel jejich vzpomínky spolu s nimi mizí. Někteří o svých zážitcích již nechtějí mluvit, nebo jim to neumožní jejich zdravotní stav. Rozhovory byly voleny, z důvodů přiblížit dějinné události přes konkrétní osoby, a tak vytvořit vztah člověka ke skutečnosti. Příběhy lidí vytváří velmi osobní horizont událostí pro nás dnes již dávno minulých. (Kosatík, 2011, s. 156-164)

11.5.1 Organizace výzkumného šetření

Všechny rozhovory byly nahrávány na diktafon a poté přepsány. Přepisy byly částečně upraveny z důvodů špatné výslovnosti některých narátorů. Poté jsem provedla obsahovou analýzu textů. Dle Hendla (2005, s. 357) je to „*Analýza dokumentů a textů s cílem rozkrýt jejich vlastnosti s ohledem na položenou otázku. Jde i o vztahy mezi výskyty jednotlivých kategorií v jednotkách textů.*“ Na základě analýzy jsem si stanovila pět fenoménů. V aplikaci Excel jsme si vytvořila tabulku s jednotlivými fenomény, které jsem si barevně odlišila, a k určitému fenoménu přidávala pasáže z textů k němu se vztahujícímu. Výsledkem jsou nejvíce vyskytující se fenomény, které byly rozděleny do pěti kategorií.

Při pátrání po pamětnících jsem si stanovila určitá kritéria. První z nich bylo působení v čs. armádě za 2. světové války jako zdravotník. Dále dostatečné mentální schopnosti a ochota poskytnutí rozhovoru. Během své individuální praxe jsme navštívila Ústřední vojenskou nemocnici v Praze, Domov péče o válečné veterány. Zde jsem se setkala se dvěma bývalými zdravotními sestrami, bohužel, ani jedna z nich mě poskytnout rozhovor nechtěla. Setkala jsem se zde s první narátorkou Jiřinou Jirákovou. Během dubna - listopadu 2015 jsem přes e - mail kontaktovala domy pro válečné veterány, židovské obce, Československou obec legionářskou (dále jen Čsol), Svaz bojovníků za svobodu, a také historičku zabývající se ženami za druhé světové války. Jedinou pozitivní reakci jsem obdržela od historičky Mgr. Vitákové Ph.D., díky které jsem mohla kontaktovat mé dva orátory: MUDr. Gustava Singera

a paní Parasku Štoudkovou. Osobním znovukontaktováním Čsol a zaručením se mé vedoucí práce jsem získala možnost třetího rozhovoru s paní Julií Kostíkovou. Bohužel, již další dvě zdravotnice žijící v Praze mi z důvodu špatného zdravotního stavu nemohly rozhovor poskytnout.

Na rozhovory jsem se připravovala individuálně. Každý pamětník má za sebou jiný životní příběh a jinou cestu do čs. armády. Každý v ní také sloužil jinou dobu na jiném místě. Proto jsem volila individuální schéma rozhovoru. Před každým rozhovorem narátor podepsat informovaný souhlas a byl seznámen s účelem a cílem mé práce. Dále byl upozorněn, že může kdykoli rozhovor ukončit, nebo nemusí na jemu nepříjemnou otázku odpovídat. Narátory jsem nechala vyprávět o svých vzpomínkách a případně připravenými otázkami jsem usměrňovala jejich vzpomínkový tok.

11.5.2 Životní příběhy narátorů

Přestože metoda životního příběhu není konkrétněji v práci nevyužívána, velmi úzce s ní souvisí. Rozhovory jsou vlastně verbální data, která zpracovávám. Metoda životního příběhu, nebo také narativní studie, popisuje děje, zkušenosti a pocity orátora. Verbální studie jsou bohatým zdrojem dat. Nesmíme však zapomínat, že je mnoho faktorů, které mohou výpovědi ovlivňovat. Vyprávěné vzpomínky jsou více jak půl století staré a tak mohou být zabarvené. Narátoři v té době byli velmi mladí, to může ovlivňovat jejich vnímání. Také je dobré si ověřovat data a faktické informace, z důvodu věku se tyto údaje mohou orátorům plést. (Kutnohorská, 2009, s. 75)

11.5.3 Důvěra při rozhovoru

Aby rozhovor mohl být kvalitní a orátor odkryl svůj příběh, je nutná důvěra mezi výzkumníkem a vypravěčem. Zvláště váleční veteráni 2. sv. v. jsou již více jak osmdesátiletí, potýkají se se zdravotními problémy, a někteří se setkali s lidmi, kteří chtěli jejich příběh slyšet a ne vždy respektovali přání narátorů. Někteří váleční veteráni chtějí o svých zážitcích mluvit, ale jsou další, kteří si již válečné vzpomínky vybavovat nechtějí. Téma 2. sv. v. je pro ně bolestivé a vzpomínky na hrůzy války je stále provázejí. Někteří z narátorů mají stále děsivé sny, které je probouzí, a velmi živé vzpomínky, které je děsí. Před setkáním s těmito

„křehkými“ lidmi a tématy je nutné obeznámení se s historickým kontextem jejich života a historickými fakty. U všech narátorů jsme se setkala s pocitem nedůvěry a nervozity. I Čsol má určité špatné zkušenosti a vyžadovala osobní kontakt se mnou a zaručení se za mou osobu a výzkum vedoucím práce. U některých rozhovorů byla vyžadována přítomnost další osoby, nejčastěji rodinného příslušníka. Pokud se vztah důvěry nenaváže, je možné i odmítnutí rozhovoru. Tuto zkušenost jsem měla se dvěma zdravotnicemi v Domově pro válečné veterány v Praze, měly již předešlou špatnou zkušenost. Se všemi narátory, s kterými proběhl rozhovor, se mi podařilo navázat vztah důvěry. Byli rádi, že mně mohli rozhovor poskytnout, a jsem velmi ráda, že někteří měli zájem o další kontakt se mnou.

11.5.4 Charakteristika výzkumného souboru

Celkem byly provedeny 4 rozhovory. Všichni veteráni působili v čs. jednotkách na Východní frontě. Je mezi nimi jeden lékař a tři zdravotnice. Paní Štoudková s tří týdenním kurzem, který absolvovala po přijetí do jednotky. Paní Kostíková s několika týdeníkem kurzem Červeného kříže před přijetím do jednotky. A paní Jiráková s nemocniční praxí a poté po vstupu do jednotky s čtyř měsíční kurzem na chirurgickou sestru. Každý z narátorů také sloužil v jiné jednotce po různě dlouhou dobu, například MUDr. Singer působil v jednotce od jejího založení a paní Štoudková a Jiráková až od roku 1944. Jejich věk v době vstupu do jednotky byl také velmi odlišný: doktoru Singerovi bylo již 18 let a paní Štoudkové 15 let.

11.6 Výsledky výzkumu

Pro zpřehlednění jednotlivých narátorů je zde tabulka se základními údaji. Dále jsou zde medailonky, které jednotlivé narátory představují a přibližují.

Jméno:	Nar. - zemřel:	Původ:	Datum odvodu:	Působení na frontě:
MUDr.G. Singer	1914 - 2015	Nar. ve Lvově, vyrůstal v Gratzu, po otci získal čs. občanství	23. 2. 1942 Buzuluk	především v předních bojových liniích
J. Jiráková	1926 - 2016	Volyňská Češka	Rovno 1944	chirurgická sestra
P. Štoudková	1929	Volyňská Češka	listopad 1944 Chust	pooperačním oddělení
J. Kostíková	1922	Volyňská Češka	květen 1943 v okres Novo-Sudarský	vrchní sběračka raněných

Tabulka 1. Charakteristika narátorů

11.6.1 Plk. v. v. MUDr. Gustav Singer, CSc.

narodil se 21. ledna 1914 - zemřel 11. října 2015

S panem Singrem jsem se spojila přes syna, který domluvil schůzku a byl u rozhovoru přítomen. Rozhovor probíhal v Praze v Hagiboru domově pro oběti šoa v červnu 2015. Trval asi hodinu. Po přepsání rozhoru jsem ho poslala na kontrolu a schválení synu pana Singera.

Gustav Singer se narodil ve Lvově. Po vypuknutí první světové války otec narukoval a rodina utekla před blížící se frontou do Grazu. Zde Gustav po střední průmyslové škole vystudoval lékařskou fakultu. Jeho manželka Gréta také studovala lékařskou fakultu, avšak již ji nestihla dokončit, protože v roce 1938 Hitler obsadil Rakousko. Novomanželé se přestěhovali do Prahy, kde měl Gustav Singer po otci narozeném na Slovensku občanství a domovské právo. Ale i zde manžele zastihla německá okupace a Singerovi se vydali do Polska. Po napadení Polska se dostali na území Sovětského svazu. Zde rok a půl pracovali v Kamenci Podolském, Gustav jako oční lékař, Gréta pracovala v hygienickém ústavu až do narození prvního dítěte - holčičky. Po napadení SSSR se evakovali na východ do města Georgijevska. Tam našli také zaměstnání, Gustav jako lékař, Gréta v závodě zpracovávajícím drůbeží maso. Zde jim

zemřela dcera. Fronta se stále přibližovala, proto se přestěhovali do města Ufa při Uralu. Tam se dozvěděli o vyhlášení náboru do tvořící se jednotky v Buzuluk. Zde jsou také zapsáni do začínajícího praporu - nejprve Gustav 23. 2. 1942, a poté Gréta 1. 5. 1942. Gustav Singer byl zařazen v červenci 1942 jako třetí lékař 1. polního praporu, Gréta absolvovala kurz pro zdravotnice. Po skoro ročním výcviku odjeli v únoru 1942 do Sokolova. Gréta byla mezi prvními 38 ženami, které byly odvedeny na frontu. Poskytovala první pomoc a pomáhala odsunout raněné do zázemí. Po ústupu ze Sokolova zorganizoval doktor Singer společně s Grétou a ostatními zdravotníky obvaziště. Oba prošli přes Sokolovo - Kyjev - Duklu - Jaslo - Slovensko - Vsetín, zde je zastihl konec války, Gustava na pozici šéflékaře 5. dělostřeleckého pluku. Po válce v roce 1946 MUDr. Singer demobilizoval a věnoval se očnímu lékařství na klinice profesora Kurze v Praze. Roku 1951 byl znovu povolán do armády a vedl oční oddělení ve vojenské nemocnici v Plzni. O rok později byl přeložen do Ústřední vojenské nemocnice v Praze, zde působil až do roku 1976. V roce 1960 odjel na rok do severního Vietnamu v rámci rozvojové pomoci ministerstva zdravotnictví. Gréta Singerová nedemobilizovala, stala se důstojnicí zdravotní služby z povolání. S manželem měli dva syny. Za svou účast v bojích na frontě za druhé světové války a za budování čs. armády byl pan Singer mnohokrát vyznamenán.

Činnost a zařazení v armádě:

15. 7. 42 - 1. 6. 43 3. lékař 1. polního praporu

1. 6. 43 - 1. 12. 43 šéflékař tankového praporu

1. 12. 43 - 3. 2. 44 2. lékař 1. praporu 1 brigády

3. 2. 44 - 6. 3. 44 lékař na brigádním obvazišti 1. brigády

15. 3. 44 - 12. 6. 44 zástupce šéflékaře 2. brigády

12. 6. 44 - 20. 8. 44 šéflékař P. O. (praporek obvaziště) 2. brigády

20. 8. 44 - 3. 1. 45 lékař (ordinátor) u zdravotního praporu 1. brigády

3. 1. 45 – konec války šéflékař 5. dělostřeleckého pluku

11.6.2 v. v. Jiřina Jiráková, roz. Křížková

narozena 20. října 1926 – zemřela 21. ledna 2016

Rozhovor probíhal v Domově péče o válečné veterány v Praze – Střešovicích, kde jsem byla na praxi, a tak jsem se s paní Jirákovou mohla setkat. Rozhovor trval asi hodinu. Byl nahrán na diktafon, následně přepsán a konzultován s paní Jirákovou.

Narodila se na území dnešní Ukrajiny ve městě Zdolbunov do rodiny Volyňských Čechů. Chodila do české školy. Oblast, ve které bydlela, byla v roce 1939 zabrána Sověty a pak v roce 1941 Němci. Po obsazení Němci došlo k uzavření škol. Ještě nějakou dobu paní Jiráková studovala školu pro porodní asistentky, tu ale také Němci zavřeli. Hrozila jí deportace a nucené práce v Německu. Proto si našla zaměstnání. V 16 letech nastoupila do železniční nemocnice ve městě Zdolbunov, kam vozili z fronty raněné vojáky. Když kolem procházely čs. jednotky, rozhodla se paní Jiráková přihlásit do čs. armády. Byla spolu s dalšími děvčaty poslána do Kyjeva na čtyř měsíční kurz pro chirurgické sestry. Poté byla přiřazena na 1. předsunutě obvaziště. Později pracovala v polní nemocnici, kde asistovala při operacích a starala se o operanty. Na Slovensku se dostala k 4. slovenské brigádě, v jejíchž řadách ji zastihl konec války. Po válce absolvovala kurz Českého červeného kříže a pracovala jako zdravotní sestra. Její manžel byl voják, bývalý pacient. Paní Jiráková měla tři děti a plno vnoučat, ke konci života žila v Domově pro válečné veterány ve Střešovicích.

11.6.3 v. v. Paraska Štoudková, roz. Houbanová

narodila se 12. 7. 1929

S paní Štoudkovou jsem si rozhovor domluvila po telefonu. Proběhl v Blansku u paní Štoudkové v jejím bytě v červnu 2015. Trval asi hodinu a půl. Byl nahráván na diktafon. Po přepsání rozhovoru jsem ho paní Štoudkové poslala zpět a poté ji znovu navštívila, abychom společně opravily a doplnily některé údaje.

Paní Paraska se narodila na Zakarpatské Ukrajině v obci Veljatin. Do třetí třídy se učila česky. Rodina podporovala partyzány, nosila jim do lesů chleba, marmeládu atd. Starší bratr Ivan se k partyzánům přidal, od té doby ho již paní Paraska neviděla. V roce 1939 Podkarpatskou Rus obsadili Maďaři. A paní Paraska ve 14 letech musela jít pracovat, dostala

tzv. pracovní knížku. Vyvážela pro vojáky. V roce 1944 byla Podkarpatská Rus osvobozena a dělal se nábor do československého armádního sboru. Paní Paraska do něj se svou sestrou vstoupila, bylo to v listopadu v Chustu. To jí bylo 15 let a musela tak u odvodu lhát. Prodělala třítydenní výcvik a byla zařazena jako zdravotnice do útvaru velitelství osvobozeného území. Kvůli svému nízkému věku pracovala paní Paraska za frontou na pooperačním oddělení. Po válce působila krátkou dobu v Praze jako ošetřovatelka. Poté si udělala instruktorský kurz a pracovala u Červeného kříže, kde vedla kurzy první pomoci. Odstěhovala se do Moravské Třebové, kde poznala svého muže. Navštěvovala školy, přednášela a varovala mladé lidi před hrůzami války. Obdržela mnoho medailí za zásluhy. Dnes žije spolu se svou rodinou v Blansku.

11.6.4 v. v. Julie Kostíková, roz. Tomčakovská

Narozena 11. 2. 1922

Rozhovor byl domluven přes Čsol. Proběhl v květnu 2016 u Poličky v domku paní Kostíkové. U rozhovoru byla dcera paní Kostíkové a pracovník Čsol. Trval asi hodinu. Byl nahráván na diktafon a přepsán. Po přepsání jsem rozhovor přes Čsol paní Kostíkové poslala.

Paní Kostíková se narodila na Ukrajině roku 1922 v obci Chorovice, oblast Kameneč-Podolské. Když paní Kostíková ukončila v roce 1935 šestiletou školu, byla rodina přesunuta na Donbas, kde mladá Julie pracovala v kolchozu. Zde strávili deset let, poté se vrátili do rodné vesnice. Po vyhnání Němců Rudou armádou dostala paní Kostíková povolávací dopis do armády. Povolána do služby byla v červnu 1943 v okrese Novo-Sudarský. První měsíc v armádě prala prádlo. Poté prodělala zdravotnický kurz červeného kříže a střelecký výcvik. Od května do prosince 1943 byla u 546. ženijního pluku jako vrchní sběrač raněných, od dubna do prosince 1944 u 148. střelecké divize jako vrchní sběrač raněných. Její další povinností bylo ochutnávání jídla pro vojáky. S armádou prošla boji u Kyjeva, Lvova, Přemyšle a Tarnopolu. Poté otěhotněla, a tak v prosinci 1944 opustila frontu a vrátila se domů. Její přítel zahynul v květnu 1945 na německém území. Po válce byla oslovena delegací z Československa k osídlení pohraničí. Společně s manželem a dvěma dětmi se usadili v Kateřině poblíž Rozvadova. V 80. letech se s manželem přestěhovali za dětmi do Pomezí. Paní Kostíková má šest dcer. Je nositelkou mnoha vyznamenání, mimo jiné i za odvalu.

11.7 Zkoumané fenomény

11.7.1 Dobrovolný vstup do čs. jednotky, jeho důvody a okolnosti

Všichni narátoři vstupovali do čs. jednotky dobrovolně a svobodně. Pouze paní Kostíková na základě povinného odvodu „*Tam jsem dostala dopis z vojenský zprávy, že mám narukovat. Tak ve 43. roce v květnu jsem narukovala.*“ Ke konci rozhovoru však uvádí: „*Šli jsme na vojnu, dobrovolně jsem šla.*“ A později: „*Doma copak v kolchoze dělala, v zahradnictví. To pro mě nebylo, já taková živější byla*“ Doktor Singer vstoupil s manželkou do jednotky již v jejich začátcích. Jako emigrant byl v Rusku přidělen do nemocnice. „*Ale bylo to tak: jako emigranta, když jsem přišel do Ruska, přidělili mě do ruské nemocnice. Ten, co mě tam zavedl, šel přímo za ředitelem a prosil ho. Řekl: „To je přítel Sovětského svazu, musel utíkat, prosím vás, abyste mu našel zaměstnání.*“ Potíž byla, že já jsem neuměl ještě rusky. Tak mě dali na začátku do laboratoře. Řekli si, že na bacily nepotřebuji cizí řeč.“ Paní Jirásková studovalo školu pro porodní asistentky, ta byla však Němci zavřena. „*Můj ročník a ty kolem nás odváželi na práci do Německa. Já jsem se snažila někde uplatnit, aby člověk nebyl jen tak doma.*“ V 16 letech tedy začala pracovat v nemocnici. „*Železniční úsek, kde byla nemocnice, byl velmi důležitý po stránce vojenské. Takže všechno šlo buď na frontu, nebo z fronty. Z fronty ranění a na frontu hlavně munice a tak. Naše město bylo velice bombardované, kolikrát za noc dvakrát, ale i třikrát. No nejhorší bylo, že nádraží bylo na jedné straně a přes cestu byla nemocnice. Na nádraží stály obrněné vlaky, taky jsme zažili zásah do nemocnice. Bylo to tam strašné, město bylo rozbité, to víte, když máte nálety každý den. Podmínky byly šílený, měli jsme jednoho chirurga a ten taky utíkal na noc. Lidi utíkali na noc do polí a zase se vraceli na den do práce.*“ „*A pak, když přišla ta naše jednotka, tak jsem jim říkala, že bych chtěla do armády.*“ Z důvodu nedostatku civilního personálu ji nechtěli pustit. „*Po té službě jsem si řekla dost a šla jsem tam, jak byly ty pražce, tak jsem šla 12 km do Rovna, kde byl náš štáb přijímající do armády. Tak jsem tam přišla z té služby, ani nevím po kolika hodinách, a moji rodiče o tom nevěděli, protože jsem nešla domů. Tam mě přijali bez debat, pak se mě ptali, co jsem dělala, tak jsem řekla, že v nemocnici, to už byly dva roky. A oni, že je to dobře, že zrovna běží v Kyjevě kurz našich sester – sestry instrumentářky. Vysloveně chirurgické sestry, měly poslední dvě místa. Jenomže já jsem jim říkala, já nechci do Kyjeva, ale na*

frontu. No, ale oni potřebovali vyškolené sestry. A to už jsem se vracela domů s papírama, že jsem voják.“ Jako nejmladší vstoupila do čs. jednotky paní Štoudková. „, Moje setra tam šla, můj bratr bojovat u partyzánů. No a já nechtěla zůstat doma. Ale tehdy mně bylo 15 let. Takže jsme u odvodů, to bylo už v roce 1944, řekla, že mi bylo osmnáct. Byla jsem vysoká a vyspělá, takže mě to uvěřili.“

11.7.2 Uniforma

Všichni narátoři popsali specifické označení uniformy zdravotníka, ale plně se neshodli. Musíme však uvážit jejich odlišné zařazení v rámci vojenské organizace. Na červeném kříži na paži se shodl MUDr. Singer - „*na ruce ten zdravotní červený kříž*“, a paní Kostíková - „*červený kříž a brašnu takovou s červeným křížem*“, oba působili v předních liniích fronty, na rozdíl od paní Štoudkové a Jirákové, které působiley v nemocnicích za frontou. Paní Štoudková: „*My zdravotníci jsme nosili normální uniformy, jenom nárameníky byly s černým lemováním. Vevnitř jsme nosili bílý pláště.*“ I na fotografiích z VHA v příloze práce jsou patrné pláště zdravotníků. Paná Jiráková: „*Pláště a šátečky se nosily.*“ Při vzpomínce na omrzliny doktor Singer dodal: „*No, omrzlin jsme měli ze začátku hodně, když jsme dostali anglické uniformy, a ty se na ruskou zimu vůbec nehodily. Rusové nám pak dali ty vatovaný uniformy, tak to už bylo míň omrzlin.*“

11.7.3 Zdravotní pomůcky a léky

„Nedostatek“, takto výstižně odpověděl MUDr. Singer a shodně ve stejném duchu odpovídali všichni narátoři. V Rusku bylo těžké cokoli sehnat. Na otázku, zda měli dostatek materiálu, paní Štoudková odpověděla: „*No, to neměli. Vždyť pořádně nic nebylo. Obvazy jsme museli prát. Ted' nám netekla teplá voda. Dneska bych s tím ani zem neutřela. Ale to se dávalo ne přímo na ránu, ale na sterilní krytí. Na rány jsme používali Rivanol. Ještě ted' si pamatuji, jak jsme dvěma pinzetama prali tu gázu v Rivanolu a přikládali na rány. Používali sme ještě Ichtinol, vazelinu, berubalzám.*“ „*Všechno se to vždycky muselo vyvařit, no pracovali jsme v takových podmínkách a dneska se to špatně vysvětluje,*“ říká paní Jiráková. Dále dodala: „*Pacienti, kteří čekali na další léčbu, tak jsme jim museli prát obinadla, to není jak dnes. Jak se to uvolnilo, když nebyl přísun, tak jsme prováděli sami sterilizaci, vyvářeli obinadla, nachystat tampóny, štětičky, prostě to, co bylo potřeba.*“ Materiál byl získáván různě,

dodávali ho - „no naše zdravotní jednotky, ale nebylo to nic moc“ - vzpomíná paní Jiráková. Pan Singer vzpomínal i na takové případy, kdy: „Během bojů, kdy Rusové byli přepadeni přes Polsko Německem, tak ti obstarali také nějaké věci, získali jsme je v těch jako zásobních odděleních, oni si je nemohli vzít s sebou. Tak to se nám moc hodily taky.“ Paní Kostíková vzpomínala: „Nebylo, nebylo dost (obvazového materiálu). To zase jak přijeli, přivezli (zdravotní materiál a léky) ty gazíky, jezdily ve válce, takový vojenský autíčka. To přivezli, zase se to rozdalo, jedna vzala, já vzala a z mužských taky.“ V brašně, kterou nosili zdravotníci v předních liniích, měli „aspirin a takové věci, co se potřebovaly: obvazy, destička - dlaha, takové drobné věci. A chodila jsem vždycky po zákopech, protože po vrchu se nedalo chodit. Měla sem mapu takovou, kde jsou dělané zákopy,“ vzpomíná sběračka raněných paní Kostíková. Mezi léky se hodně „používal chinin, to byl lék na všechno. Takový univerzální lék. Ještě se dost používal acylpirin,“ vzpomíná paní Štoudková. To potvrzuje i paní Kostíková: „Léky, aspirin jenom byl a ty destičky, ty dlaha, tak přiložit a obvázat.“ Nedostatek bylo i morfia, ten se podával jenom tam, kde byly opravdu velké bolesti. Doktor Singer říká: „To bylo to morfium, jinak nic. Nebyly ještě antibiotika, tak právě, ty co měli velké rány, byli tlumeni tím morfiem,“ avšak dříve dodává: „My jsme měli jako vedoucí zkušené lékaře, kteří to dovedli sortýrovat a říct, co je pochybného původu, nebo jak to bylo získáno, a tak doporučit to radši nepoužívat. Jedna věc byla jako důležitá během celého života našich bojů: to byla zrovna ta oblast, kde ten Američan Fleming vynalezl penicilin, že jo, a nějakým způsobem jsme jej přes dárkový posilky získali, ale fakt je, že po celou dobu mé činnosti byl velký nedostatek toho penicilinu.“ Na penicilin vzpomíná i paní Jiráková: „I penicilín jsem viděla poprvé tady v Praze, když už jsem byla po škole. Dnes už je tolik léků, vybavení nemocnice, ale také znalosti jsou na velmi dobré úrovni“. S postupem fronty a ke konci bojů se dodávky zdravotnického materiálu a léků zlepšovaly. MUDr. Singer vzpomíná: „Určitě zlepšovaly, protože ta válka neměla dobrou přípravu, místy vznikla úplně náhle, abych řekl. Například sestry do svých brašen dostaly víc kvalitního obvazového materiálu. Nově vypracované pomůcky.“

11.7.4 Náročné podmínky zdravotníků

Nejnáročněji byly popisovány zážitky setkání s válečnými zraněními vojáků, stálou palbou, špatnou hygienou a stravou. Nejdolemnější, psychicky náročné okamžiky možná i z důvodu nízkému věku, popisovala paní Štoudková. „Před první vizitou nám doktor říká: "Ne abyste

brečeli, vy musíte léčit pohledem, dobrým slovem." No, a když jsme to prošli, já si sedla a plakala. Ten doktor, říkali sme mu řezník, byl to chirurg, za mnou přišel, poklepal mi na rameno a zeptal se mě, kolik mi je doopravdy let. Já mu řekla 15. "No holka, ted' máš vojenskou přísahu, zdravotní přísahu. Ale ty budeš dobrá sestra, ty máš dobré srdíčko." A také to byly náročné válečné podmínky, s kterými se museli zdravotníci potýkat. Jiřina Jiráková své první setkání s náročnými podmínkami zakusila jako o rok starší 16 letá v železniční nemocnici, kde: „Podmínky byly šílený, měli jsme jednoho chirurga a ten taky utíkal na noc. Lidi utíkali na noc do polí a zase se vraceli na den do práce.“

Jako zdravotnice na Východní frontě působily nejčastěji mladé dívky, nezdravotnice. „Většina pocházela z venkova, kde byli samí zemědělci, něco bylo ve městě. Pro ně to bylo něco a špatně to snášely, protože jsme byly hned nasazený. Bylo zde hodně raněných, po tolika letech války. Nebyl čas na nějaké učení.“ „Ty holky z toho byly nešťastné, byl tam jeden lékař, a když mu něco dávaly, a ne to, co on chtěl, a než si zvykly, co jaký nástroj je. Naučit se, co je skalpel, kocher, peán, navléct nit, to jim trvalo dlouho, tak to po nich hodil a ony se ho pak bály.“ „Lékaři dycky říkali, kdo křičí, tak ho nechte. To byli většinou pacienti v šoku, nebo v tranzu.“ „No, museli jsme být pořád připraveni na příjem, kolikrát když nebyl příjem a my jsme si šli lehnout, tak už za námi běželi zdravotníci, ať jdeme zpátky. To se nás nikdo neptal, jak dlouho jsme sloužili předtím, jestli máme hlad, to jsme byli ve sterilním, tak jsme nemohli ani jíst. Tak nám zdravotníci dávali aspoň kostku cukru do pusy.“ Takto na těžkosti vzpomíná chirurgická sestra paní Jiráková. Paní Štoudková vzpomíná na dřinu při přesunu a znovuzřizování nemocnic, na pacienta s poraněnými očima. „Já jsem nejhůř snášela, když byly poraněné oči. Doted' si pamatuji jednoho pacienta. Museli jsme ho přivazovat. Přišel o oči při výbuchu miny, bojoval u Kyjeva a až na Slovensku se mu stal ten úraz. Povídala jsem si s ním. On se mě jednou zeptal, že by rád věděl, jak vypadám. Já jsem mu říkala, že jsem normální holka. Zeptal se mě, jestli by mi nemohl ohmatat obličej. Doted' si pomatuju jeho prsty na obličej. To jednou o Vánocích vojáci přitloukli na stranu stolu větev. No a já jsem jí ozdobila chomáčky vaty. Taky jsem pak za to dostala vyhubováno, že je vaty nedostatek, abych neplýtvala. No, a tenhle voják se mě zeptal, že by si chtěl na stromeček sáhnout. Říkala jsem mu: "Ale nesmíš mi utéct." Slíbil mi to, tak jsem ho vzala ke stromku. Ještě ted' vidím, jak se dotýká větvíček. A on mě říkal: "Ty jsi taková hodná na mě, ta co tady byla večer, na nás moc hodná nebyla," (to byla moje sestra). A zeptal se mě: "Ty by sis mě vzala?". A já mu

řekla, že možná ano. A on se tak jako uklidnil. No, ale válka nebyla hrozná jen pro vojáky, možná ještě víc pro civilisty, tolik poraněných dětí od min! My jsme se starali i o civilisty.“

Rozdílné náročné podmínky popisuje MUDr. Singer a paní Kostíková, ti působili v předních liniích fronty, po ošetření byli ranění odvázeni to týlu. Avšak byli blíže smrti a bezprostřednímu utrpení raněných. Z bitvy o Sokolovo doktor Singer vzpomíná: *„Hned jak jsme přišli na tu řeku, na ten břeh, tak tam byla nějaká opuštěná chata, protože se kolem střílelo, takže sedlák, který tam bydlel, se už odstěhoval, tam jsem honem řekl sestřám, aby vyložily na nejbližší stoly materiály - obvazy. Já si pamatuju konkrétně, můžu říct, že jsem mu zachránil život. Asi nějakou bombou z letadla, která v blízkosti explodovala, dostal zásah do ruky, tomu to trefilo loket do té míry, že ten loket skutečně visel na kůži a snad na nějakých cévách. A na to jsme ani nebyli vybaveni, my jsme byli prapor. A prapor má celkem snad 600, 800 až tisíc lidí vůbec a nemá operační stoly, neměl ani chirurgii. Tak to sem zastavil proti vykrvácení. Ze zdrojů těch brašen.“* Dále vzpomíná: *„Zažili jsme v naší blízkosti: jedna ruská sestra ztratila obě ruce, víte, strašný věci. Tak takoví samozřejmě pak celý život trpěli nejenom bolestí té rány, ale právě i tím, že budou vyloučeni, omezení v tom, co budou moci dělat. A to dělá veliké příkoří. To už v psychiatrii jsou kapitoly, jak postupovat s takovými pacienty.“* Stejně jako paní Jiráková i MUDr. Singer vzpomíná na dlouhou pracovní dobu. *„Já si pamatuji situace, například blízko pod Duklou, někde v tom stanu, jsme pracovali tak dlouho, než jsme přímo při práci usnuli. Tak ve vedlejší místnosti si lehli na slámu a ti ostatní mezitím pracovali. A také byly případy, že pracovali 14 hodin pořád.“* Paní Kostíková, která působila na pozici vrchní sběračky raněných, vzpomíná na střelbu a bunkry, zemljanky, v kterých žili, na úrazy od granátu a střepin: *„A dva kluky, někde na minu naskočili a našli jich vojáci na poli. Nohy byly strašně poraněny. To jedna noha až ke kosti, bylo to maso rozdělané. Tak to sem obvazovala.“* Při vzpomínce na smrt se paní Kostíková krátce odmlčela: *„Sedla jsem a najednou ten šofér, co s koňma chodil, akorát obědval. Tak taky chudák přišel o život. Zabítý byl. A já vešla vedle něho a tep nebyl. Hned byl hotový, protože mu do hlavy střelil (sniper).“* *„A to jednou tam v Tarnopolu, zapomněla jsem říct, byli obklíčení Němci a my na té straně byli ve vesnici Domamorovče a stáli sme tam a tam najednou chemik, byl voják, tak jak šel po zákopy, hlavu vystrčil a Němci, šli Němci, tak on honem volal důstojníkovi, no tak hned odkryli boj, to víte, všechny lehli (zemřeli). Jak šli, tak tam lehli (Němci).“* paní Kostíková měla i vlastní zkušenosti se zraněním, jednou byla lehce zasypána granátem, lehce raněna kulkou do ramene a onemocněla tyfem: *„Léky žádné*

nedávali. Když horečky byly, přikládali na nohy a na hlavu mokrý studený obklad. No a dlouho sem tam byla a nemohla chodit. Tak dvě sestry pod ruky mě vzaly a učily mě chodit. Ale vyléčila jsem se z toho. A už mě poslali zpátky do pluku.“

11.7.5 Co pomáhalo překonávat těžké situace

Odhodlanost pomáhat a morální síla jsou pro všechny orátory společné. „Tak jak říkám, už od malička mě rodiče vedli k tomu, abych se snažil lidem, kteří to potřebují, pomáhat. Už od malička jsem v tom směru něco pocítil a měl jsem větší radost, když jsem něco mohl dát a viděl, že to budí radost, než když jsem dostával.“ „Já bych řekl, možná to zní vám směšně, ale to, že jsem byl vychován, že člověk se má každým lidem snažit pomáhat, kteří to potřebují. Tak to už z toho vyplývá, že?“ odpovídal MUDr. Singer. „To, že jsem voják a pomáhám osvobodit vlast od Němců, to mě uspokojovalo, a hodně. Já docela byla ráda, že jdu na vojnu. Že budu pomáhat a vlast střežit. To bylo hrozné. Němci byli v naší vesnici.“ „Děcka a zemědělstvo, co sme dělali. A na všechno se zapomíná, jak práce je, a to, i jak odjížděli od maminky (již po válce), rozbrečela jsem se a povídám, já maminku už nevidím. Ale překonalo se to, táta mě upokojoval, neplač, máš manžela a děti, tak nemysli na maminku. Povídám, dyť to je maminka, já nechala ji tam, no ještě sestra tam zůstala.“ takto vzpomínala paní Kostíková. Paní Štoudková vzpomínala: „Myslím, že to byl můj optimismus, můj postoj. Válka byla hrozná. Přeju si, aby jste už vy nikdy nemuseli zažít válku.“ MUDr. Singer: „Mohu na závěr říct svůj názor. Válka je nejstrašnější věc na světě a dá-li Pán Bůh, tak lidi přijdou na lepší rozum a naučí se v míru žít spolu.“

12 Diskuze

12.1 Dobrovolný vstup do čs. jednotky, jeho důvody a okolnosti

Svoboda, vlast, rodina. Tak by se daly shrnout hodnoty, za níž mnoho Čechoslováků a nejen jich bojovalo ve 2. světové válce. Nejsilněji by se dal charakterizovat vstup do čs. jednotek pod heslem „vlastenectví“. Všichni narátoři chtěli bránit vlast. Vznik Čs. republiky v roce 1918 byl stále silným emočním zážitkem a vlastenectví bylo v lidech pěstováno. Volyňští Češi, kteří žili obklopeni jinými národnostmi, stále udržovali tradice a jazyk. Po podepsání Mnichovské dohody většinový názor Čechů boj za vlast. Akceptování dohody a demobilizace znamenaly národní šok a otřes. Tento jednotný fenomén vlastenectví, vyskytující se u všech narátorů potvrzuje ve své dizertační práci Alena Vitáková. Tento motiv vlastenectví se dle Vitákové vyskytuje nejčastěji. Dále to je motiv vzoru, někoho kdo už v armádě je, tento motiv potvrzuje ve vzpomínkách i paní Štoudková „*Moje setra tam šla, můj bratr bojovat u partyzánů.*“, u paná Štoudkové se mohlo místit více důvodů. Naivita „*Ale tehdy mně bylo 15 let. Takže jsme u odvodů, to bylo už v roce 1944, řekla, že mi bylo osmnáct. Byla jsem vysoká a vyspělá, takže mě to uvěřili.*“ a únik z těžkých podmínek „*No a já nechtěla zůstat doma*“ tento důvod měla patrně i paní Jiráková, ta však neutíkala z domu, ale z těžké situace v bombardované železniční nemocnici, kde pracovala. Lékař Singer neuvádí přesný důvod, ale z jeho životního příběhu emigranta, zkušenosti práce v ruské nemocnici a postoje k životu je motiv patrný. „*No, vcelku se ví, že úroveň ruské medicíny byla proti evropské spíše zaostalá. Takže to v tom ohledu nic nového. Byli jednotliví profesori, kteří cestovali do ciziny a přednášeli, ale průměr nebyl tak dobrý. Tak tam jsem se nemohl moc naučit.*“ Následoval brzký odchod do právě se tvořící čs. armády. Jeho důvody vzhledem k věku a zkušenostem byli pravděpodobně racionálněji uvážené, než u předešlých mladých dívek. Neměli bychom zapomenou i na nedobrovolný vstup. Při mobilizaci, pokud čs. občan (netýkalo se to žen) se nepřihlásil k povinnému odvodu, hrozilo mu vězení. Volyňským Češkám došel dopis o odvodu, jako paní Kostíkové, nebo měli na výběr buď pracovní nasazení, nebo vstup do armády. U narátorů, představující výzkumný vzorek zdravotníků působících na Východní frontě vyplývá ještě další motiv a to pomáhat druhým. MUDr. Singer : „*člověk se má každým lidem snažit pomáhat, kteří to potřebují.*“ *Už od malička jsem v tom směru něco pocítil a měl jsem větší radost, když jsem něco mohl dát a viděl, že to budí radost, než když jsem dostával.*“

Paní Kostíková: „že já pomáhám“ Paní Jiráková: „kdybych si měla zase vybrat, co bych chtěla dělat tak bych si zvolila zase práci zdravotní sestry.“ A na závěr paní Štoudková, která „měla dobré srdíčko.“ a v jejím vyprávění se jsem se setkávala s individuálním a pěkným vztahem s nemocnými. Během žádného rozhovoru nedošlo k lítosti nad vstupem a působením v čs. voj. jednotce. Spíše lítostí nad válkou, jako takovou. Ráda bych zde zmínila i vstup do čs. jednotek na jiných frontách. Fronta z Východu šla přes Československé území (Podkarpatskou Rus a Slovensko). Zde byli Čechoslováci, a tak vstup do armády mohl být často povinný. Naopak na Západní frontě a Středním východě vstupovali vojáci do armády dobrovolně s cílem porazit Německo. Probíhaly zde také povinné mobilizace, většinou se týkaly emigrantů. Avšak i zde docházelo k povinným odvodům z důvodu mobilizace. Vzpomeňme na odchod velkého množství vojáků, při stahování se z obsazované Francie museli z důvodu povinné mobilizace narukovat. Avšak „exilová“ vláda mobilizaci zrušila a byla poté překvapena množstvím zbylých čs. „vojáků“, kteří se dostavili k evakuaci do Velké Británie. Také mnoho žen (zdravotnic) na těchto frontách pracovalo v pomocných sborech. Většinou se, stejně jako muži, chtěly zapojit do odboje. Objevovaly se i jednotlivé případy povinného vstupu k pomocným jednotkám, nebo hrozilo povinné přidělení práce. Avšak nehrozily zde tak těžké práce, jako v Sovětském svazu. (Český svaz bojovníků za svobodu. 1992; s. 7-14; Kreisonger, 2013; Perutková, 2012; Václavík, 1946. s. 50 a 155; Emmert, 2012, s. 37-52; Scheinpflugová, 1947, s. 414-590)

12.2 Uniforma

Není cílem v práci popsat jednotlivé podoby vojenských stejnokrojů. Chtěla jsem upozornit na společný fenomén u všech narátorů a tím bylo specifické označení zdravotníka. Z výpovědí narátorů vyplývá, že zdravotníci na Východní frontě nenosili odlišné uniformy. Jen byli označeni červeným křížem na rameni a poté dle nutnosti v nemocnicích nosili pláště. Podoby vojenských uniforem se po dobu války vyvíjeli. MUDr. Singer ve vzpomínkách zmiňuje změnu z anglických lehkých „battle dress“ na teplé vatové sovětské uniformy. Později také vzpomíná, že čs. jednotky spadaly pod Rudou armádu a tam měly sovětské uniformy a obyvatelé byli zmateni, později dostaly anglické uniformy, tím došlo k odlišení od sovětů. Avšak někteří civilní obyvatelé se domnívali, že jich přišli Angličané.

Označení zdravotníka ve frontové linii je také důležitým ochranným znakem. Dle Ženevské konvence osoby, které mají znak červeného kříže, nebo půlměsíce v bílém poli podléhají

speciální ochraně a měly by být uchráněny palbě, zajetí apod. Lodě Červeného kříže byly jediné, které ve vodách Středozemního moře pluly osvětlené. Bohužel ve válce pravidla pozbývají svou platnost. „Tak jak se na celém světě chrání, že je daleko vidět červený kříž a ta ženevská dohoda káže, tam se nesmí útočit. A Němci říkali, že Rusové schválně tam schovávají svoje vojáky, s kterými zdravotníci nemají co dělat.“ Vzpomíná MUDr. Singer. (Firt, 1947, s. 144)

12.3 Zdravotní pomůcky a léky

Dalo by se shodně odpovědět jedním slovem nedostatek. Na tomto fenoménu se shodují jak moji narátoři, tak téměř všichni veteráni vypovídající v Paměti národa. Potvrzují to i ve svých pracích Alena Viták a Eva Vydrželová. Alena Vitáková se ve své dizertační práci věnuje ženám v čs. armádě v SSSR. Ve své práci věnuje zdravotnicím několik kapitol, v nichž na základě studie historických pramenů a ze vzpomínek jednotlivých zdravotnic zmiňuje nedostatky v materiálech a lécích. Eva Vydrželová ve své diplomové práci zjišťovala vliv 2. sv. v. na život přeživších. Dělal rozhovory s přeživšími a mezi jejími orátory je i zdravotní sestra. Ze všech výpovědí narátorů je nedostatek shodným fenoménem.

Jak i dnes vidíme, východní část Evropy je stále pozadu, co se týče vybavenosti zdravotní péče, poskytovaných službách a moderního vybavení. Stejně to platilo i v době války. Jak vzpomínal MUDr. Singer Ruské zdravotnictví nebylo na příliš vysoké úrovni, lidé v Rusku v roce 1939 nežili na příliš vysoké úrovni. A tak, když byl Sovětský svaz napaden Německem, podmínky se zhoršovaly. Války vznikaly na některých místech téměř náhle, jak vzpomíná MUDr. Singer.

Dle dostupných zdrojů a setkáním se s archiváliemi našich jednotek na Západní frontě a Středním východě. Lze konstatovat, že zde byla situace lepší. Zdravotní složky čs. armády byly standardně vybavené. V Anglii dostávali materiál a léky do své ambulance a nemocnice. Fungovala zde péči o naše vojáky v anglických nemocnicích. Na Středním východě byla naše jednotka také zásobována. V archiváliích jsem se nesešla se zmínkou o akutním nedostatku čehokoli, správou naše jednotky spadaly pod Britské velení. To se o své vojáky dostatečně staralo.

Na všechny fronty byly červeným křížem, a to jak mezinárodním tak Československým, posílány balíčky s materiály a léky. Byly dodávány sanitky. Různé čs. spolky a naši krajané v Americe, Palestině apod. posílali balíčky se zdravotnickým materiálem a léky. Průmyslu nějakou dobu trvalo přizpůsobit se situaci a zlepšit dodávky aktuálně potřebného zboží. Proto lze říci, že s prodlužující se dobou války se zlepšovaly dodávky a kvalita zdravotnického materiálu. Důležitým objevem v průběhu války se stal penicilin, i když používat se začal spíše po válce. V době války byly také dosti rozdílné poměry a výbava zdravotníků např. v Sovětském svazu a poté amerických zdravotníků, jejichž zdravotní péče a organizace byla na dobré úrovni. (VÚA-VHA. *Spisy zdravotní*; VÚA-VHA. Hammersmith; *Interwiev s MUDr. Singerem*)

12.4 Náročné podmínky zdravotníků

Jen těžko se nám dnes představují situace, které prožívali lidé ve 2. světové válce. Často se dnes uchylujeme k hodnocení jejich postojů, úmyslů a dobrých, nebo naopak špatných skutků. Je však vždy nutné podívat se na události z více úhlů a získat co nejvíce informací. Jistě se všichni dnes shodneme, že to byly velmi těžké podmínky. Jak pro zdravotníky, tak pro všechny vojáky a civilisty.

Pro vojáky, včetně zdravotníků byla na Západní frontě velmi náročné čekání. Chtěli se aktivně zapojit do bojů proti Němcům. Místo toho stále probíhala cvičení a jednotka se za dobu války několikrát přesunula v rámci Anglie. Panovala zde stísněná nálada. Pak přišlo přemístění a obléhání přístavu Dunkerque. Zde došlo k prvnímu opravdovému nasazení a zdravotníci zde prováděli skutečná válečná ošetření. Poněkud jiná situace panovala na Středním východě. Zde naše jednotky prováděly jen výcvik, později však byly zapojeny do reálných válečných úkolů, z nichž nejnáročnější bylo bezesporu hájení přístavu Tobruk. Náročné podmínky pro zdravotníky zde představovaly zvláště exotická onemocnění, jako malárie a hnisavé kožní záněty. Jako zdravotníci zde působili lékaři a vybraní vojáci jako ošetřovatelé. Na Západní frontě i na Středním východě se zdravotníci museli vypořádat s otázkou uplatnění. Lékařů bylo nadbytek a tak pracovali mimo armádu, nebo na pozicích nižších než byla jejich kvalifikace. Ženy zde do armády nemohly vstoupit, proto musely buď pracovat v civilních službách (jako mnohé čs. ošetřovatelky ve Velké Británii) nebo

v pomocných službách britské armády. (Interwiev s *MUDr. Singerem*; Singer, 2012, s. 297-302; Kutnohorská, 2010, s. 96-98)

Východní fronta představovala pro zdravotníky největší míru zátěže. Nedostatek materiálu a pomůcek. Nedostatek zdravotnického personálu. Proto mnozí dělali dlouhé hodiny a čekali na vystřídání. Velké množství zraněných a padlých. Práce za stálého zvuku palby, často ve stálém ohrožení života. Setkávání se s konkrétními tragickými příběhy lidí, kteří přišli o zrak nebo končetiny. Neměli bychom zapomínat ani na naše zdravotníky, kteří působili v partyzánských jednotkách. Podmínky zde byly velmi náročné (VÚA-VHA. Organizace zdrav. služby sam. pěší brigády)

Takovéto fyzicky i psychicky náročné podmínky se často na veteránech podepsaly, a to ve všech oblast života v psychické, fyzické, sociální a spirituální. Jak také ve své diplomové práci potvrzuje Eva Vydrželová (2015).

12.5 Co pomáhalo překonávat těžké situace

Zde by mohl následovat výčet ctností jednotlivých narátorů, jako je touha pomáhat druhým, nasazení vlastního života, touha pomoci osvobodit vlast od nacistů, dobré rodinné vztahy. Lucius Caecilius Firmianus Lactantius napsal: „*Bez statečnosti jsou všechny ctnosti jako vdovy*“. Pro překonání těžké situace je vždy důležitá motivace a opora. Oporou jistě byla přítomnost dalších osob, sdílejících stejné ideály a osud. Motivací byla snad svoboda a naděje na lepší budoucnost.(Doležal, 2006, s. 7; Interwiev)

13 Závěr

Na téměř dva roky jsem zaměřila pozornost ke 2. světové válce. První důkladné seznamování s historickými fakty, které zabíhalo hlouběji než výuka na střední škole, mě často překvapilo, a to bohužel ve špatném smyslu. Daly se však nalézt silné a pozitivní okamžiky historie, zvláště pokud se jedná o naši historii. Byli jsme pevný a nadšený stát. Zvláště lidé, kteří se rozhodli, často v mladším věku, než jsme my studenti, opustit vlast a dobrovolně vstoupit do armády. Jejich silný morální postoj je obdivuhodný.

Po seznámení se s čistě historickými fakty jsem začala pátrat po zdravotnické historii během války, po zdravotnicích. Válka je plánování ničení něčeho nebo někoho a zdravotníci jsou tou částí armády, která dělá opak. Zachraňují, ošetřují. Bývalý německý prezident Hosrt Köhler řekl: *„Lidé by neměli umírat rukou druhého člověka, nýbrž v jeho náručí.“* Právě zdravotníci jakoby napravovali některé křivdy války. Avšak o zdravotnicích se příliš nepíše, neví se o nich. Žádné odborné publikace, žádné knihy. Byla jsem velmi ráda, že mohu touto malou prací přispět k otevírání další části naší historie.

Postupem času jsem zjišťovala, že je mnoho informací, nejsou však setříděné (viz. VHA). Dále jsem nestihla projít všechny archivní prameny, které jsou k dispozici. Když jsem procházela archiválie VHA, byla jsem na začátku bádání, a dnes už vím, že jsem z nich nevyčerpala vše podstatné. Dále jsem nestihla projít archiv ČSČK, archiv Ministerstva vnitra.

Za velký přínos osobní, ale i přínos do mé práce, považuji rozhovory a setkání s válečnými veterány. *„Veliká je síla paměti. Až jímá hrůza z toho obrovského, nekonečného bohatství! Co je v paměti, je i v duši.“* (sv. Augustin). Za další velký úspěch považuji zveřejnění a alespoň částečné zpracování zdravotní péče z archiválií. Zvláště z oblasti Blízkého východu. Na toto téma jsem nenašla jediný článek a sama jsem byla překvapená čs. aktivitou zde. (Doležal, 2006, s. 7)

Skrze fenomény a studium archiválií jsem se snažila přiblížit aktivity, pocity a každodenní život zdravotníků během druhé světové války. Bohužel se mi nepodařilo objevit a zkontaktovat zdravotníky, kteří působili na Západní frontě nebo na Středním východě. Přesto se domnívám, že má práce poskytuje zajímavé a nové informace o našich zdravotnicích za 2. světové války.

Skrze fenomény a studium archiválií jsem se snažila přiblížit aktivity, pocity a každodenní život zdravotníků během druhé světové války. Bohužel se mi nepodařilo objevit a zkontaktovat zdravotníky, kteří působili na Západní frontě nebo na Středním východě. Přesto se domnívám, že má práce poskytuje zajímavé a nové informace o našich zdravotnících za 2. světové války.

Zdravotnictví je obor zabývající se spíše budoucností a vývojem. Historie je vždy obohacující a díky ní můžeme zlepšovat budoucnost. 2. světová válka byla obrovským smutným konfliktem tohoto světa. Nakonec však pravda zvítězila a díky zdravotníkům, doufám, i láska. Vždyť jádrem ošetrovatelství je pomoc, soucit a láska k druhým. Na závěr bych ráda vzdala úctu všem, kteří, přestože byli jakkoli nuceni vstoupit do války, bojovali za vlast a za lepší dnešek. A ocenila ty, kteří vstoupili do čs. vojenských jednotek dobrovolně, aby se postavili na stranu práva a pravdy. Historie má proto svou důležitou roli, dává smysl a možnost lepší budoucnosti.

14 Seznam zdrojů

Tištěné zdroje

1. BROD, Toman. 1967. *Tobrucké krysy*. Praha: Svaz protifašistických bojovníků v Našem vojsku
2. Český svaz bojovníků za svobodu. 1992. *Ženy bojující*. V zahraničních jednotkách za druhé světové války. Praha: Naše vojsko. ISBN: 80-206-0363-8
3. ČORNEJ, P., ČORNEJOVÁ, I., PARKAN, F., KUDRYS, M.. 2006. *Dějepis pro střední odborné školy*. Praha: SNP – pedagogické nakladatelství, akciová společnost. ISBN: 80-7235-194-X
4. DOLEŽAL, Miloš. 2006. *Proti zlému krompáč a lopatu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství. ISBN: 80-7195-005-X
5. EMMERT, František. 2012. *Československý zahraniční odboj za 2. světové války na západě*. Brno: CPress. ISBN: 978-80-251-2756-8 112str.
6. EMMERT, František. 2015. *Československý odboj za druhé světové války*. Praha: Mladá fronta a.s.. ISBN: 978-80-204-3886-7
7. FIRT, Leopold. 1947. *Od Eufratu až po Běnghazi*. Praha: Práce
8. HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN: 80-7367-040-2
9. KOSATÍ, Pavel. 2011. *České okamžiky*. Praha: Torst. ISBN: 978-80-7215-412-5
10. KREISONGER, Pavel. Hana Kleinová, *čs. příslušnice u britských ATS na Středním východě*. *Historie a vojenství: Časopis vojenského historického ústavu*. 2013, 62(2), 91-99. ISSN: 0018-2583
11. KUTNOHORSKÁ, Jana. 2009. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada. ISBN: 978-80_247_2713_4

12. MAREK, Jindřich. 2015. *Armáda barikád, přípravy povstání a velitelská odpovědnost za boje na pražských barikádách v květnu 1945*. Praha: Vojenský historický ústav. ISBN: 978-80-7278-653-4
13. NÁLEVKA, Vladimír. 2014. *Druhá světová válka*. Praha: Triton. ISBN: 978-80-7387-669-2
14. SCHEINPFLUGOVÁ, Olga. 1947. *Český román*. Praha: Fr. Borový
15. SINGER, Gustav. 2007. *Židé v boji a odboji. Rezistence československých židů v letech druhé světové války*. Uspořádala Zlatica Zudová-Lešková. Praha: Historický ústav AV ČR. ISBN: 978-80-7286-115-6
16. ŠPANĚL, Otakar. 1945. *Československá armáda druhého odboje*. Praha: Orbis
17. TIGRID, Pavel. 1988. *Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu*. Praha: XYZ. ISBN: 978-80-7388-756-8
18. VALIŠ, Zdeněk. Sokolovo: první bojové vystoupení čs. vojáků na východě. *Historie a vojenství: Časopis vojenského historického ústavu*. 2013, **62**(1), 38-62. ISSN: 0018-2583
19. VONDRÁČEK, Vladimír. 1988. *Konec vzpomínání*. Praha: Avicenum

Elektronické zdroje:

20. Campbell, D'Anna. Women in Combat: The World War II Experience in the United States, Great Britain, Germany, and the Soviet Union. In: *Society for Military History*. [online]. 1993, **57** (2), 301-323. [cit. 2016-12-02]. Dostupné z: <http://americanhistoryprojects.com/downloads/ww2/combat.pdf>
21. ČEJKA, Petr. 2. československá samostatná paradesantní brigáda v Sovětském svazu. In: *Československá lidová armáda*. [online]. [cit. 2016-01-14]. Dostupné z: <http://www.csla.cz/armada/druhyvojsk/vysadkovevojsko16cspb.htm>

22. FLOSMAN, Martin. 2009. *Mjr. Hugo Vaniček*. Praha. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, Církevní dějiny. Vedoucí práce: Tomáš Petráček. [online]. [cit. 2016-14-02]. Dostupné z: file:///C:/Users/Mark%C3%A9ta/Downloads/DPTX_2007_1_11260_KDIP000_49166_0_36831.pdf
23. GELBIČ, Michal. 2015. *Český a slovenský legion v SSSR (1939-1942)*. [online]. 2016, [cit. 2016-01-12]. Dostupné z: <http://www.czechpatriots.com/cslegion.php>
24. HNĚLIČKA, Jan. 2012. *Československá zahraniční armáda na středním východě během druhé světové války*. Liberec. Středoškolská odborná činnost. Gymnázium Františka Xavera Šaldy. Vedoucí práce: Jan GOLL. [online]. [cit. 2016-12-02]. Dostupné z: <https://socv2.nidv.cz/archiv34/getWork/hash/23b69368-743c-11e1-be9d-faa932cbcfda>
25. CHARITA ČESKÉ REPUBLIKY. 2012. *V květnových dnech 1945 významně pomáhala katolická Charita*. [online]. 2016 [cit. 2016-12-023]. Dostupné z: <http://www.charita.cz/o-charite/z-historie/clanky-o-historii-charity/v-kvetnovych-dnech-1945-vyznamne-pomahala-katolicka-charita/>
26. JUKL, Marek. 2005. *Ženevské úmluvy a dodatkové protokoly. Český červený kříž*. [online]. 2016, [cit. 2016-17-04]. Dostupné z: <http://www.cervenyriz.eu/cz/mhp/konvence.htm>
27. KRYSLÍK, Tomáš. 2013. *Československé vojenské jednotky na východě 3*. In: *Tomáš Kryslík*. [online]. 23. 5. 2013 [cit. 2016-01-04]. Dostupné z: http://tomaskrystlik.blogspot.cz/2013/05/ceskoslovenske-vojenske-jednotky-na_23.html
28. LIGHT, Sue. *The Second World War, Locations of British General Hospital during WW2, Taken from documents held at The National Archives: WO222/1568*. In: *Scarletfinders*. [online]. [cit. 2016-13-02]. Dostupné z: <http://www.scarletfinders.co.uk/112.html>
29. PERUTKOVÁ, Jana. 2012. *Vznik a působení 1. Československého armádního sboru na východní frontě*. Plzeň. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni, katedra

- historických věd. [online]. [cit. 2016-14-02]. Dostupné z: <https://otik.uk.zcu.cz/bitstream/handle/11025/2975/Bakalarska%20prace-Jana%20Perutkova.pdf?sequence=1>
30. PLACHÝ, Jiří. Jak fungovalo ministerstvo obrany v Londýně. In: *Vojenský historický ústav*. [online]. [cit. 2016-18-02]. Dostupné z: <http://www.vhu.cz/jak-fungovalo-ministerstvo-obrany-v-londyne/>
31. Post Bellum, 2001, Paměť národa [online]. [cit. 2016-29-01]. Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/>
32. SCS.ABZ.CZ.: Slovník cizích slov [online]. [cit. 2016-18-02]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>
33. STARÁ, Vladimíra. 2012. Zdravotní služba československých vojenských jednotek ve Velké Británii (1940-1945). Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze, pedagogická fakulta. Vedoucí práce: Lubor VÁSLAVŮ. [online]. [cit. 2016-14-04]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/102439/>
34. ŠUSTEK, Vojtěch a kol. Pražské povstání květen 1945, boje o radniční budovy. [online]. [cit. 2016-02-02]. Dostupné z: <http://www.ahmp.cz/povstani/>
35. TERRY, Garrett. 2013. Dr Karel Machacek's extraordinary journey. In: *Canvey island. Org.* [online]. 2. 11. 2013 [cit. 2016-14-02]. Dostupné z: http://www.canveyisland.org/page_id__2371.aspx
36. VITÁKOVÁ, Alena a KLUSÁK, Miroslav. 2008. *Československé ženy v britských pomocných službách*. In: *Československé ženy*. [online]. 2008 [cit. 2016-12-02]. Dostupné z: <http://www.zeny-bojujici.cz/vystava/ceskoslovenske-zeny-v-britskych-pomocnych-sluzbach>
37. VITÁKOVÁ, Alena. 2015. Ženy v řadách čs. vojenské jednotky v SSSR v letech 1942-1945. Některé aspekty jejich přítomnosti v armádě. Brno. Disertační práce. Masarykova universita v Brně, Filosofická fakulta, Historický ústav. Vedoucí práce: Libor Vykoupil. [online]. [cit. 2016-03-04]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/64872/ff_d/

38. VITÁSKOVÁ, Alena a KLUSÁK Miroslav. 2008. Československé ženy bojující v zahraničních jednotkách za II. světové války. [online]. [cit. 2016-03-02]. Dostupné z: <http://www.zeny-bojujici.cz/uvod>
39. W. Viktor. 2002/2003. V armádě. In: *Maskil* . [online]. 3(5763). [cit. 2016-12-02]. Dostupné z: <http://www.maskil.cz/15/index.htm>
40. WILD, Chris. 1945 *Elizabeth in the army*. [online]. 2015. [cit. 2016-12-02]. Dostupné z: <http://mashable.com/2015/04/22/queen-elizabeth-army/#P6xkYXjtukq5>
41. ZETOCHOVÁ, Dita. 2013. History of faculty. In: *University of Defence, Faculty of Military Health Sciences in Hradec Králové*. [online]. 2013 [cit. 2016-14-02]. Dostupné z: <http://www.unob.cz/en/fmhs/faculty/Pages/History-of-Faculty.aspx>

Vlastní zdroj

42. František Starý. 2003. *Memoirs*. Soukromí archiv rodiny, Praha

Rozhovory

43. Jiřina Jiráková, 2015. Interview s válečnou veteránkou a bývalou zdravotnicí. Praha 16. 6.
44. Julie Kostíková, 2016. Interview s válečnou veteránkou a bývalou zdravotnicí. Pomezí 4. 4.
45. MUDr. Gustav Singer, 2015. Interview s válečným veteránem a lékařem. Praha 22. 6.
46. Paraska Štoudková, 2015. Interview s válečnou veteránkou a bývalou zdravotnicí. Blansko 25. 6.

Archivní prameny, Vojenský ústřední archiv –Vojenský historický archiv Praha.

Nezpracované archiválie Čs. polní nemocnice na Středním východě

47. VÚA-VHA. Praha. Fond Z – fronta, kart. Hammersmith (nezpracované), sl. *Čs. voj. nem. Hammersmith.*, sign 1/1

Nezpracované archiválie Vojenská nemocnice ve Velké Británii

48. VÚA-VHA. Praha. Fond SV, kart. 4. Voj. nem. (nezpracované), sl. *Válečný deník 15. 6. 1942 – 29. 7. 1943.* sign 1/1

49. VÚA-VHA. Praha. Fond SV, kart. 4. Voj. nem. (nezpracované), sl. *Trvalé platné rozkazy, nařízení a domácí řády.* sign 20/3

50. VÚA-VHA. Praha. Fond SV, kart. 4. Voj. nem. (nezpracované), sl. *Spisy důvěrné.* sign 21/3

51. VÚA-VHA. Praha. Fond SV, kart. 4. Voj. nem. (nezpracované), sl. *Spisy obyčejné.* sign 22/3

52. VÚA-VHA. Praha. Fond SV, kart. 4. Voj. nem. (nezpracované), sl. *Spisy zdravotní.* sign 23/3

Nezpracované archiválie zdravotnické služby 1. československého armádního sboru

53. VÚA-VHA. Praha. Fond SSSR (IV), kart. 1. (nezpracované), sl. *Seznam zdravotníků.* sign. 1/7, 9, 10, 11

54. VÚA-VHA. Praha. Fond SSSR (IV), kart. 1. (nezpracované), sl. *Organizace zdrav. služby sboru 13. 6. 1944.* sign 1/1

55. VÚA-VHA. Praha. Fond SSSR (IV), kart. 1. (nezpracované), sl. *Organizace zdrav. služby sam. pěší brigády.* sign 1/2

56. VÚA-VHA. Praha. Fond SSSR (IV), kart. 1. (nezpracované), sl. *Vál. deník – zdrav. služby 1. čs. arm. sboru .* sign. 1/5

57. VÚA-VHA. Praha. Fond SSSR (IV), kart. 1. (nezpracované),sl. Dotazníky. sign. 1/12, 13, 14, 15
58. VÚA-VHA. Praha. Fond SSSR (IV), kart. 2. (nezpracované),sl. Dotazníky zdrav. personálu, ošetřovatelky. sign. 1/28
59. VÚA-VHA. Praha. Fond SSSR (IV), kart. 6. (nezpracované), Korespondence 1944 (7. 4. – 18. 12.). i. č. 42
60. VÚA-VHA. Praha. Fond SSSR (IV), kart. 6. (nezpracované), Korespondence 1944 (4. 1. – 16. 5.). i. č. 43

15 Seznam vyobrazení

15.1 Seznam obrazových příloh

Fotografie č. 1 MUDr. Gustav Singer

Fotografie č. 2 Julie Kostíková

Fotografie č. 3 Paraska Štoudková

Fotografie č. 4 Paraska Štoudková 1944

Fotografie č. 5 Vyznamenání ČSČK za obětavou a záslužnou práci

Fotografie č. 6 Sovětské medaile za odvahu

Fotografie č. 7 Zdravotníci 1. čs. arm. sboru v SSSR

Fotografie č. 8 Personál Červeného kříže, Černovice.

Fotografie č. 9 Výcvik 1. čs. sam. praporu v SSSR v Buzuluku 1942

Fotografie č. 10 30. volyňských děvčat zdravotního kurzu v Kyjevě

Fotografie č. 11 Stráž praporu

Fotografie č. 12 František Starý

15.2 Seznam textových příloh

Příloha 1: Rozhovor s MUDr. Gustavem Singerem

Příloha 2: Rozhovor s paní Jiřinou Jirákovou

Příloha 3: Rozhovor s paní Paraskou Štoudkovou

Příloha 4: Rozhovor s Julií Kostíkovou

Fotografie č. 1 MUDr Gustav Singer

Zdroj: vlastní

Fotografie č. 2 Julie Kostíková

Zdroj: vlastní

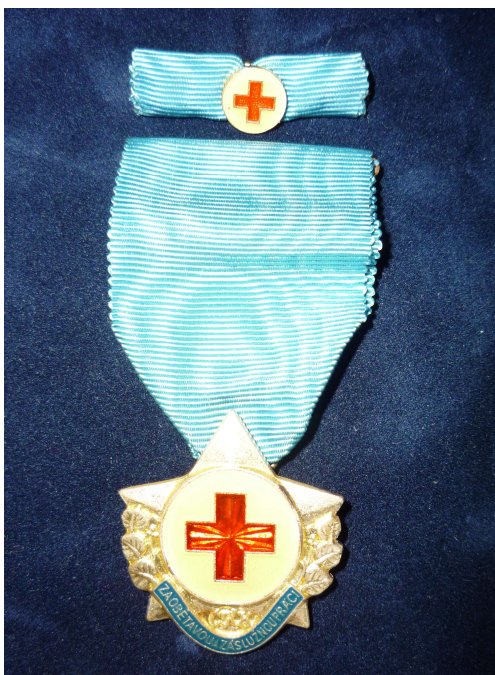
Fotografie č. 3 Paraska Štoudková

Zdroj: vlastní

Fotografie č. 4 Paraska Štoudková 1944

Zdroj: Paraska Štoudková

Fotografie č. 5 Vyznamenání ČSČK za obětavou a záslužnou práci

Zdroj: Julie Kostíková

Fotografie č. 6 Sovětské medaile za odvahu

Zdroj: Julie Kostíková

Fotografie č. 7 Zdravotníci 1. čs. arm. sboru v SSSR. Uprostřed MUDr. Gertruda Englová, první žena v seznamu přijatých odvodní komisí v únoru 1942

Zdroj: VÚA-VHA, fotoarchiv, fond, 1. čs. armádní sbor v SSSR ženy.

Fotografie č. 8 Personál Červeného kříže, Černovice.

Zdroj: VÚA-VHA, fotoarchiv, fond, 1. čs. armádní sbor v SSSR ženy.

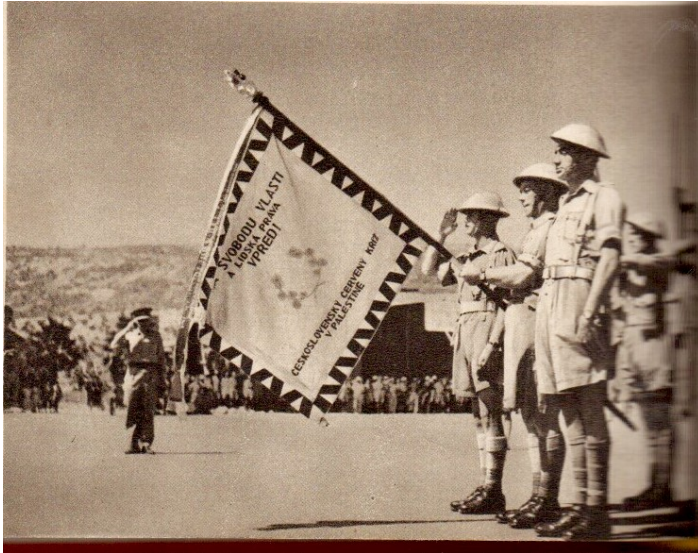
Fotografie č. 9 Výcvik 1. čs. sam. praporu v SSSR v Buzuluku 1942. Cvičení sanitní služby.

Zdroj: VÚA-VHA, fotoarchiv, fond, 1. čs. armádní sbor v SSSR ženy.

Fotografie č. 10 Celkem 28. volyňských děvčat zdravotního kurzu v Kyjevě.

Zdroj: VÚA-VHA, fotoarchiv, fond, 1. čs. armádní sbor v SSSR ženy.

Fotografie č. 11 Stráž praporu s Bojovou zástavou, kterou čs. jednotce na Středním východě věnoval v roce 1942 ČSČKv Palestině.

Zdroj: Firt, 1947, s. 208

Fotografie č. 12 František Starý

Zdroj: vlastní

Příloha1: Rozhovor s MUDr. Gustavem Singerem

Co Vás vedlo k tomu stát se lékařem?

To je hned ze začátku pro mne složitá otázka. Rodiče mysleli, že budu inženýrem. Blízko byla reálka, tu jsem absolvoval do maturity, a pak se mi zalíbila medicína. Musel jsem si rok doplnit, neboť oproti reálce jsme neměli latinu.

Vy jste měla latinu?

„Měla jsem rok, jenom rok“.

No, já taky.

Tak jak říkám, už od malička mě rodiče vedli k tomu, abych se snažil lidem, kteří to potřebují, pomáhat. Už od malička jsem v tom směru něco pocítil a měl jsem větší radost, když jsem něco mohl dát a viděl, že to budí radost, než když jsem dostával.

Vy jste se zaměřoval na oftalmologii, proč zrovna oftalmologie?

To čirou náhodou, a sice, vy víte, že jsem židovského původu. Jako takový jsem s manželkou v roce 1938 musel ukončit studium, když Rakousko bylo obsazeno. Já jsem akorát v té době už medicínu dostudoval, ale manželka měla jít do třetího semestru. Už nemohla.

Vy jste před vstupem do Čs. jednotky pracoval na Ukrajině a v Rusku, na jaké úrovni zde bylo zdravotnictví?

No, vcelku se ví, že úroveň ruské medicíny byla proti evropské spíše zaostalá. Takže to v tom ohledu nic nového. Byli jednotliví profesori, kteří cestovali do ciziny a přednášeli, ale průměr nebyl tak dobrý. Tak tam jsem se nemohl moc naučit. Ale bylo to tak: jako emigranta, když jsem přišel do Ruska, přidělili mě do ruské nemocnice. Ten, co mě tam zavedl, šel přímo za ředitelem a prosil ho. Řekl: „To je přítel Sovětského svazu, musel utíkat, prosím vás, abyste mu našel zaměstnání“. Potíž byla, že já jsem neuměl ještě rusky. Tak mě dali na začátku do laboratoře. Řekli si, že na bacily nepotřebují cizí řeč. A to byla náhoda, že na stejné chodbě, kde jsem chodíval k vedoucímu laboratoře, bylo také oční oddělení. A náhodou jednoho dne tam hledali jednu osobu, tak jsem šel na to oční. A byl jsem velmi rád, tedy za ten obor. (7:21)

Když jste byl už v Buzuluku v Čs. jednotce, probíhala nějaká zdravotní příprava, jak ošetřovat v boji, nebo jste šli bez přípravy?

Více méně bez přípravy, to všechny události se tak rychle vyvinuly.

Víte, kolik vás bylo zdravotníků ?

To vám nemůžu posloužit. Oni měli dokonce lékařskou školu na univerzitě a doplnili odbornost, jak to nazývali - nevím, takovým rychlostudiem. Ne pětiletým, ale asi dvouletým, to byly pak pomocnice k těm lékařům a od nich se učili další.

Jaké jste měli vybavení, od koho jste měli zdravotnické vybavení?

To vám těžko můžu říct, protože jedna věc je fakt, že ta oddělení, která ještě dělala na domácí půdě, tam byla možnost koupit sestrám brašny s obvazovým materiálem a takový věci. V Rusku už i to se těžko sehnalo...

Takže jste měli nedostatek toho materiálu?

Nedostatek, a musím se přiznat, že v době, když během bojů, kdy Rusové byli přepraveni přes Polsko Německem, tak ti obstarali také nějaké věci, získali jsme je v těch jako zásobních odděleních, oni si je nemohli vzít s sebou. Tak to se nám moc hodily taky.

Měli jste nějaké sterilní obvazy, nebo většina byla nesterilních, když jste kryli rány?

Ne, my jsme měli jako vedoucí zkušené lékaře, kteří to dovedli sortýrovat a říct, co je pochybného původu, nebo jak to bylo získáno, a tak doporučit to radši nepoužívat. Jedna věc byla jako důležitá během celého života našich bojů: to byla zrovna ta oblast, kde ten Američan Fleming vynalezl penicilin, že jo, a nějakým způsobem jsme jej přes dávkový posilky získali, ale fakt je, že po celou dobu mé činnosti byl velký nedostatek toho penicilinu.

Jak jste bojovali proti infekci v ráně?

No, tím starým způsobem, prostě nějakými domácími prostředky.

A infekce - byl to velký problém?

Infekce nebyla naším hlavním problémem. Vyskytovaly se, samozřejmě, protože bojovalo se v zimě, na jaře, prostě celý rok a někdy museli už v boji přímo udělat zákopy, kde se člověk - ten střelec trochu kryje před nepřítelem, tím zákopem, kde je někdy jen rozdíl 50m.

A vaše manželka byla ošetřovatelka? (18 min.)

Ano, fungovala jako ošetřovatelka. Ona totiž začala podle mého příkladu studovat medicínu, myslím asi tak v roce „34“, to jsme ještě bydleli v Rakousku.

No, já bych vám mohl říct, co by vás zajímalo, co jsme jako mohli poskytnout. Při boji, například si pamatuji takový ukrutnější boj, jak jsme se zúčastnily boje o Sokolovo, tak tam byla řeka a my jsme se dostali od kraje té řeky - tam byla naštěstí zamrzlá. Ale když jsme útočili na Sokolovo, to bylo v rukou Němců, tak začalo tání, my jsme měli ty teplé ruské uniformy, ty nasákly. Ale jeden příklad vám můžu říct. Jednou ten náš útočící velitel, některý vojáci už bojovali, ale viděli, že Němci mají převahu, tak najednou my jsme s manželkou byli asi 100 metrů od Sokolova, a najednou slyšíme: „Ústup!“, to byl hlas našeho tehdejšího velitele. To znamená obrátit se a že my, jelikož byl vůbec nedostatek vojáků zdravotnických, tak my používali nosítka a v zimě něco, co sem tady ani neslyšel, dělali z plechů takový sáně, víte, a to bylo šikovný. V Rusku bylo hodně sněhu. Tak byli ranění ošetřeni rychleji.

Řešili jste nějak omrzliny, když tam bylo tolik sněhu a zima?

No, omrzlin jsme měli ze začátku hodně, když jsme dostali anglické uniformy, a ty se na ruskou zimu vůbec nehodily. Rusové nám pak dali ty vatovaný uniformy, tak to už bylo málo omrzlin.

Syn: „A jak jste je ošetřovali ty omrzliny, táto?“

No, ošetřovali hlavně ze zdrojů těch brašen, těch co měla každá sestra: obvazový materiál, stříkačku, protože setry měly povolení, když bylo nutno i morfium používat, když u toho raněného byly veliké bolesti. Já jsem byl vedoucí jedné části těch zdravotníků. Hned jak jsme přišli na tu řeku, na ten břeh, tak tam byla nějaká opuštěná chata, protože se kolem střílelo, takže sedlák, který tam bydlel, se už odstěhoval, tam jsem honem řekl sestřím, aby vyložily na nejbližší stoly materiály - obvazy. Já si pamatuju konkrétně, můžu říct, že jsem mu zachránil život. To byl, on byl ministr, to je jedno, ale jak jsme utíkali, tak Němci i z letadel i

přestože byla noc, pouštěli lampičky na takovém balonu, že jo. A tím objevili, že přes tu řeku se blíží k nim to naše vojsko. No, a na tom našem ústupu jednoho z nejtěžších, co bylo nejvíc zranění, a sice asi nějakou bombou z letadla, která v blízkosti explodovala, dostal zásah do ruky, tomu to trefilo loket do té míry, že ten loket skutečně visel na kůži a snad na nějakých cévách. A na to jsme ani nebyli vybaveni, my jsme byli prapor. A prapor má celkem snad 600, 800 až tisíc lidí vůbec a nemá operační stoly, neměl ani chirurgii. Tak to sem zastavil proti vykrvácení. Ze zdrojů těch brašen.

Takže jste to zaškrcovali škrtdlami?

Myslím, sterilním obvazem. A jelikož to krvácení bylo velký a my jsme věděli, že ho s příští sanitkou vojenskou musíme poslat dál do ruské nemocnice, kde už byli chirurgové, operační, tak jsme udělali jen to nejdůležitější - místní obvaz. Ale to nestačilo, věděli jsme ovšem, že za 2-3 hodiny bude v rukou chirurgů. A když pak už byl v rukou chirurgů, ti už věděli jak. Výsledek byl ten, že oni mu museli tu ruku amputovat. Ale dokonce pak, když byl vyléčen, zase jako voják na frontě působil. Ne přímo v první linii, ale pomohl.

Jak jste řešili bolest? Injekcemi morfia nebo ještě nějak jinak?

Jenom, jelikož byl nedostatek, jenom tam, kde byly veliké bolesti.

Syn: „A co jste měli jiného než morfium?“

To bylo to morfium, jinak nic. Nebyli ještě antibiotika, tak právě, ty co měli velké rány, byli tlumeni tím morfiem.

Dávali jste krevní transfúze ?

Na tom praporu nebyla ani ta možnost, ale naše vyšší jednotka, umíte německy? Regiment, to je pluk. Ti už měli víc lékařů. A další, to už byla armáda, a tam už byli vybaveni operačním materiálem. Ti už mohli.

Ti zdravotníci, ošetřovatelky, byly to zdravotní sestry, nebo dívky jen vyškolené?

Některý byli vyškolený a některý byli takový, který chtěli teprve stát se zdravotními sestrami. Ale jelikož už v tom zdravotnictví pracovali, ti co chtěli pomoci, tak se přihlásili.

Setkával jste se s psychickými změnami vojáků na základě bojů?

Určitě. Kde byly ty rány menší, tak oni věděli, že v boji jsou ranění a tak dál. Tak tam to nebylo tak zlé. Ale někteří, kteří právě jako ten, o kterém jsem mluvil, ztratili ruku, nohu. Zažili jsme v naší blízkosti: jedna ruská sestra ztratila obě ruce, víte, strašný věci. Tak takový samozřejmě pak celý život trpěli nejenom bolestí té rány, ale právě i tím, že budou vyloučení, omezení v tom, co budou moci dělat. A to dělá veliké příkoří. To už v psychiatrii jsou kapitoly, jak postupovat s takovými pacienty.

Setkal jste se na základě výbuchu bomby z tlakové vlny s bolestmi hlavy u vojáků?

Byly takové případy, že vojáci neměli ránu, ale právě od toho tlaku a k tomu ještě z toho, že nevěděli, co se mnou bude - já vůbec neumím pořádně myslet, tak ti měli opravdu dlouhodobé následky.

Četla jsem, že jste v rozhovoru uváděl, že většina lékařů byla židovského původu. Máte nějaké vysvětlení, že jich bylo tolik?

Vysvětlení mám takový, že ten náš první prapor, který se tvořil pod vedením generála Svobody, odkud brali ty vojáky? Nejvíce od emigrantů, kteří emigrovali z Československa. A to byli v začátku do té míry hlavně Židé. Tak když pak dělali procentuální rozbor, zjistili, že ten první prapor měl 30 až 40 % lidí židovského původu. Pak další, aby se z pluku stala brigáda, tak tam už byly doplněny vojáky z podkarpatských Rusů, které jsme během bojů potkali. Nebo také byly případy, že například jsme se setkali už na Moravě, nebo ještě dál, s italským plukem, a ti měli zájem se rychle dostat domů, než bojovat za cizí území, za Německo. Tak tam jsem zažil, že jsme měli pauzu, využily jsme jí k návštěvě hospody. A najednou vidím, oni vedou německýho šoféra z té nepřátelské armády. On s celým svým nákladním autem přešel k Rusům, nebo k té české části a dali se k dispozici a okamžitě obrátili a pomáhali u těch vozidel. My jsme měli k dispozici hlavně ty ruský.

Vy jste prošel víc bojů, pozoroval jste, jestli se zlepšovaly třeba zdravotní dodávky, jestli v té době byla stejná kooperace zdravotníků, nebo se měnila?

Určitě zlepšovaly, protože ta válka neměla dobrou přípravu, místy vznikla úplně náhle, abych řekl.

V čem se to zlepšovalo?

V tom, že například sestry do svých brašen dostali víc kvalitního obvazového materiálu. Nově vypracované pomůcky.

A jakou jste měl uniformu? Chodili zdravotníci jinak označení?

Protože my jsme nebojovali za Československo, nýbrž v ruské části, tak Rusové nám dali uniformy. To vedlo k tomu, že obyvatelstvo se nevyznalo. Až teprve časem nám poskytla kvalitní uniformy, anglický. Takže v některých městech, který se dostaly do našich rukou, najednou se objevily anglické uniformy a ti lidé mysleli, to už Angličané jsou tady.

Syn: „A měli jste stejný uniformy, nebo jste měli jiný jako vojáci v boji? Jako třeba samopalníci?“

V podstatě stejné, jenom na ruce ten zdravotní červený kříž.

Byly dodržované ženevské úmluvy během války?

To bohužel ne. Tak jak se na celém světě chrání, že je daleko vidět červený kříž a ta ženevská dohoda káže, tam se nesmí útočit. A Němci říkali, že Rusové schválně tam schovávají svoje vojáky, s kterými zdravotníci nemají co dělat.

Spolupracoval s vámi červený kříž?

Červený kříž, já vám neřeknu jakým způsobem, ale vím bezpečně, že spolupracoval. Protože vím, že přes červený mezinárodní kříž řada těch vojáků, kteří byli v mé blízkosti, dostali, trvalo to měsíc, nebo dva, zprávu o tom, kdo je živ, kdo není. To bylo velmi důležitý.

Měli jste jako zdravotníci nějaké výhody oproti vojákům?

Já bych řekl, že ne. Nevím, jestli výhody. Ty by byly, kdybyste byla ne v nižším praporu, který je blízko fronty. Pluk a armáda, to už je takový odstup - až 12 km více vzadu. Protože potřebuje, aby vlakově byly zásobovány.

Pracovali jste nějak na směny jako zdravotníci?

To ne. Já si pamatuji situace, například blízko pod Duklou, někde v tom stanu, jsme pracovali tak dlouho, než jsme přímo při práci usnuli. Tak ve vedlejší místnosti si lehli na slámu a ti ostatní mezitím pracovali. A také byly případy, že pracovali 14 hodin pořád.

A jak jste vy měl nejdlejší službu?

To nevím. To jsem si nikdy neměřil.

Vy jste vedl nějaké ošetřovatelky pod sebou?

Já jsem měl v tom praporu, pak v pluku. Zdravotnické oddělení anebo, jak bych to měl nazvat, takovou zdravotnickou skupinu.

Syn: „Praporní obvaziště jste tomu říkali.“ No a to v tom praporním obvazišti byly. Tam se pracovalo furt, až člověk usnul.

Dokázal byste říct, co vám pomáhalo překonat těžké situace v životě?

Dobrá otázka. Já bych řekl, možná to zní vám směšně, ale to, že jsem byl vychován, že člověk se má každým lidem snažit pomáhat, kteří to potřebují. Tak to už z toho vyplývá, že?

Děkuji, tohle byla moje poslední otázka.

Rádo se stalo. No, na všechny jsem neodpověděl, protože mě hned všechno nenapadne.

Mohu na závěr říct svůj názor. Válka je nejstrašnější věc na světě a dá-li Pán Bůh, tak lidi přijdou na lepší rozum a naučí se v míru žít spolu.

Příloha 2: Rozhovor s paní Jiřinou Jirákovou

Kde jste se narodila?

Narodila se v Československu jako Češka už třetího pokolení. Dřív to bylo Polsko, dnes je to Ukrajina. Pokřtěná jsem v církvi pravoslavné. V období války se území Volyň stále měnilo, bylo zde 60 000 Čechů, bylo zde mnoho českých vesnic. Já jsem se narodila ve městě, takže zde byly různé národnosti. Ukrajinci, Rusové, Poláci a Židé a my Češi. Měli jsme českou školu, protože rodiče chtěli, aby se čeština udržovala. To bylo za vlády Poláků a oni na to nepřispívali tak nám školu museli rodiče zaplatit, ale také postavit, byly jsme pod matičí českou a ředitel byl taky Čech. I učebnice jsme dostávali tady z Čech i ředitel byl velký vlastenec. Díky jemu jsme měli dobrý vztah k zemi, kterou jsme nikdy neviděli.

Jak jste se dostala ke zdravotnictví?

Jako mladá holka jsem nepřemýšlela konkrétně co bych dělala. Chodila jsem do české školy a ještě v té době, už nás připojili k Sovětskému svazu a do necelého roku nás okupovali Němci. Za jejich vlády nám školu zavřeli, v jednom městě zůstala škola porodních asistentek, tak jsem se dívala jinde. Můj ročník a ty kolem nás odváželi na práci do Německa. Já jsem se snažila někde uplatnit, aby člověk nebyl jen tak doma. No jenomže po půl roce tu školu taky zavřeli, tak jsem si říkala, co mám dělat, a začala jsem si shánět práci. A nabídli mi práci, u nás byly dvě nemocnice. Jedna státní ta byla železniční tam mi řekli, že je tam místo, že mě vezmou. To mi bylo 16 let, tak jsem tam byla takové děvče pro všechno. Tato nemocnice byla ve městě Zdobunov a bylo tady asi 15 000 obyvatel. Železniční úsek, kde byla nemocnice byl velmi důležitý, po stránce vojenské. Takže všechno šlo buď na frontu, nebo z fronty. Z fronty ranění a na frontu hlavně munice a tak. Naše město bylo velice bombardované, kolikrát za noc dvakrát, ale i třikrát. No nejhorší bylo, že nádraží bylo na jedné straně a přes cestu byla nemocnice. Na nádraží stály obrněné vlaky, taky jsme zažili zásah do nemocnice. Bylo to tam strašné, město bylo rozbité, to víte, když máte nálety každý den. Podmínky byly šílené, měli jsme jednoho chirurga a ten taky utíkal na noc. Lidí utíkali na noc do polí a zase se vraceli na den do práce. I on, dal nám instrukce, všechno se to vždycky muselo vyvařit, no pracovali jsme v takových podmínkách a dneska se to špatně vysvětluje. Takže já jsem přišla ke všemu, i když dělali nějaký zákrok na sále tak potřebovali aspoň háky podržet. Takže jsem byla oťukávaná na všechno. Do nemocnice jsem nastupovala v lednu 1942, a naše jednotka přišla k nám, protože když jsme byli obsazeni Němcama, tak to bylo vždycky z odposlechu. Naše území bylo osvobozeno v roce 1944, no já jsem se z nemocnice nemohla dostat. To nebyli žádní lidé, a to jsem tady byla ještě jako civil. Co přišlo do nemocnice, tak jsme museli zvládnout, to není jak teď každé oddělení. Nemocnice měla dva zásahy, a pak když přišla ta naše jednotka tak jsem jim říkala, že bych chtěla do armády. Z nemocnice mě stále nechtěli pustit, ještě k tomu jsme se museli přestěhovat za město, ale i přesto nás tam za dva dny zase bombardovali. To víte zrádci byli všude, a dávali jim signál. Byly jsme obklíčeny těmi protiletadlovými. I se službami to nebylo jak dneska, pokud Vás nikdo nepřišel vystřídat tak jste tam byli dlouho. Ani nikomu jste nemohl zavolat, takže ani já jsem se nemohla urvat, abych mohla jít do armády.

Nosili jste nějaké speciální uniformy, jako zdravotníci?

Pláště a šátečky se nosily. I rodiče se o mě báli, nechtěli jít za to město. Nevěděli, že jsem u toho nádraží, kde bylo všechno shromážděno. Po té službě jsem si řekla dost a šla jsem tam jak byly ty Pražce, tak jsem šla 12 km do Rovna kde byl náš štáb a přijímají do armády. Tak jsem tam přišla z té služby, ani nevím po kolika hodinách, a moji rodiče o tom nevěděli, protože jsem nešla domů. Tam mě přijali bez debat, pak se mě ptali co jsem dělala, tak jsem

řekla že v nemocnici to už byly dva roky. A oni že je to dobře, že zrovna běží v Kyjevě kurz našich sester – sestry instrumentářky. Vysloveně chirurgické sestry, měli poslední dvě místa. Jenomže já jsem jim říkala, já nechci do Kyjeva, ale na frontu. No ale oni potřebovali vyškolené sestry. A to už jsem se vracela domů s papírama, že jsem voják. Řekli mi, že tři dny budu doma, a pak naši řidiči vás odvezou do Kyjeva. Tak jsem přišla domů, s tím že jsem voják, tak moje maminka byla nešťastná. Já mám ještě jednu mladší sestru, ale nikdy v naší rodině nebyli synové jenom dcery. Jak začala válka, tak maminka říkala, ještě že nemáme syny. Domů jsem přišla v civilu, a uniformu nám dali až v Kyjevě. Během cesty jsem se seznámila s tou kolegyní, ta byla učitelka asi o čtyři roky starší. Předali nás v tom Kyjevě, kde byl velký špitál, a ve skupině nás bylo 30 děvčat. Ale to byly holky, které ani v nemocnici nikdy nepracovaly. Většina pocházela z venkova, kde byly samí zemědělci, něco bylo ve městě. Pro ně to bylo něco a špatně to snášely, protože jsme byly hned nasazení. Bylo zde hodně raněných po tolika letech války. Nebyl čas na nějaké učení, sice jsme měli pár hodin týdně nějaké teorie, ale to bylo špatné. Všechny kurzy za války měli zrychlené tempo, ať to byl voják nebo sestra. Byly jsme rozdělené po těch odděleních a tam bylo- oční, končetiny, zranění hrudníku. Takže jsme tam pracovali, když se něco stalo tak jsme museli hned na sál, kde nebyla velká příprava pacienta, jako je dneska. Ty holky z toho byly nešťastné, byl tam jeden lékař, a když mu něco dávaly a ne to co on chtěl a než si zvykly, co jaký nástroj je. Naučit se co je skalpel, kocher, peán, navléct nit, to jim trvalo dlouho, tak to po nich hodil a oni se ho pak báli. Když šli pak na sál tak se ptaly, kdo dneska operuje, a pokud se ho báli tak strkali mě. Takže jsem byla k ruce, protože jsem už nějaké nástroje viděla, dávala vyvařovat a nevím co ještě. Takový jsme měli začátek, učili jsme píchat injekce na pacientovi, a ti z toho neměli velkou radost, když viděli nás holky. Tak jsme z toho byly ještě víc rozklepané, protože tu si nepřáli, no byli tam takové situace. My jsme museli splnit určitý počet výkonů, počet hodin na sále. Když jsme to všechno splnili tak jsme úspěšně zakončili kurz a teprve pak nám dali uniformu. Potom nás taky učili jak vyprošťovat zraněné v různých situacích. Prostě toho bylo na nás hned moc, jedna trochu té medicíny, ošetřování, pochodovat, salutovat. My jsme bydleli v takovém baráku a v jedné místnosti. Ráno jsme odcházeli na každé oddělení, kde byla zařazena. Pak jsme měli i přednášky, kde nám přednášeli rusové, některé neuměli ani rusky. Takže nevěděli, co říkal. No takovou jsem měla průpravu do zdravotnické praxe. A když jsem byla už u jednotky tak nás taky rozdělovali a já jsem byla dlouhou dobu na 1. předsunutém stanovišti. To bylo první ošetření vojáků, které dotáhli sběrači. Ve skupině byla jedna doktorka, 2 sestry a 10 zdravotníků. Ti se starali o nás, hledali nám ubytování v okolních vesnicích. Sebou jsme měli nějaký materiál, teplý čaj, aby se zahřáli

Kdo vám dodával zdravotní materiál?

No naše zdravotní jednotky, ale nebylo to nic moc. My jsme byly na našem stanovišti tak dlouho, dokud nepošla fronta, větší ošetření a případné operace se odváželi do nemocnic. Lékařka musela třídit nemocné podle zranění. Potom jsem už byla přímo v naší polní nemocnici. Naše jednotka měla 3 nemocnice, jedna pracovala, druhá se balila a třetí byla na přesun. Taky nás museli naučit jak vybírat zranění, nejenom že je přivázeli porůznu na povozech v autech, kdo to zvládl. Lékaři dycky říkali, kdo křičí tak ho nechte. To byly většinou pacienti v šoku, nebo v tranzu. Právě ti zdravotníci museli najít další místo na přesun. A když jsme tam dojeli tak jsme to museli nachystat za určitý čas, který nám řekli. Pacienti, kteří čekali na další léčbu, tak jsme jim museli prát obinadla, to není jak dnes. Jak se to uvolnilo, když nebyl přísun tak jsme prováděli sami sterilizaci, vyvářeli obinadla, nachystat tampóny, štětičky prostě to co bylo potřeba. No museli jsme být pořád připraveni na příjem, kolikrát když nebyl příjem a my jsme si šli lehnout, tak už za námi běželi zdravotníci, ať

jdeme zpátky. To se nás nikdo neptal jak dlouho jsme sloužili předtím, jestli máme hlad, to jsme byly ve sterilním tak jsme nemohli ani jíst. Tak nám zdravotníci dávali aspoň kostku cukru do pusy.

Kolik Vás bylo v té polní nemocnici?

To nevím, ale my jak jsme pracovali na sále tak tam byly 4 sestry. I po operaci pečovali o pacienty, kteří čekali na odvoz dále. Tenkrát jsme měli všechno provizorní, to přišel rozkaz, abychom se sbalily. Ale to převážně dělali právě zdravotníci. Ale co se týče nás tak jsme museli být připraveni neustále. Dnes je to úplně jiné, to nevidíte ani ve filmu.

A potom v nemocnicích jste dělala jako řadová sestra, staniční nebo jako vrchní?

Ne za právě já jsem měla muže vojáka a často jsme se stěhovali, proto jsem pracovala často na jiném oddělení.

Kde jste se potkala s manželem?

V tom Kyjevě, on byl můj pacient. On měl těžká zranění- průstřel plic a střeva. Tenkrát nebyla žádná antibiotika, ani nevím, jak to tenkrát lidi přežili. On byl Čech, v naší jednotce. Manžel je mrtvý už 24 let, a nepřiznal si svá zranění.

Kolik máte vnoučat?

Jednu pravnučku a pravnuka a vnučku a vnuka. Mám 2 dcery a 1 syna

Ovlivnila válka Váš život?

Zůstala jsem u armády do roku 1952 a pak jsem šla do zálohy. Manžel velel v Olomouci, Táboře no bylo to hrozné tak cestovat s dětmi. Chvilí jsem byla doma a pak jsme se vrátili do Prahy, a pak jsem šla pracovat na ORL. Manžel byl generál, vystudoval 2 vysoké školy. Potom už byl často v nemocnici.

Máte pocit, že Vás to ovlivnilo psychicky?

Ne, mě ne i manžel byl pro mě velká podpora. Profesně si myslím, že jsem to zvládla. Taky jsem prodělal záškrť, na Bulovce jsem byla hospitalizovaná, potom mě chytly ledviny, žlučník a mandle. Ale mám pocit, že bezprostředně po válce to odneslo mé zdraví.

Když jste začala pracovat v nemocnici musela jste si dodělat nějakou specializaci?

Ne to už jsem nemusela, protože my jsme se stěhovali. A pak jsem několik let nepracovala

A jak dlouho jste studovala školu v Praze?

To byly jen dvouletý obor, ukončený zkouškou a diplomem.

Tady v zařízení jste spokojená?

Jsem spokojená, já vám něco řeknu, nešla jsem sem do cizího. Já jsem tady pracovala. Jak skončila válka, tak jsme byly šťastní. Byl klid už nás nebombardovali. Mysleli jsme si, že už takovou bídu, utrpení už nikdo nikdy nezažije. No a teď co se tady děje to je hrůza. Dřív když jsme někam cestovali tak jsme se vůbec nebáli, i když jsem šla někam v noci sama. Dnes už sama ženská nesmí večer nikam chodit aniž by se ji něco stalo.

Jak vidíte dnes zdravotnictví?

Já to hodnotím jako pokrok, ty začátky co jsem viděla a zažila. I penicilín jsem viděla poprvé tady v Praze, když už jsem byla po škole. Dnes už je tolik léků, vybavení nemocnice ale také

znalosti jsou na velmi dobré úrovni. Ráda jsem pracovala jako zdravotní sestra, kdybych si měla zase vybrat, co bych chtěla dělat tak bych si zvolila zase práci zdravotní sestry.

Příloha 3: Rozhovor s paní Paraskou Štoudkovou

Jak jste se dostala do československé armády?

Moje setra tam šla, můj bratr bojovat u partyzánů. No a já nechtěla zůstat doma. Ale tehdy mně bylo 15 let. Takže jsme u odvodů, to bylo už v roce 1944, řekla, že mi bylo osmnáct. Byla jsem vysoká a vyspělá, takže mě to uvěřili.

To jste byla velmi mladá.

To byla. Před první vizitou nám doktor říká: "Ne abyste brečeli, vy musíte léčit pohledem, dobrým slovem." No a když jsme to prošli, já si sedla a plakala. Ten doktor, říkali sme mu řezník, byl to chirurg, za mnou přišel, poklepal mi na rameno a zeptal se mě, kolik mi je doopravdy let. Já mu řekla 15. "No holka, teď máš vojenskou přísahu, zdravotní přísahu. Ale ty budeš dobrá sestra, ty máš dobré srdíčko."

Bylo vás hodně žen?

Ano, ženy byly v kuchyni, byly telefonistky, ale nejvíc potřebovali zdravotnice. Bylo to hrozné, třeba ženy bez nohou, rukou. Telefonistka, když nešel telefon, musela jít zkontrolovat kabel a třeba šláply na minu. Děvčata se prokázala ve všech, i mužských věcech.

Musela jste projít nějakým kurzem?

Měli jsme 3 týdenní kurz. Večer byly přednášky, jak zastavit krvácení, obvázat ránu. Přes den jsme měli normální vojenský výcvik. Už jsem jednou i myslela, že z toho bláta nevstanu. Měli jsme i zbraně. Třeba Marie, to byla taky zdravotnice, sestřelila u Sokolova 2 letadla z děla. Voják u děla byl zasažen, tak šla ona.

Na jaké pozici jste jako zdravotník pracovala?

Já jsem nikdy nebyla v první linii. I když jsem se tam hlásila. Ale když se mě zeptali, kolik mi je let, já řekla, že už skoro 16, tak mě řekli, že se mám držet máminy sukně. A kvůli tomu nemohla jít ani moje sestra. Ta za to na mě byla naštvaná. Tehdy se nám líbil doktor, který na tu první linii šel. My jsme byli vzadu za frontou. Vozili nám raněné, kteří byli už ošetřeni, ale také se u nás něco operovalo. Vždycky jsme jeli napřed a třeba v prázdné škole museli jsme zřídit nemocnici a zase za 14 dní balili a jeli dál. To byla dřina. Já jsem nejhůř snášela, když byli poraněné oči. Doteď si pamatuji jednoho pacienta. Museli jsme ho přivazovat. Přišel o oči při výbuchu miny, bojoval u Kyjeva a až na Slovensku se mu stal ten úraz. Povídala jsem si s ním. On se mě jednou zeptal, že by rád věděl, jak vypadám. Já jsem mu říkala, že jsem normální holka. Zeptal se mě, jestli by mi nemohl ohmatat obličej. Doteď si pamatuju jeho prsty na obličej.

To jednou o Vánocích vojáci přitloukli na stranu stolu větev. No a já jsem jí ozdobila chomáčky vaty. Taky jsem pak za to dostala vyhubováno, že je vaty nedostatek, abych neplýtvala. No, a tenhle voják se mě zeptal, že by si chtěl na stromček sáhnout. Říkala jsem mu: "Ale nesmíš mi utéct." Slíbil mi to, tak jsem ho vzala ke stromku. Ještě teď vidím, jak se dotýká větviček. A on mě říkal: "Ty jsi taková hodná na mě, ta co tady byla večer, na nás moc hodná nebyla," (to byla moje sestra). A zeptal se mě: "Ty by sis mě vzala?". A já mu řekla, že možná ano. A on se tak jako uklidnil. No, ale válka nebyla hrozná jen pro vojáky, možná ještě víc pro civilisty, tolik poraněných dětí od min! My jsme se starali i o civilisty.

Měli jste dostatek materiálu?

No, to neměli. Vždyť pořádně nic nebylo. Obvazy jsme museli prát. Teď nám netekla teplá voda. Dneska bych s tím ani zem neutřela. Ale to se dávalo ne přímo na ránu, ale na sterilní krytí. Na rány jsme používali Rivanol. Ještě teď si pamatuji, jak jsme dvěma pinzetama prali tu gázu v rivanolu a přikládali na rány. Používali jsme ještě Ichtinol, vazelinu, berubalzám.

Pamatujete si ještě nějaké léky, nebo přípravky, které jste používali?

Hodně se používal chinin, to byl lék na všechno. Takový univerzální lék. Ještě se dost používal acylpirin.

Byla infekce vážný problém?

Infekce byla, ale ne tak vážný problém, větší problém byly vši. Oblečení jsme dali do nějakého hrnce, pod to další z vodu a tou vysokou teplotou jsme je zabíjeli, ale za chvíli jsme je měli zase.

Jaké byly hygienické podmínky?

Spalo se většinou na slámě. Vojáci stloukli dřevěné postele, ty vždycky rozebrali a zase je skládali. Všichni jsme měli vši, všechny druhy. Těch se nedalo zbavit.

Jaký vztahy jste měli s lékaři ?

To bylo různé. Byli doktoři, kteří když bolelo vojákům břicho, tak jim řekli, že v první linii je to vyléčí. neuznávali vnitřní choroby. Ale třeba doktor Liškutin. Ten byl jako můj otec. Ten byl hodnej na vojáky.

Jak jste spolu jako sestry komunikovali v češtině, nebo ruštině?

Všelijak i vojáci. Slováci některý uměli maďarsky. Proto mě pokřtili na tu i Růženku, že ty seš červeňoučká, ty seš jak pirožka, no a pirožka to je červený. Ty seš červená jak růženka.

A jaké vztahy jste měli s vojáky, nebála jste se, že by vám mohli třeba ublížit?

To ne, bylo časté, že vojáci chodili za holkama, ale muselo to vždy být dobrovolně, jinak byl trest zastřelením. Já jsem byla tak vychovávaná i ve víře, že jsem si s nikým nic nezačala. I když jsem poprvé viděla nahého vojáka, byla jsem červená.

Ale nemyslete si, že jsme pořád plakali. Já jsem plakala jen jednou, hned na začátku. Jinak jsme i zpívali, jeden hrál na nos, někdo na pusku a třetí na hřebínek. Třeba když se zpívala písnička Zpívejte lidičky, ty naše písničky z Moravy, Slovenska Čech, tak některým vojákům tekly slzy. Tancovali jsme, kdo se mohl trochu hejbat. Dost jsme se i smáli.

Byli nějaké nemoci, s kterými se zdravotnice museli potýkat, jako třeba zánět žil při dlouhém stání, nebo žloutenka?

No my jsme byli očkovaní proti skvrnitému tyfu, to byli i vojáci očkovaní. Jinak děvčata nejvíc trpěli s močovým měchýřem. Od nohou nachlazený. Protože i ty uši omrzli trošku. Nejvíce trpěli tady těma potížema.

Narazila jsem na funkci, které přesně nerozumím. Je to felčář, nevíte, kdo to byl?

To je jako zdravotní sestra vystudovanéj, to je vlastně, jako zdravotní sestra na dědiny v Rusku a na Ukrajině se felčar dával místo doktora. Tam na dědině nebyl doktor, ale byl felčar. Ale to byl takovej poloviční doktor. Byli to takový zástupci doktorů, ale operace, nebo nějaký zákroky, to nic. On mohl, když trošku se vyznal v anatomii, takže mohl říct třeba, že je to slepák.

Jaká byla vojenská strava?

Dostávali jsme černej chleba, já jsem snědla jen tu kůrku, ten vnitřek byl takovej mazlavej. A třeba čočka nebo fazole a v tom byli červi. Já jsem s tím jídlem dodnes - no, hodně toho nejím, třeba třešně. Mívala jsem hlad. Stahovala jsme si kalhoty, jak jsem hubla. Jednom jsme byli v nějakým městě a holky mě poslaly za pekařem, aby nám dal udělal chleba. Tak jsem tam šla, zaťukala jsem na okénko a vyšel takový s knírkem. Říkala jsem mu: "Pane pekař, udělejte nám chleba." On nechtěl, všechno bylo na potravinové lístky. Tak jsem mu řekla, aby z každého chleba kousek těsta vzal. A on nám ten chleba udělal. Nebo si pamatuju, jak sme přišli prosit o teplou vodu. Přišli jsme do domu, v jednom rohu byla koza, v druhém děti a ve třetím hromádka brambor. I v takovém chudém domě nám nabízeli jídlo. A pak takový bohatý statek. Měli jsme pacienta na Slovensku Míšu. Byl ze statku, když jsme do statku přišli, ještě teď to vidím, jeho bratr přehazovat seno, sjel po žebříku dolů a nechtěl nám nic dát. Až když jsme řekli, že známe Míšu, pozvali nás dál a chtěli nám dát jídlo. No, ale my jsme jim říkali, ať nám dají jenom chleba, že budeme spokojení. To jsme totiž nemohli žádný mastný, nebo se hodně najíst. Střeva na to nebyla zvyklá, to bysme dostali průjmy.

Když jsme jeli vlakem do Prahy, to se jelo třeba dobytčákama, tak naši lapidušiči ukradli z pole krávu. No, ale už nemysleli, na to, že potřebuje něco jíst. V Praze jsme bydleli v kasárnách na Pohořelci. Tak jí přivázali ke stromu a naši kuchaři jí pak zabili a měli jsme polívku.

Dostávali jste plat?

Až po válce, když už jsme byli v Praze, jsme dostávali 60 korun na týden. To jsme třeba šli do restaurace na oběd a mohli jsme si dát jen brambory s omáčkou - za 30, protože maso bylo na potravinové lístky. Nebo jsme chtěli jít do kina a neměli jsme peníze, tak jsme paní pokladní dali cigarety. Ty jsme fasovali a a my jsme nekouřili. Nebo jsme jeli tramvají a místo lístku jsme dali průvodčímu cigaretu, ten mám řekl, že můžeme jet až na konečnou a zpátky. Tehdy jedna cigareta stála 25. Fasovali jsme cigarety, hygienické potřeba, jako třeba mádlo. A na frontě i vodku.

Jaké jste měli oblečení?

My zdravotníci jsme nosili normální uniformy, jenom nárameníky byli s černým lemováním. ve vnitř jsme nosili bílé pláště.

Co si myslíte, že Vám pomáhalo překonat ty těžké chvíle?

Myslím, že to byl můj optimismus, můj postoj. Válka byla hrozná. Přeju si aby jste už vy nikdy nemuseli zažít válku.

Příloha 4: Rozhovor s Julií Kostíkovou

Odkud jste? Já vím, že jste Volyňská Češka.

Narodila jsem se na Ukrajině, vedle polských hranic, Chmelnická oblast, okres Slavutabel, obec Chorovice.

A jak jste se dostala do československé armády?

No, a pak nás ve 35. roce něco přišlo, tam já nevím, kdo to zajistil, nebo co. Všecky z vesnice stěhovali od polských hranic. Na Donbas až. No tak tam byli sme deset let, tam jsem chodila do školy. Tady do polský chodila školy, protože tam většina byla Poláků a Čechů, ale Čechů bylo málo, protože nebyli učitelé, škola tam nebyla, tak taky polsky se učili. No a tam sme byli a přijeli sme zpátky. Tam jsem dostala dopis z vojenský zprávy, že mám narukovat. Tak v 43. roce na jaře v květnu jsem narukovala. A ze začátku sme mysleli, že zákopy kopat budeme. Ale opravdu přijeli sme tam na vojenskou zprávu. Vykoupali sme se, vlasy nám ostříhali a mundúr dali. A tak sme už byli vojáky. Ale ze začátku jsme prali prádlo pro vojsko, to spodní. Měsíc jsem to dělala, prala, my všecky holky. Velký koryto dřevěný bylo a na noc se to namočilo a na druhý den pralo na valše. A sušilo se taky v takových sušárnách, nebo se to venku pověsilo, tak to vyschlo. No a pak rozdělili nás po rotách, do pluků, roty byly či jak tady se říká. Tak sem dostala se, jako, já byla sanitárka. Doma ve škole sme se učili takové převazy. Dostala jsem brašnu a na první linii šli sme, poslali nás. To pušky (pozn. kanony) 45 to koně tahali ještě. No a tam byla jsem dost, jak střílelo se, tak sme chodili po lese, dělali takové bunkry a chodníky vysypávali tím pískem bílým, nebo žlutým, nebo jako vy byl ten písek. No stoly udělali, byli sme tak asi dva měsíce a po těch dvou měsících zase jinam. Ale boje šly, to nepřestanou. Byli sme jak na Ukrajině, Kyjev, Tarnopol, Lvov v Polsku, Přemyšle. Takové drobnější vesnice.

Ing. Bobek: „A paní Kostíková, říkala jste, že jste dělali bunkry, to bylo nějaký obvaziště?“

Bunkry no to bylo v zemi vykopáno, zemljanka a z vrchu zaděláno drnem, aby to nebylo vidět a někde tak i dávali větvičky ze stromu, aby to nebylo vidět, že tam něco je. A ve vnitřku byl takový stolek malý a taková postel, nebo dá se říct dvě prkna, nebo tři a na tom seděli a střílelo se, to byla taková dírka udělána. Taková střílna.

Dcera: „A ty ranění se tam taky obvazovali?“

No raněný, ty obvazovali se - to rychle gázik a odváželi se pryč. Jednou tam na minu naskočili. To sme bydleli vedle Tarnopola. V Tarnopolu Němci byli v zajetí, obklíčení. A my byli vedle 12 km od Němců. A tam jim Němci z letadel dávali jídlo, shazovali, ale všecko takové sušené. Někdy spadlo na našu stranu, všechno sušené bylo jídlo. Tak to my snědli a Němci hladověli. No a tam my bydleli asi víc jak měsíc. A dva kluky někde na minu naskočili a našli jich vojáci na poli. Nohy byly strašně poraněný. To jedna noha až ke kosti, bylo to maso rozdělané. Tak to sem obvazovala, já už nevím, jak se jmenuje. Měla jsem takovou vodu, to jsem postříkala a honem zavázala a gázik, sanitka nebyla, auto gázik takové vojenské malé odváželo raněné pryč.

A po celou dobu války jste působila v přední linii?

No plně dva roky v 43. narukovala a v 45. přišla domů.

Měli jste nějaké speciální označení na uniformách?

Červený kříž a brašnu takovou s červeným křížem. Tam měli sme aspirin a takové věci co se potřebovaly: obvazy, destička - dlaha, takové drobné věci. A chodila jsem vždycky po zákopech, protože po vrchu se nedalo chodit. Měla mapu takovou, kde jsou dělané zákopy a ještě chodila ke kuchyni obědy, jak vařili, tak já chodila a zkoušela, do knížky zapisovala. Jestli dobrý oběd, nebo jestli něco tam není.

A co vám tak vařili k obědu?

No vařili většinou polívky a kaše vařili z ječmenných krupek a pohankové kaše, bramborové a brambory. Bramborové kaše často vařili. A polívku, to takové bylo, někdy dostávali sme suchý jídlo. No tak chodila jsem po těch zákopách a trochu mě to přesypalo v jednech zákopech. Trochu na hlavě byla hlína nasypaná. Šla jsem a u toho příkopu se roztrhl granát. Tak odhrnuli mě a musela pokračovat dál. Trochu hlava zatočila se, ale nic z toho nebylo. A u Tarnopolu tam sme stáli. Tak ta vesnica, taky už nepamatuju tam. Lihový závod byl. Tak tam kostel byl a na vrchu na věži snajper seděl německý. A ten všecko viděl. Ten střílel pokaždé, tam nemohl nikdo chodit, on bouchal hned. Tak po těch zákopách chodili. Tak v tom bunkru jak sme byli 12 km od Němců. Tak tam seděli sme a já přišla akorát od kuchyně oběd zkoušela a sedla jsem a najednou ten šofér, co s koňma chodil, koně taky byli zamaskovaní, aby nebyli vidět. A tak jak střílel, někde něco vidět a toho šoféra, akorát obědval. Tak taky chudák přišel o život. Zabitý byl. A já vešla vedle něho a tep nebyl, hned byl hotový, protože mu do hlavy střelil.

To jak jde boj, tak to střílelo se. A to jednou tam v Tarnopolu, zapoměla jsem říct byli obklíčení Němci a my na té straně byli, vesnica Domamorovče tam byla a stáli sme tam a tam najednou chemik byl voják, tak jak šel po zákopu, hlavu vystrčil a Němci, šli Němci, tak on honem volal důstojníkovi „tovaryš kapitán Němci“ no tak hned odkryli boj, to víte všechny lehli. Jak šli, tak tam lehli. (Němci)

Nepamatujete si, kolik vás bylo sester?

Nás bylo dvě a paní doktorka.

Spolupracoval s vámi Červený kříž, nedodával vám třeba materiál?

No jsme tam někde besedu měli v bunkru. Jedna kamarádka to byla Maria, ale už zapoměla jsem jméno. A vesnice co my po těch vesnicích šli, jak se bojovalo. Co Němci pobili vesnice a zajali. Tam bylo toho, chudáci lidi, ty civili. To já jak pamatuju. Ze začátku, to mě ta hlava doma už jak jsem byla, tady už jak sme byli. Tak furt hlava bolela a cítila jsem ... povídám manželovi podívej se tam tanky jedou pod barákem a on povídal, tam nic není, spí a mě furt v té hlavě to hučelo, až sem šla k doktorovi, napsal mi nějaký prášky. To byl první prášek, který sem brala a pak jsem necítila ten hluk. Ale jinak to bylo po té válce všecko i teď někdy se mi zdá o té válce, jak chodím s tou brašnu. Chodit nemůžu, ale chodím tak po zákopě jdu. Říkám, že tam leží někdo poraněný.

Čeho jste měli největší nedostatek, myslím spíš z materiálu? Co vám nejvíc chybělo?

Léky aspirin jenom byl a ty destičky, ty dlaha, tak přiložit a obvázat.

Dcera: „A bylo toho vždycky dost, toho materiálu?“

Nebylo, nebylo dost. To zase jak přijeli, přivezli ty gazíky, jezdili ve válce, takový vojenský autíčka. To přivezli, zase se to rozdalo, jedna vzala, já vzala a z mužských taky byl ten, co učil zdravotku, jak převázat. To já sem uměla z civilu, ve škole nás učili, jak hlavu obvázat.

Vy jste tedy předtím, než jste nastoupila do armády, pracovala někde v nemocnici?

Ne, to jsme chodily do školy. Tam byl člověk z Červeného kříže a tam nás školili.

A jak dlouho to trvalo, než vás vyškolili?

No to bylo tak týdný. Když mu to vyšlo tak přišel. To bylo naznačeno, kdy přijde ten zdravotník, aby vyučoval. To jako teď je ve škole, je poznačeno, jak kdo má přijít, tak to nahlásili. Zavolal učitel, že přijde do třídy ten zdravotní instruktor.

Ing. Bobek: „Vy máte dokonce sovětské vyznamenání za odvalu, to je vzácnost docela.“

Já mám za odvalu a za statečnost.

Vy jste do Prahy přišla v květnu 45?

47. Do Kateřiny v Plzni, my v Praze nebyli. Páni přijížděli a vybírali (pozn. z Volyňských Čechů), kdo na půdu, kdo do závodu by šel. A manžel byl doma a chtěl půdu, tak sme šli na hospodářství. (Dcera: „Ona ještě slečna neví, že to bylo potom, že byli ty odsunutý Němci a pohraničí bylo prázdný a dělali nábor z Volyňských Čechů, to bylo ve 47. roce, na té Ukrajině.“)

Ing. Bobek: „Paní Kostíková, když se ještě vrátíme, kde vás teda zastihl konec války?“

Měla jsem přítele, to jsem ještě bojovala. (Dcera: „Narodila jsem se v květnu 45, můj otec padl v Německu - byl to kapitán.“) Mně říkal, ať jedu domů, protože teď bude boj silný na Německo, já chtěla ještě tam zůstat. Po těch zákopách jsem ještě mohla chodit. A na koni sem jezdila na koni, ale to jsem ještě byla hubená. Takhle jsem jela ke kuchyni na koni, Sokol se jmenoval. A měla jsem jet po zákopách tam do bunkru od kuchyně, tak sem sedla na koně přes ten kopeček, tam dole byli Němci a my z té strany. Tak sem koně švihla nohama, kůň letěl a kulky sem tam lítaly, tady mě trošku kulka, ale neprobila (ukazuje na levé rameno) jenom škrábla. Dobře to dopadlo a víc na koně už jsem nesedla, bála sem se. Chodila jsem radši jen po zákopách a brašna přes záda. To víte taková vojenská disciplína, to byla válka nebo civil. Vojenská disciplína byla. Muselo se cvičit, někde jak ráno vstali, vedle vody vstali z bunkru. Já a ta kamarádka, ruky na bedra, a rychle k vodě, ručníky na záda. Kartáček do kapsy a šly jsme do vody se umývat, do rybníku, nebo do potoka, do půlky těla. Pak přišly jsme do toho bunkru a oblékly se, takové cvičení, jak se říká ruky na bedra v Rusku. A takhle sme běžaly. Už jsem hodně zapomněla. Sme byli taky na Ukrajině, tam sem onemocněla na tyfus.

To jste dostala ze vší?

Já nevím z čeho, já vši neměla, ale vojáci měli, možná z vody, nehty stříhali jsme jim. To byly sudy takový veliký, topilo se pod nimi, plachta a z druhé strany takhle sloupky zabitý a přes ty sloupky taková tyč přibitá byla a to na tu tyč natáhly se obleky a tady topilo se a ten kouř to dezinfikoval od vší. Ten kouř šel přímo na to prádlo a dezinfikoval. Těch vší bylo. Do nemocnice mě dali. To už ve vagonu začaly mě horečky to sme se měli stěhovat zase dál z té vesnice. Vagony byly jako pro dobytek vagony, dělali takové prkna, aby ležel člověk. Tady

už mě ty teploty chytly a jak jeli sme, měla jsem 40 teploty, tak dali mě na nosítka a nesli do nemocnice. Dali mě do železničářů nemocnice.

Jak vás léčili?

Léky žádné nedávali. Když horečky byly, přikládali na nohy a na hlavu mokrý studený obklad. No a dlouho sem tam byla a nemohla chodit. Tak dvě sestry pod ruky mě vzaly a učily mě chodit. Ale vyléčila jsem se z toho. A už mě poslali zpátky do pluku, kde jsme byli a ještě jedna holka tam byla. Tak jsme šli pěšky. Já měla ještě takový z domova kozačky, v těch kozačkách byla díra. V lese ještě bylo, jak šli sme z té nemocnice, voda roztávala ze sněhu a šup sem a šup zpátky. Voda do nohou nabírala se tou dírou a pěšky sme šli vždycky. Přes Polsko došli do vesnice a tam museli sme prosit. Ale ty Poláci dobří byli. Ti nás vzali, ustlali pěkně na postel, vyspali sme se, nohy nám jak byli studené, tak nám dali vodu hned studenou a pak teplou, museli sme takhle hejbat nohama. Pak lehli a vstali a ráno zase šli. Snídani udělali nám, šli sme dál, tak sme asi čtyři dni šli pěšky k svojí rotě. No a tam právě to bylo u Tarnopolu. Sem říkala, byli obklíčeni Němci, tak tam boj byl. Taky střílelo se to z těch 45 kanony, to byly takové na dvou kolách a takové menší na letadla byli 75. A na pěším pluku to byly takové menší kanony.

Vy jste působila u jakého pluku?

Pěšihó (paní mně dala k dispozici „papírek“, překlad vojenské knížky z roku 1969).

Dokázala byste říct, co vám pomáhalo překonat těžké okamžiky?

Děcka a zemědělstvo, co sme dělali. To nám jak přijelis sem. Já moc na zemědělství nechtěla, ale manžel. No ale museli sme dělat na zemědělství. A na všecko se zapomíná, jak práce je a to i jak odjížděli od maminky, rozbřečela jsem se a povídám já maminku už neuvídím. Ale překonalo se to, táta mě uspokojovat, neplač, máš manžela a děti, tak nemysli na maminku. Povídám, dyť to je maminka, já nechala ji tam, no ještě sestra tam zůstala. (Dcera: „To ale bylo dobře, že jsi tam z vaší vesnice nebyla sama, že to byla velká skupina. Že jste se rodiny znaly.“)

Ing. Bobek: „V té válce jste něco měla, co vám vlastně pomáhalo udržet si takový optimismus a překonat ty těžkosti válečné doby?“

Dělalo to, že já jsem voják a že já pomáhám, aby sme tu vlast osvobodili od Němců, tak sem nebránila se toho, jak šli sme na vojnu, dobrovolně jsem šla, rozkaz stavit se na vojenskou správu a po týdně šli jsme na to číslo, aby sme tam přišli a vzali s sebou to a to. Tam sem. Neměl kartáček zubní, já čistila zuby solí, vždycky na prst, a solou zuby čistila. Ale tam dostali sme kartáček, nebo i kelímek.

Takže vám pomáhalo to, že můžete pomáhat druhým, těm vojákům zraněným, a že bojujete za vlast? To je krásné.

No no, to mě uspokojovalo a hodně. Doma copak v kolchoze dělala, v zahradnictví. To pro mě nebylo, já taková a živější byla. Dyť no tak chodili sme do kina, dva kilometry bylo, jak byla doma s holkama, chodili sme. Kina byly němý, on prostě jak to šlo, tak on mluvil, co to je v tom. No a vojnu povídám. Já docela byla ráda, že jdu na vojnu. Že budu pomáhat a vlast střežit. To bylo hrozné, Němci byli v naší vesnici, až Němci v únoru 43 naši je vyhnali, tak hned mobilizace byla.